

Universitätsbibliothek Wuppertal

**Danielis Chamieri Delphinatis Panstratiæ Catholicæ, sive
Controversiarvm De Religione Adversvs Pontificios
Corpus.**

Tomis quatuor distributum. : cum indicibvs necessariis.

De Canone Fidei

Chamier, Daniel

Frankfurt, 1627

Liber decimusquintus, De sanctæ scripturæ sensu

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

urn:nbn:de:hbz:468-1-907

LIBER DECIMVSQVINTVS.

DE SANCTÆ SCRIPTV. RÆ SENSU.

Caput Primum.

DE SENSV LITERALI ET MYSTICO.

ERRTRACTATIS Controversias, quæ pertinebant ad eam Scripturæ Sacrae interpretationem, quæ verba spectat; soletque appellari Translatio sive Versio. Sequitur ut eam partem tractemus, quæ pertinet ad ipsam Verborum sententiam: quæque magis accedit ad Theologiam: cum illa magis ad Grammaticam.

II. Magnum, atque adeo necessariorum prouersus Christiano caput: cum certum sit non in legendi Scripturas consistere; sed in intelligendo. Adeo vt si totum deuores codicem, non attendas autem, quid illi literis, ex quibus is codex constat, Deus significatur voluerit; frustra laborem impendas. Nec sane inquam hæretici Scripturas protulerunt in confirmationem sui dogmati impii: quia *τοις ὄργανοις τελεταῖς, τοις οὐρανοῦ δράσισμάτοις.* *εἰς τοὺς λεγόντας γηῶποις, εἰς τοὺς πεφύκτους γεώποις:* inquit Stromateon 7. Clemens Alexandrinus: *Vocabulis solis adharent, mutatis significationibus: neque quomodo usurpati sint cognoscentes, neque utentes iis, pro eorum natura.* Enimvero Gnosticon Caulanac, & Saulaus, totidem littere sunt Elia 28. Ergone Scripturæ Sanctæ? Imo recte Epiphanius in Nicolaitis, *τὸς καλῶς εἰρηνῆς αἴτιοις τὸς αἰωνοτοῖς αὐτούς τοὺς,* Quare recte erant dictæ voces, eas isti transformant in idola. Sic omnes semper abertarunt, autores nouorum dogmatum: quorum quanto fertilior seges fuit: tanto diligentius Catholicos cauere sibi oportuit, distincta exacte vera Interpretatione à falsa.

III. Hanc ergo Interpretationem esse constat, investigationem eius rei quam Scriptura significat singulis locis; Et hanc rei significationem vulgo vocant Sensem. Numque alium Literalem, sive historicum, aliud Spiritualem, sive mysticum. Quia de re non nihil est controversiae. Tractant Bellarmirius de Verbo Dei lib. 3. cap. 3, & Greserus Apologista: Tum etiam Salmero Tomi 1. tract. 78. Et Gabriel Vasques Commentarius in Thomæ tom. 1. quæst. 1. art. 10. disp. 15. 16. & 17. Iosephus à Costa de Christo revelato lib. 2.

IV. Literalem olim describat Thomas patr. quæst. 1. art. 10. eum quem autor intendit. Et Salmero & Vasques, eum, quem autor Scripturæ Spiritus Sanctus per Verba iuxta propriam, & Grammaticæ coherentem significationem, sive per tropos & translationes, primum significare voluit. Gerson olim in Propositionibus de sensu literali dicebat, sensum literalem Sacrae Scripturæ accipendum esse, non secundum viam Logicæ seu Dialecticæ: sed potius iuxta loquitiones in rhetorica sermonibus visitatas: & iuxta tropos & figuratas loquitiones, quas communis vius committit; cum consideratione circumstantiarum literæ ex precedentibus, & posterioris appositis. Bellarmirius non fecerit; scribens, literalem esse, quem verba immediate præferunt; sive potius præ se ferunt, ut erat in prioribus editionibus. Nam eti illud immediate est ambiguum, & significare possit viam proprium vocabulorum: tamen hæc homonymia tollitur, quum idem sensus literalis distinguitur in simplicem per vocabula proprie sumpta, iuxta communem viam: & figuratum, per vocabula translatâ à sua natuaque significatione in aliam. Recte olim Ioannes de Ragusio de Communione sub utraque, propositio. 5. *Sensus literalis Sacrarum Scripturarum principis est ille, non quem litera pretendit: sed quem autor earum scilicet Spiritus Sanctus intendit.* Patet exemplariter in sensu parabolico sine figuratio, quæ sub literali sensu continetur. Nam in huiusmodi locutionibus parabolico per voces significatur aliquid proprio, & aliquid figurativo: nec est sensus ipsa figura, sed i. quod est figuratum: sic enim cum Scriptura nominat Dei brachium, non est sensus sensus, quod in Deo sit membrum huiusmodi corporale, quia Spiritus est Deus, ut dicitur Ioannis quarto: sed id quod per hoc membrum significatur, scilicet vis operativa.

V. Sic, ut exemplis rem illustrem, in Eucharistia negotio, cum dicunt Evangeliste, *Accipit Iesus panem, nemo ambigit tria illa vocabula ad literam intelligenda, ut panem, qui te vera panis erat, vere manibus suis accepit Christus.* Et ita sensus literalis est primi ordinis, id est, simplex, ut nomine utrat Bellarmini. Quum autem Lucas & Paulus dicunt, *Hoc poculum est Nostrum Testamentum in sanguine meo:* consentiunt Papistæ Catholicis, poculum *μετανυκτικόν* sumi, pro eo quod est intra poculum: nisi forte unum excipias ridiculum monachum Sebastianum Michælem Dominicanum, qui *τὸ ποτήριον* contendit esse ipsam potionem. Sed hoc omisso, reliqui, quod quidem sciunt, consentiunt. Erigitur hic sensus literalis secundi ordinis, sive figuratus. Duodecimo ad Romanos, quum dixit Paulus, *Carbones ignis coaceruabis in caput eius:* nemo est qui putet Paulum cogitasse, magnam quandam prunarum quantitatem ex ligno ignito, in eam corporis humani partem, quæ humeris à natura imponitur, congestam: quem sensum vocabula ipsa primo, & per se ingerunt legentibus: sed iustas pœnas ab iis soluendas qui bene de se merentes odio habent. Et quia Paulus

hoc habebat in animo: ergo hic posterior sensus est literalis; et si omnes voces metaphorice usurpentur.

VI. Iam quia *εὐτριπλάσιος* sensus literalis, & mysticus: definito illo, istius etiam natura facile patet: Itaque Vasques definiuit, qui nec propriæ metaphoricæ vocibus proxime significatur, sed qui sub rebus significatis per votos, quasi sub umbra, & figura est conclusus. Bellarminus brevius, qui alio refertur, quam ad id quod verba immediate significant. Addere nos possumus ex Thoma, quem autor non intendit: ex Salmerone, quem Spiritus Sanctus non voluit primum significare. Denique ex Gerone, qui non accipitur cum consideratione circumstantiarum literæ ex praecedentibus, & consequentibus. Ego malius brevius, sensum secundarium, diuersum à literali, simile tamen. Nam secundarium sane illos facit oportet, qui literalem dixerit eum, quem primum autor significare voluit. Quid est enim primum: si nihil sit secundum? Et si qui eundem literalem volunt immediate significatum, Alium autem, quis neget, si concedat literalem, primum, & immediatum? Simile addidi meo, ut puto, iure. Alioquin quid obstar, quominus ex quolibet eruantur quilibet? Nec ego sane haec tenus ullum obseruare potui, qui locum ullum Scripturæ exposerit, qui non aliquid inquisierit, quod saltem esse putauerit simile. Etres ipsa docer, summa ab iis, qui hunc inquirunt, curam esse, ut partes partibus respondeant: quod infinitis exemplis docere possum, si opus.

VII. Veruntamen hunc mysticum sensum tripliciter iam olim distinxerunt, in Allegoriam, Tropologiam, Anagogiam. Et ita definiuntur, Allegoria quidem, cum Verba Scripturæ præter literalem sensum significant, aliquid in Nuevo Testamento, quod ad Christum vel ad Ecclesiam pertinet: ut cum Paulus Abrahami uxores referat ad duo Testamenta: Tropologicum, cum verba & facta referuntur ad aliquid significandum, quod pertineat ad mores: quo modo Paulus ex eo loco, *Non alligabis os boui tritum,* docet pastribus suppeditanda esse necessaria. Anagogicū, quum verba aut facta r. feruntur ad significandam vitam æternam: ut Paulus, Introitum Israëlis in requiem Dei, quarto ad Hebreos, transtulit ad cœlestem beatitudinem.

VIII. Sed hæc nominum curiosa distinctio, ex Scholatum potius est: morosiuscula diligentia, quam ex vila eorum Vocabulorum necessitate, Itaque Salmero agnoscit esse quid nouum, & à posterioribus patribus traditum. Enimvero Allegoria proprie significans, quando aliud ex alio significatur, longe habet arbitrium latiore: etiam ex vñ Venerum Theologorum, ut agnoscat Bellarminus. Imo promiscuum fuisse τὴς ἀληγονίας, καὶ τῆς τροπολογίας, καὶ τῆς αἰσχυνῆς vium facile probant scripta veterum.

IX. Basilius homilia 9. in Hexaemeron. *εἰδει τέρατα μάνησθαι.* Nonne legitur Allegoria. Hanc ab iis usurpari oī ποτήριον οὐδεποτὲ μέσον τοῦ γεγενεμένου εἰδεις τοῦ διηρεύειν, οὐδεποτὲ μέσον τοῦ γεγενεμένου εἰδεις τοῦ εἰσερχεσθαι, οὐδεποτὲ μέσον τοῦ γεγενεμένου εἰδεις τοῦ εἰσερχεσθαι: qui non admittentes eorum quæ scripta sunt sensus communes, aquam, non aquam dicunt, sed aliam quandam effusionem: Et pascem pro arbitrio interpretantur: Et repentinum creationem, οὐ fieri, ad proprijs sensu distractentes exponunt. Et paulo post: πρὸς τὸ διηρεύειν οὐδεποτὲ πρὸς τὸ εἰσερχεσθαι οὐδεποτὲ πρὸς τὸ γεγενεμένου εἰδεις τοῦ διηρεύειν, οὐδεποτὲ πρὸς τὸ εἰσερχεσθαι τοῖς γεγενεμένοις ιππομοις: quodq̄ translationibus ex Tropologiis conari scriptis dignitate quandam aptare ex proprio intellectu. Ex quibus constat Basilius allegoriam haud aliter intellexisse, quam generaliter eum sensum, quo abstractur verba scripta à sensu literali: Et pro eodem etiam τὸ διηρεύειν, & τὸ γεγενεμένον nominate.

X. Nec aliter Nazianzenus nominat, orat. 2. in Pascha: *τὸς αὐτὸν διεργάζεται οὐδεποτὲ, eos qui nimio contemplationis & anagogia studio ducuntur,* interprete Billio. Hieronymus etiam in 3. Ecclesiastis. *Quia caro Domini verus est cibus, & sanguis eius verus est potus, iuxta αὐτούς τοὺς διεργάζεται οὐδεποτὲ, εἰπομένως ιππομοις:* quodq̄ translationibus ex Tropologiis conari scriptis dignitate quandam aptare ex proprio intellectu. Ex quibus constat Basilius allegoriam haud aliter intellexisse, quam generaliter eum sensum, quo abstractur verba scripta à sensu literali: Et pro eodem etiam τὸ διηρεύειν, & τὸ γεγενεμένον nominate.

XI. Augustinus de Doctrina Christiana, libri 4. cap. 7. apud Prophetas multa dicit obtagi per Tropologiam: & explicat statim, translatis verbis operi. Ut facile sit agnoscere, idem illi Tropologiam esse, quod est allegoria: dictam nimis nō dicitur, τοῦ τρόπου ταῦτα ἡμῖν à mortibus sive ratione

tione vivendi: sed *λέγεται τοτε, τότις τούτην την λέξεαν* à Tropo illo Rhetorico, qui voces transfert a suo sensu ad alienum.

XII. Verum de vocibus non est forte quod scrupulosus contendamus. In definitioribus peccarunt grauius. Nam primo absurdum est; ex variis rebus significatis, varios significandi modos excadere. Sic enim quid obstat quominus sit non quadruplex sensus; sed infinite varius? Nam et si illi forte summa rerum capita complexi sint; tamen quis legem dedit, ut ne quisquam particulias sectetur? Tum vero, quid de literali sensu dicimus? An nihil in eo ad Christum pertinens, & Ecclesiam? nihil ad mores? nihil ad vitam aeternam? Aut si iusta causa fuit distingueendi sensum mysticum ex varietate eorum subiectorum; cur non & sensum literalem?

XIII. Ad hanc, cur Allegoriam dicunt, quum verba transferuntur ad significanda ea quæ in Nono Testamento pertinent ad Christum & Ecclesiam? An quia nullæ esse possunt ex Nono Testamento Allegoriae; omnesque pet. ndæ ex Veteri? Imo, contra Papistæ usurpat: sic, ut alia multa raseam: Samaritani parabolam, transferunt ad significandum hominis lapsum, & restorationem. Etsi autem excipiat Gretserus, Bellarminum non exprimere Vetus Testamentum, sed Verba Scripturæ: tamen Salmero, si quid forte ambigui Bellarminus reliquit, perspicuum facit. Cum ea, inquit, *qua Veteris sunt Testamenti historia, ad ea qua in Ecclesia sunt, credenda referuntur, Allegoricus peculiariter dicitur.* Et ante Salmeronem Thomas, art. 10. quest. 1. parte 1. Secundum quod ea qua sunt veteris legis significant ea qua sunt nouæ legis, est sensus allegoricus.

XIV. Hæc cum ita sint, nos Scholasticis suam *λεπτολογίαν* libenter relinquimus: & simplicius sensum literalem, & mysticum agnoscimus: hunc ex vi veterum promis: ue appellantes Allegoricum, Tropologicum, Analogicum. Quamvis malleum cum Augustino loqui, qui in De utilitate credendi, cum distingueat etiologiam, etiologiam, analogiam, allegoriam, dixit, non quidem esse istos varios sensus Scripturæ: sed potius Scripturam tradi secundum historiam, secundum etiologiam, secundum analogiam, secundum allegoriam: significans varias varios locos tractandi rationes: quo modo viu venit in omni humano sermone: ut non semper retineatur genuinus Vocabulorum sensus: nec semper tamén tropicus usurpetur. Ita & in Scripturis non posse quenquam vitare multa absurdæ, qui omnia velit vel ad literam exponere, vel ad allegorias transferre.

XV. Et tamen, quia obseruamus etiam magnos viros induluisse aliquando alteri cuidam tractationi, qua sensum alienum inquirit, non tantum à genuino viu Vocabulorum; sed etiam omnino à sensu literali, hoc est, quem aliquid loco habuerit in animo auctoris eius Scripturæ: Et sic Paulum ad Galatas Abraham vxores & filios transtulisse: sic etiam Veteres Patres, & quidem multa pietate insignes, non raro hoc se suosque auditores artificio exhilarasse: concedamus, si placet, etiam hoc sensu, sensum mysticum: Et permittamus Scripturam aliquando explicari posse ad literam; cum inuestigatur proprius sensus cuiusque loci: aliquando vero allegorice: cum ab eo literali sensu, transitio fit ad alium, sed similem.

XVI. Verum enimvero hic maxime opus est frænari humanæ curiositatis plurimum: quæ sèpè vel exigua oblata occasio nima, immane quantum sibi permittat. Itaque peccatum fuit à multis in variis partibus; & quidem iam olim: quanquam proclivius in allegorias. Sic Origenes accusatur nonnulli durius *ἐνεργείᾳ κατὰ τὸ σπουδῶν*, inquit Epiphanius, quum nimis ad literam illud legisset de iis qui castrarunt se propter regnum cœlorum: Sed longe magis audiit male, propter allegorias. *Ἀλλογεῖ δὲ οὐταντα* inquit Epiphanius: *Allegorice explicat quicquid potest.* Itaque sine dubio medium quoddam tenendum inter hæc extrema.

XVII. Prima regula, ex Augustino, c. 5. libri 3. de Doctrina Christiana. *Cauendum est ne figurata loquitionem ad literam accipias.* Cum enim figurare dictum sic accipitur, tanquam proprie dictum sit, carnaliter sapitur. Sic peccabant olim Iudei, qui, quæcumque de Messia maiestate dicta erant à Prophetis, carnaliter accipiebant de Regia magnificentia: vnde factum, ut illis Christus apparet fuerit scandalum. Peccabant calumniatores, qui, quod Christus de suo corpore dixerat, de templo lapideo interpretabantur. Peccant hodie Papistæ, qui, quæ Christus dixit de mandatione corporis sui, ad actionem corpoream referunt: adeo ut Nicolaus voluerit Bergentium confiteri ipsissimum corpus in rei veritate dentibus attiri.

XVIII. Secunda regula priori *αἰώνων*. Ex Epiphanio in Apostolis; *Πάντα τὰ μέτα πάντα γε αἰώνων διέται.* Non omnia diuina dicta allegoria indigent: verum ut posita sunt. Itaque Basilius homilia 9. in Hexameron grauerter taxat *ταῦτα ἀνθρώπων τὸν κοσμὸν τὸ γεγαμένον εὐνοίας, ἵνα τὰς εὐνοίας τῷ θρησκευτικῷ εἴδεται τὸν κοσμὸν τοὺς φιλέτους τοὺς καὶ τὸν φαντασίας τὸν τοῖχον τοῦτον τὰς εὐνοίας τούτους.* Neglectis communibus corum quæ scripta sunt sensibus, interpretantur detorquentes ad proprias coniecturas: vi solent somniorum interpretes spectra quæ per somnum apparent, ad eum quem ipsi sibi finem proposuerunt interpretando referre.

XIX. Peccarunt olim Donatistæ, cum illud è Cantico, *Indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie,* detorserunt ad Africam, quæ est Meridionalis, ut ibi Christiani quererent Ecclesiam Peccauit & Claudius Charonæus ille *ἰατρὸς*, qui eadem verba de Cruce interpretatur in qua Christus positus fuit circa horam sextam, id est, tempus meridianum. Peccauit & Panigarolla Disceptationis sextæ parte secunda, qui illud Christi ad Petrum, *Due in altum*: sic interpretatur, ut Christus Petrum iusterit abire Romam; nec minus Stapletonus in Relectione, Controversia, quest. 1. art. 2. qui refert ad profundum disputationum.

XX. Tertia Regula. Ne per allegorias quicquam proponamus, quod non aliunde confirmari possit: id est ex aliis perspicuis Scripturæ locis. Augustinus ad Vincentium Epistola 48. *Quis non impudentissime nitatur, aliquid in allegoria positum pro se interpretari: nisi habeat & manifesta testimonia, quorum luce illustrantur obscura?*

XI. Quartæ Regula. Ne sensus mysticus pro certo argumento profertur, ad confirmanda capita controuersia. Hieronymus in 13. Matthæi. *Nunquam parabola & dubia enigmatum intelligentia, potest ad autoritatem*

dogmatum proficere. Contentiunt Alphonsus de Castro, Driedo, Bellarmenus, Vasques, atque alii. Ipse etiam Thomas docuit olim ex solo literali sensu; non autem ex iis, quæ secundum allegoriam dicuntur, posse trahi argumenta. Et huc facit exemplum ipsius Pauli: de quo sic Salmero disp. 6. lib. 1. super Epistolas. *Affumit argumenta ut plurimum ab Scripturis: atque illis egregie disputat ad quodvis persuadendum in sensu literali.* Et post: *Quandoque tamen ex mystico sensu argumenta deducit, præsertim agens cum fidilibus.* Nam etiæ eiusmodi argumenta apud Iudos refractarios, & infideles firma & solida non sint: apud Iudeos tamen ad Christum conuersos suam & probabilitatem & firmitatem habent. Et iterum in Epistolam ad Romanos, disp. 34. *Etsi Apostolus sensus mysticos, vel allegoricos interdum adhibeat quando cum sensibus non utitur: aut aperte exprimit, se allegorice & in figura loqui.* Optime etiam Sixtus Senensis Bibliotheca libro 3. cap. *De usu & utilitate historicæ ac mysticæ expositionis.*

XII. Itaque non leuiter peccant hac parte Papistæ, qui aduersum nos disputantes de rebus fidei, & quidem grauissimis, non possunt sibi temperare, quominus subinde ad allegorias recurrant: easque nobis obiuant pro argumentis. Sic Alphonsus de Castro auriculari Confessionem probat: quia leprosos a se sanatos Christus iussit ostendere sese Sacerdotibus: neque argumentum indignum est visum Bellarmino, aut Panigarolla. Solos Sacerdotes admittendos ad Concilia probavit Panigarolla ab Exodi 19. vbi prohibetur populus accedere ad montem. Celibatum Bellarminus, quia Aaron & filii eius quum ingredierentur tabernaculum feminis linceis à renibus usque ad femora tegerentur. Platus de Bono status religiosi. libr. 1. cap. 7. ut confirmet institutum religiosum, quomodo appellari iam pridem solet à Papistis, quasi à tota Ecclesia religio exularet, profert Lothum in incendio Sodomitico, saluum evasisse in montem. Infinita sunt huiusmodi.

XIII. Imo Gretserus videtur coercere velle Bellarmini prodigiam manum. Quum enim simpliciter Bellarminus dixerit conuenire ex solo sensu literali peti argumenta efficacia: ille, intelligendum dixit ordinarie, & ut plurimum: Miro acunime, quod fugerit haec tenus omnes qui simile quid dixerint. Sed quæ causa nouæ limitationis? Quia ordinarie magis nobis constat sensus literalis, quam spiritualis. Alioquin nemo inficiari potest, ex spirituali quoque sensu argumenta firma peti, quando nobis iste sensus, vel ex Scriptura, vel ex Traditione Ecclesiæ, communique sanctum Patrum doctrina certo liquet. Imo, inquam, non ordinarie, sed semper & absque exceptione sensus literalis longe certior est sensu illo altero allegorico, sive spirituali. Nam quodair aliquando constare nobis sensum mysticum ex Scriptura, distinguo: vel vt sit, non esse talen aliquem locum nisi allegorice intelligendum, hoc est, figurate; ac tum nihil ad rem Gretserus: quia hic sensus est literalis. Vel vt sit, posse locum aliquem præter literali sensum, etiam allegorice explicari, quomodo de Abraham vxoribus apud Paulum: ac tum dico primo, argumentum sumi posse ab ea Allegoria: at non tanquam ex autoritate Mosis: sed tanquam ex autoritate Pauli: atque ita argumentum esse a sensu literali, nimirum Pauli. Quanquam Salmero monuit iis usum Paulum tanquam probabilem.

XIV. Constare autem huiusmodi sensus mysticos ex autoritate Ecclesiæ, vel doctorum, hoc vero nos negamus. Constare, inquam, certe nam alioquin probabilitatem quandam agnosco libens. Sed ex arguento probabili non potest certum argumentum deduci. Quare longe consideratus, & Thomas, & Alphonsus, & Bellarminus, simpliciter negant eu argumenta certa nisi ex litera. Longe etiam prudentius Augustinus impudentiae arguit eum, qui aliquid allegoricum pro se adferit, nisi habeat locos perspicuos, quibus id ipsum confirmet.

C A P . II .

Status questionis de variis sensibus literalibus Scripturae.

I. *Sed quæritur utrum vius eiusdemque loci plures esse possint sensus litterales.* Bellarminus negat esse improbabile: & Salmero omnino statuit; ac disputat. Imo Driedo disertius: non tantum diuersos sensus subordinatos, id est, unum literale, alios ex literali mysticos: sed etiam diuersos non subordinatos: neque sic ut unus eorum significetur per alium. At nos id absurdissimum existimamus: itaque prorsus negamus, unum eandemque numero literam (nam ita circumscriptit Salmero) plures uno sensu litterales habere posse.

II. Nec frustra nos absurditatem mirari, res ipsa docebit. Nam Salmero Prolegomeno 8. in Euangelia, sex proponit vias sive modos, quibus fit, ut eadem litera plures sensus habeat. Primo, propter variam lectiōnem Hebraicæ textus, vel Græci: dum modo confirmetur autoritate Patrum: ut Zachariae 12. pro *דְּבָרָה*. Septuaginta legerunt *וְשָׁׁמֶן*: Itaque veterunt, *Infilarunt*, pro *Transfixerunt*. Sic Esaiæ 3. pro *לִמְנָמָה* dicitur. Secundo, propter diuersitatem Versionum: nempe si quando à textu Hebreo varient Septuaginta, sive Latinus Interpres. Tertio, propter ambiguitatem vocis Hebreæ: ut Psalmo 2. *בְּנֵשֶׁן בְּנֵי*: alii vertunt, *Apprehendite disciplinam*; alii, *Adorate filium*; alii, *adorare pure*. Quarto, propter ambiguitatem, que apud Hebreos continet ex punctis vocalibus, ut *בְּרַכָּה*, aliud est *בְּרַכָּה* verbum: aliud *בְּנֵי* loquuntur: aliud *פְּסִיס*. Sic Genes. 47. aliud reddunt, *Inclinavit se ad lectulam*: aliud, *adorauit ad fastigium virga*. Quinto, propter varias rationes distinguendis membra textus: ut Ioannis 1. quidam legunt: *Et sine ipso factum est nihil quod factum est.* In ipso vita erat. Alii vero, *Et sine ipso factum est nihil.* quod factum est in ipso vita erat. Postremo: quia res & actiones proprie sunt infinitæ: at voces præsertim in Hebreæ lingua paucissimæ: quo sit, ut unum nomen plures substantias, & unum verbum plures actiones, vel passiones representent: quæ cum ad rem propositam faciant, non videantur respondere.

III. Hæc

III. Hæc Salmero: quibus quid sit aliud, quam ut quilibet videat il-
lud lectoribus? Nam ille initio disertum posuerat statum quæstionis, An
vna & eadem numero literæ plures sensus literales habere queat. At pars
maxima harum viarum sive modorum, discedit ab hac vna eademque nu-
mero litera: nempe, prima, secunda, & quarta, & quinta. Neque enim
solo cuiquam Salmero persuadebit eandem numero literam esse, יְהִי &
יְהִי; cum omnino verbum ipsum fiat prorsus aliud. Simile in Paulo, 12.
ad Romanos: *Servientes Domino: τῷ Κυρίῳ σεβαστοῦς*; vel τῷ καμένῳ σε-
βαστοῖς; *Tempori servientes*: quod factum sine dubio ex vicinitate vo-
cum. Et tamen Thomas non eadem dicit literam, sed aliam: *Domino*
serventes scilicet, inquit, servitute latræ qui soli Deo debetur: Vel secundum
aliam literam: Tempori servientes. Et sic fæpealias. *Quod si alia est, & alia*
litera; Ergo non eadem numero. Ethoctamē necesse est: nam alioquin
nemo negat diuersas literas diuersos habere sensus. Norunt autem, qui
Hebraice docti sunt; notas illas circulares quarum Salmero meminit, vo-
cabulis in texu Hebreo impositas, id habere officii, ut lectorum admo-
neant consulendas esse annotationes Massoræ, in quibus diligenter anno-
tantur, & emendantur huiusmodi lectionis varietates; notando quid scri-
ptum sit, quid legendum.

I. Quarta via non est absimilis; mutatae enim vocales, quibus significandis Hebraice puncta seruant; necessario mutantur vocabula. Nam quamvis eadem maneant literæ, quibus solis plerumque vocabula scribuntur: tamen hoc proprium est Scriptioris, id est, picturæ: non autem naturale ipsi vocabulo; quod nullum vñquam quoconque idiomatico absq[ue] vocalibus potuit proferri. Non est autem solis Hebreis proprium, vt mutantur vocabula, mutatis vocalibus: sed commune omnibus linguis: Nam & Græce aliud est φίλος, aliud φίλον & Latinis aliud amico, aliud amicæ. Sed Hebreis hoc demum est proprium, vt vocales non scribant. Est autem scriptio tantum signum vocabuli, non autem vocabulum ipsum. At cum literam nominamus, quis purasset tam futurum quenquam Sophistam, qui linearum ductus, quibus literæ significantur, neque aliud intelligerer?

V. Nec diuersa ratio Quinti modi. Nam oratio constat non solum ex singulis vocabulis, sed etiam ex eorum inter se constructione. Itaque non tantum mutatis vocabulis, ut prius: sed etiam mutata constructione necesse est mutari orationem: Ideoque & literam, quo sensu, litera nominatur in hac questione, pro texu, quem & ipse Salmero nominat. Quare Thomas in illum locum, ex i. Ioannis, postquam exposuit, eam constructionem, quæ illud *quod factum est*, distrahit a præcedentibus, & connectit sequentibus, *Augustinus aliter legit*, inquit. Quomodo aliter legit, si non est alia litera? Et si est alia, quomodo una & eadem numero? Et si non est una & eadem numero, quid miraculi, si variis sit sensus?

V. Sed longe absurdior est quarta via. Cui enim se persuasurum speravit Salmero, vnam eandemque esseliteram, & quidem numero vnam eandemque cum texu Hebreo? Versionem Septuaginta, aut Hieronymus: etiam quum à texu Hebreo discedit? Quid: ut vna eademque numero litera sit, Hebreæ, apud Ionam, *Adhuc quadraginta dies*: & apud Septuaginta, *Adhuc tres dies*? Item apud Septuaginta Genes. 47. *Adorauit Israël Dominum, contuersus ad lectuli caput*, & in editione Latina, *Adorauit ad fastigium virgine*? Credat aliquis, cui cæca obedientia est pro ratione, ut porticis olim, quidam dicebat animam esse pro sale. At qui mirum si quisquam dicat, vnam eandemque numero literam esse posse à variis autoribus: At hæc litteræ sunt à variis autoribus: non enim idem Septuaginta, qui Hieronymus: neque idem Septuaginta & Hieronymus, qui Propheta. Omnia ergo fieri non potest, ut sit vna eademque numero litera.

VII. Superfunt tertia & sexta via, quas certe distrahi non oportuit. Quorsum enim, nisi ut numerus affectaretur? Nam & ideo putem distra-
ctam editionem Septuaginta, ab editione Hieronymi, quos ego coniunxi
in quartâ via: quia ipse Salmero dixit utramque in idem recidere. Sed hic
cur non adiutit? Nam tertia est ambiguitas vocis: Sexta autem multiitu-
do significationum. Atqui ea nihil est aliud quam ambiguitas, ut in tertia
& filium, & frumentum, & purum significat. Hic autem libenter damus,
non tantum occurrere in Scripturis voces ambiguas, sed etiam orationes
amphibolas: ac proinde ex iis sensus posse elicere varios. Sed dicimus in eis
quaestionem versari nostram; utrum qui ex iis sive homonymis vocabulis,
sive amphibolis orationibus, educuntur sensus, omnes sint literales. Ee-
asserimus non posse: sed esse ex iis omnibus variis sensibus, unum solum,

VIII. Ratio nobis vna instar omnium, à definitione. Aut enim rete-
xenda sunt quæ cap. præced. dicta sunt de definitione sensus literalis: dicta
autem non à nobis, sed ab ipsis Papistis: aut id concedendum quod nun-
dicimus. Primo enim sensus literalis is dicebatur, quem autor intendit
per vocabula: siue primum significare voluit. Deinde, quod accipiendus si-
cum consideratione circumstantiarum literæ ex præcedentibus, & conse-
quentibus. Nam hæc nulla possunt consistere cum hac sensuum multi-
tudine. Sed id fieri luculentum in refutandis aduersariorum argumentis.

C A P. III

Argumenta Papistarum de multiplici sensu literali

I. Primum Argumentum esto ab infinita & incomprehensa Dei Sapientia: quæ hoc proprium sibi reseruavit, ut sicut unico æterno Verbo secundum, & omnia dicit: ita uno suo verbo scripto possit multas veritates docere, & mulcios errores confutare.

11. Respondeo, Deum uno suo Verbo scripto multas veritates docere & multos errores confutare. Sed id fieri, tum variis locis, ac proinde variis sensibus: tum unius loci sensu, non multiplicato, verum applicato. Si remissionem peccatorum, & vitam æternam, & supplicium aeternum, idem docet verbum scriptum, sed variis locis. Matthæi 6. Remitte nobis debita nostra. Et 25. Ibunt hi in supplicium aeternum: iusti autem in vitam aeternam. Sic & scortationem; & furtum, & odium, & mendacium prohibet, non eodem loco; Matth. 5. Estote perfecti: ut pater vester, qui est in celis, perfectus es. Hoc fons et lumen controvergia.

III. Sed hoc sibi Deum reseruauisse, vt multa diceret vno eodemque verbo, id est, vt una eademque litera variis sensus literales complectentur, somnium est. Alioquin cedo tabulas. Nam de Iesuitarum diuinationibus, licet mihi cum bona eruditorum venia illud Augustini, de Doctrina Christiana libri 2. c. 25. *ταρασθεῖν*. Millia fictarum fabularum, & falsitatum, quarum mendaciis homines delectantur, Iesuitica instituta sunt. Ceteros iampridem nouimus, quam sibi omnia temere permittant. Enim uero, quis mihi persuadebit, hoc sibi Deum reseruasse proprium, vt si quis aut imperitus, aut lusciosus scriba, non bene distinxerit inter אָמַרְנוּ & אָמַרְתָּנוּ? דָּקְרוּ: vtrumque tamen ipsi Deo imputetur? Hoc credo superest, vt, quia Bellarminus, qua est ingenii subtilitate, excogitauit illud Psalmi quarti כִּכְדֹּעַ לְכָלָמָה scribi posse, בְּחֵדֶבְּנִיקְּצִ' בְּלִלְמָה: de Verbo Dei libri 2. c. 13. Et Psalmo 31. בְּגִזְבְּנִינִיקְּצִ' legi posse, iam fint totidem sensus literales: Et frustra Bellarmenus dixerit texum eius corruptum.

I. Secundum argumentum. Potest Deus iisdem rebus plura significare ob diuersas proprietates, quæ rebus insunt: ergo etiam plures sensus, siue literales in verbis proptis, tropicis ve: siue spirituales, ex rebus vera gestis ostendit.

V. Respondeo, non quæri quid possit Deus: sed quid voluerit. Agimus enim de Scriptura, quæ est iam certa & determinata. Est autem potentia Dei infinita: & ad quilibet indeterminata: sed eius potentiaz tamen effecta sunt finita & determinata. Sic antequam crearet Deus, poterat mundos infinitos, & omnium formarum, condere: sed quum creauit: unum tantum creauit, & vnius formæ. Sic nos Verbum Dei consideramus, non quale Deus, si vellet, posset proferre: sed quale protulerit. Hoc igitur ita prolatum, sic negamus esse multiplicis sensus: quomodo mundum multiplicis figuræ.

V1. Itaque negatur consequentia. Nam et si eadem res possint multa significare; quia, ut notat Augustinus de Doctrina Christiana libro 3, cap. 25, *muliis modis res similes rebus apparent*: Tamen in singulis locis res quae libet certis circumstantiis arctatur. Gerson autem prescripsit, sensum literalem sumendum ex circumstantiis praecedentibus & sequentibus. Sic Samaritanus, qui nominatur a Christo, ad declarandum, proximum esse, quicunque alicui facit bene, ita deberet hac circumstantia circumscribi, ut non significet quicquid pro arbitrio quilibet somniariet. Itaque, qui ad Adamum excurrunt, eumque Sacerdotem, Christianum Samaritanum: Hierusalem paradisum, Hierico hunc mundum, & nescio quid aliud interpretantur: obseruant illi quidem fortasse rerum variam similitudinis rationem: at illi profecto non insistunt circumstantiis textus. Quare, quicquid dicant, non elicunt literalem sensum.

VII. Tertium argumentum : Si ex rebus, vel metaphorice sumptis, vel vere gestis, possunt plures sensus haberi : ergo & ex vocibus, quæ prægnantia, & multa significata continent: & in unum vsum solum seruiunt, ut repræsentent, poterit prudens lector plures sensus historicos accipere.

VIII. Respondeo : negari consequentiam. Nam sensus literalis, siue historicus est, qui immediate, ut inquit Bellarminus, elicitur a litera : itaque subalternatus nullus dici potest literalis, siue historicus. Alioquin certum est multa capita posse ad unum eundemque locum referri : qui aliquid significet generale, &, ut loquitur Salmero, prægnans. Sic, quia Deus dixit : Non habendos Deos alienos : hoc uno precepto recte quis inferat prohiberi non iouem tantum, sed etiam Saturnum, & Venerem, & Martem. Nam is locus prægnans hos omnes comprehendit : sed non immediate. Nam sic Deos alienos significat, non specificie hunc illum. ve. Media- te igitur, nempe quia illi continentur in hoc prægnante sensu, Dii alieni : Sic non occides, prohibet sicarios, & veneficos, & parricidas, & avdi traxi : quia hi omnes occidunt. Sed plures sensus immediatos, ex uno loco elici, abhorret à mente sana: quantumuis sit verum ex rebus posse multa per similitudinem coniici. Recte enim Augustinus. Quoniam multis modis res similes rebus apparent, non poterimus esse prescriptum, ut quod in aliquo loco res aliqua per similitudinem significauerit, hoc eam semper significare credamus. Cap. 25. lib. 3. de Doctrina Christiana. Quamobrem, etiamsi Leo diabolum repræsenter apud Petrum, tamen quem nominatur Leo Iudæ, nego Diabolum significari: aut vicissim, quamvis Leo significet Christum; nego tamen apud Petrum intelligi Christum. Ratio certissima, quia loci circumstantiae non conuenient. Quid ergo ? Nempe prudens ille quisquis est lector, non est prudens, si occasione ynis vocabuli excurrat pro arbitrio in variis sensus, neglectis loci circumstantiis.

I X. Argumentum quartum, à locis Scripturæ obscuris: quos Deus ob eam caussam difficiles reddidit, vt plures sensus habere possemus. Danielis 12. Tu autem Daniel, clando sermones, & signa librum ut que ad tempus statutum: plurimi transibunt: & multiplex erit scientia. Vbi Hieronymus: Precepit ut inuoluit sermones, signet librum: ut legant plurimi, & querant historiam veritatem, & propter obscuritatis magnitudinem diuersa op-

X. Respondeo, sumi falsum: ideo voluisse Deum obscuros esse quodam locos, ut plures sensus habere possemus. Nec procul excurrendum, ut absurditas pateat: implicatur enim contradic̄tio. Quia obscurus locus ex yni communi is dicitur, cuius sensus literalis latet. At si haberetur, non latet. Itaque cuiuscunq; loci habetur sensus literalis; is obscurus dici non potest. Quare perinde est ac si diceret Salmero, Deum voluisse nonnullos locos esse obscuros, ut nulli loci essent obscuri. Egregie: & Jesuitice

V. Nec Danielis locus fauet Salmeroni. Nam illud, *Claude sermones, & signa librum*, significat omnino neminem assequuntum sensum eius libri donec tempus constitutum impleatur. Itaque recte ab Hieronymo confertur cum alio ex Esaia 29. *Et erunt sermones libri istius, quasi verba voluminis signati: quod si dederint homini nescienti literas, dicentes ei, Lege: respondebit, Nescio litteras. Si autem dederint illud homini scienti literas, & dixerint, Lege librum: respondebit: Non possum legere: signatus est enim. At libri eius, qui non legitur, quis sensum habere potest? Quum ergo i rophera dicat librum obscurum similem esse clauso: ergo tantudem esse oportet, ac si non legeretur: proindeque necesse est non intelligi: id est, non ha-*

DE S. SCRIPTVRÆ SENSI.

264

beri sensum literalem. Itaque Hieronymus: Legant plurimi, & quaram historiam veritatem, & propter obscuritatis magnitudinem, diversa opinentur. Historiae veritas est sensus literalis. Quætent ergo sensum literalem: hoc est, non habebunt. Quid ergo? Varia opinabuntur. Ergo hæc opinio erit tantum, non historiae veritas. Quare non habebunt sensum literalem.

XII. Quintum argumentum à multitudine doctorum. Quia, si unus tantum sensus admittendus esset, bona pars Commentariorum veterum Patrum, & librorum, quos magno studio elucubravit, nobis interterit. At consequens est absurdum: quia iniurii videri possemus Patribus nostris, imo Spiritui Sancto: qui eos in Ecclesia Dei posit, tanquam fulgentissima lumina, quæ mentum nostratum tenebras discuterent, & Scripturas aparent. Imitari etiam videtur Hæreticos, qui libenter hanc ansam arriperent, quo Veterum doctrinam condemnarent: & in eos contumeliosos se præstarent. Tertio, expedit potius Doctorum sententias, & interpretationes, quæ veritati aut contextui, aut rationi non officiunt, ita accipere, ut valeant & robur habeant: quam faciles esse ad labores & vigilias Patrum contemnendas. Consequens autem ratio est: Quia Patres varii, unum eundemque locum varie exponunt. Imo non tantum varii, sed & singuli pro ratione locorum & temporum, teste Hieron. lib. 1. contra Ru-

XIII. Respondeo, negari consequentiam. Nam etsi iampridem Originis ratio interpretandæ Scripturæ improbata sit: tamen non perierunt nobis eius labores. Et multa sunt exempla similia. Ratio autem manifesta: quia primo non omnes locos Scripturæ Veteres tam varie exponunt: Est enim ybi consentiunt: & quidem se pessime. Quare etsi alias dissentiant, tamen vtilissimi sunt, quum consentiunt. Secundo, etsi dissentiant in singularium locorum sensu, tamen in controversiis viles sunt; quia consentiunt. Et ita miserrus est Dominus eorum infirmitatis, ut dum male argumentantur, tamen bene concludant: Abutuntur enim multis locis ad vera dogmata confirmandæ: ita, etsi antecedens forte sit debile, tamca conclusio Ecclæsiæ ædificat.

XIV. Quid ergo? Nempe ex eo antecedente hoc tantum sequitur: In operibus Patrum esse locos quoddam singulares non probando. At hoc semper licuit: teste vel ipsa Veterum discrepantia: Nam si alii aliorum dicta omnia probare tenerentur, nemo post priores interpretes, noui quicquam esset commentus: & Augustinus de Pauli officioso mendacio nunquam ab Hieronymo dissenseret. Imo, teste ipso Salmerone: qui non est ausus afferre omnes interpretationes Veterum retinendas: sed eas duntaxat quæ veritati, quæ contextui, quæ rationi, non officiunt. Quo ipso agnoscit inueniri quasdam, quæ veritati, quæ rationi, quæ contextui officiunt: & has non retinendas.

XV. Incommoda ergo Salmeronis nulla sunt. Nam neque iniuria fit villa Patribus, quum modeste discedimus ab iis, si quando à vero deflexerunt: ut à Cypriano, & Hieronymo Augustino: qui etiam in genere prescripsit Epistola 19. Alios, id est, non Canonicos, ita lego, ut quantilibet sanctitate, doctrinaque polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mibi per illos autores Canonicos, vel probaliatione, quod à vero non abhorreat, persuaderet potuerunt. Et de Baptismo contra Donatistas libri 2. c. 3. Episcoporum literas, que post confirmatum Canonem vel scripta sunt, vel scribuntur: & per sermonem fortè sapientiorem cuiuslibet in eare peritioris: & per aliorum Episcoporum grauiorem autoritatem, doctioresque prudentiam, & per Cœcilia licere reprehendi, si quid in eis forte à veritate deviatum sit. Nec verum est hanc villam esse hæreticorum imitationem. Quis enim suspicetur de Augustino: Captent illi quas voluerint anfas contumeliarum in Patres: At Catholicæ facile distinguunt inter hæreticorum teneriariam insolentiam, & brutorum pecudum cæcam obedientiam.

XVI. Veterum eas sententias retinere, quæ neque veritati, neque textui, neque rationi officiunt: ego vero vehementer latido. Sed retinere variis sensus literales vnius ciudemque literæ, hoc vero, & veritati, & textui, & rationi officit. Veritati, quia vnius indiuiduæ que rei, vnicæ veritas est, & constans, non varia. Ab ea quicquid discedit, verum esse nequit: falsum autem non potest non veritati officere: & ut non aliter, saltem hoc ipso, quia veritatem occultet. Textui officit, quia abducit ab eius vnicæ vero sensu. Rationi denique, quia in explicando contextu, hæc ratio est summa, ut eius verus literalis sensus inuestigetur, sive, ut Hieronymus loquebatur, ut quadratur veritas historiæ.

XVII. Sextum argumentum Thomas sufficit parte 1. quæst 1. art. 10. Quia sensus literalis est quem autor intendit: autor autem Sacrae Scripturæ Deus est, qui omnia simul suo intellectu comprehendit: non est inconveniens, si etiam secundum literalem sensum in una litera Scripturæ plures sint sensus.

XVIII. Sed Thomas pueriliter ludit. Non enim quicquid Deus intellectu concipit, id intendit. Quia in hoc argomento intendere, est dicendo exprimere. Alioquin, quia, ut ponit Thomas, omnia simul suo intellectu concipi, etiam omnia intenderet: ac proinde non tantum essent vnius loci multi sensus: sed omnes sensus eidem loco congruerent: & cum dicendum est: Fiat lux: idem significaretur, ac cum dictum, Germinet terra herbam virentem: imo etiam, Non occides: Et quid non? Secundo hæc varietas sensuum non esset propria paucis locis, sed communis omnibus. At Bellarminus consentit non inueniri in omnibus locis sensum multiplicem. Non inuenitur, inquit, spiritualis sensus in omni sententia Scripturæ: nec in Testamento Veteri, nec in Nouo. Illud enim, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, Deuteronomii 6. & Matthæi 22. & similia præcepta, non habent nisi unum sensum, id est, literalem. Hoc igitur dico: ethi Deus omnia simul & semel intellectu suo comprehendat: & idem author sit Scripturæ: tamen falso plures esse literales sensus vnius literæ.

XIX. Ratio certa: prima, quia quum intellectus sit infinitus: at verba, quibus Scriptura constat, sunt finita: altera, quia iis verbis Deus vtitur accommodare, non ad suum intellectum, sed ad nostrum. At nos intellectus non tantum non potest simul & semel, id est, uno actu omnia comprehendere: sed ne multa quidem, nisi subalternata. Nam si animal concipio; & eodem actu non est difficile concipere quæcumque animalia sunt: hominem, equum, bouem, canem, pisces: At si animal concipio, impossibile est eodem actu me concipere ignem, aquam, aerem. Quum ergo no-

stri, non sui gratia, Dominus loquatur in Scriptura, id est, ad iuandos, dirigendosque intellectus nostri actus: tum vero necesse est, non plures uno sensus expressos singulis locis: alias non iuaret, sed obrueret intellectum nostrum.

X. Redeo ad Salmeronem, à quo mihi est septimum argumentum, illi tamen primum, ab experientia. Nimirum, quia Paulus varie interpretatur unum eundemque locum. Exemplum primum. Illud ex Psalmo 1. Dominus dixit ad me: Filius meus es: ego hodie genui te: Primo de æternæ generatione, 1. ad Hebræos: & de gloriosa Christi à mortuis resurrectione, Acto. 13. & de promotione ad Sacerdotium, ad Hebræos 5. Posset etiam intelligi de generatione temporali ex Virgine: & denique de manifestatione: qua effecit Pater, vt intelligent homines Christum esse Filium opus. Alterum exemplum: ex eodem Psalmo verba בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, quadruplicem habent sensum, & verum, & literæ consonum: nempe, Adorate filium: & Adorate pure: & Osculamini triticum: & Apprehendite disciplinam. Tertiū exemplum: Esaiæ 53. Generationem eius quis enarrabit? Quia ab eis est de terra viventium. Hoc Veteres interpretantur: alii de diuina generatione: alii de humana ex Virgine. Sunt rursum qui ad resurrectionem referant: sunt qui ad generationem Christi passum: hoc est, ad eos quos Christus erat regenitus: sunt qui ad gesta & acta Christi. Quartū exemplum Ioannis 11. Expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo: & nontangens pereat: in quo unus sensus erat Caiaphæ: quum tamen alterum Ioannes conceperit. Quintum exemplum, Danielis 9. Et erit in templo abominationis desolationis: quod in Maccabæis impletum dicitur: & a Christo tamen prædictum implendum, Matthæi vigesimo quarto. Sextum exemplum, ex Genesio 1. In principio creavit Deus cœlum & terram: quorum verborum Augustinus libro. 12. confessionum, cap. 20. quinque sensus numerat: unum, In Verbo suo sibi coæterno fecit Deus intelligibilem aque sensibilem creaturam: secundum, In Verbo sibi coæterno fecit modum vniuersam mundi corporis: tertium, In Verbo suo condidit informem materiam creature spiritualis & corporalis: quartum, In Verbo suo condidit informem materiam creature corporalis, vbi confusum erat cœlum & terra: quintum, In exordio faciendi, atque operandi fecit confusam materiam. Post Augustinum Procopius colligit alios quinque: principio temporis: vel, vice fundamenti: vel, ad finem bonum: vel, suo imperio: vel, pro capite, sive tanquam aliarum creaturarum caput. Septimum exemplum, ex Esaiæ 53. Vere languores nostros ipse solvit, & dolores nostros ipse portauit. Nam Matthæus 8. c. interpretatur de morbis corporalibus, quos Christus depulit: At Petrus 2. primæ, rerulit ad peccata. Octauum exemplum, Habacuc 2. Quia adhuc vijus procul, & apparebit in finem & non metietur. Si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso: iustus autem in fide sua viuet. Hæc dicuntur de primo Christi aduentu: & tamen Paulus decimo ad Hebræos de secundo interpretatur. Patientia vobis necessaria est, inquit, ut voluntatem Dei facientes, reportetis reprobmissionem. Adhuc enim modicum, aliquantulumque, qui venturus est, veniet, & non tardabit: Iustus autem meus ex fide viuet.

XI. Respondeo, etiam his omnibus locis esse vnicum singulis suum sensum literalem. Et ita sensisse Vasquem. Singula examinemus: sed scimus ea quæ constant ex Scripturis: tum illa, quæ ex hominum conjecturis. Sed prius distinguo verum sensum, dicitur enim, vel absolute & ad se, nimirum, qui nihil proponit falsi, aut impii: Vel relate ad locum, de quo est quæstio; ut sit vere is sensus literalis, quem is locus exigit. Et prior modo, concedo ad eundem locum varios possit interdum conferri sensus: omnes in se veros. Posterior autem modo, non item, & hæc nostra quæstio est. Non sequitur autem, ut qui verus est sensus priori modo, sit verus etiam secundo: quomodo contra certum est, si sit verus secundo, etiam primo verum esse: quia Scriptura nihil admittere potest falsi. Sic, etiæ verum Christum passum esse sub Pontio Pilato, verus sensus sit: tamen is non est verus sensus eius loci, quum dixit Euangelista, Christum esse à Ioanne baptisatum.

XII. Primus ergo locus est ex Psalmo 2. Filius meus es tu: hodie genui te. Eius dico vnicum esse literalem sensum; nempe de æternæ filii confitentia generatione. Quia, Hodie, non potest eo loco nisi de æternitate intelligi: & sic Paulus interpretatur 1. ad Hebræos. Obiicit. Atidem interpretatur de resurrectione, Acto. 3. & de Sacerdotio, ad Hebræos 5. Respondet hæc falso sumi. Nam Acto. 13. ita lego: Nos quoque vobis evangelizamus eam promissionem quæ Patribus facta est, Deum exploruisse filios illorum nobis, excitato Iesu: ut etiam in Psalmo secundo scriptum est, Filius meus es tu: ego hodie genui te. Vbi non de resurrectione sermo est; sed de promissione patribus facta, posterisque præstata. Nam quod Latinus dixit, resuscitans, imposuit Salmeroni & aliis. Græce est αναστάς, quod verbum, resti usurpatur de resurrectione: ramen non semper. At refutatur ad resurrectionem tantum pertinet: itaque contractius est. Quid igitur? Nempe hoc loco eius verbi usus est, qui in Deuteronomio 18. & Acto. 7. Προφετεῖον αὐτὸν Καί τε Καὶ: Prophetam suscitabit vobis Deus. De resurrectione autem Paulus statim post agit, & probat alio loco: Quod autem excitauerit eum à mortuis, & rursum nota verbum αὐτὸν σέβεται, usurpatum de resurrectione; at non solum, sed cum ex mortuis, ut sit periphrasis. Quod autem excitauerit eum à mortuis, non amplius reuersurum in sepulcrum, ita dicit: Dabo vobis firmas illas Davidis beneficietas. Hæc cum ita sint, cetera sunt facilia: cum enim agat Paulus de promissionis exhibitione, tū vero proclue erat assertere Christum esse Deum. Consentit Caietanus: Dixerat, inquit, Iesum esse Messiam testimonio Ioannis Baptista, & ipsum esse illum de quo facta est reprobmissio ad Patres antiquos: & ad hoc adfert hanc secundum Psalmam autoritatem, testificantem divinitatem Messiae, dicendo, Ego hodie genui te. Et enim de quo semper verificatur, ego hodie genui te, filius est aeternus, nec temporiter, sed aeternaliter generatur.

XIII. De 5. ad Hebræos, facilius est negotium; Christus non fuit hunc honorem tribuit, ut fieret Pontifex: Sed is qui dixerat ei, Filius meus es tu: ego hodie genui te: sicut & alibi dicit, Tu es Sacerdos in eternum, secundum ordinem Melchisedec. Vbi tu mihi duo vide: Primo, descriptionem eius a quo vocatus est Christus, deinde ipsam eius vocationem. Ad personam illud

LIBER DECIMVS QVINTVS, CAP. III.

265

illud pertinet ex Psalmo 2. nimirum ut doceat ab ipso Deo Patre Christum sūisse vocatum. Ad vocationem posterius ex Psalmo centesimo decimo. Itaque hīc erit locus ille pertinet ad æternam generationem.

XIV. Secundus locus ex Iohannis 11. eum Caiphas prophetae dicitur. Hic vero respondeo ex Clichthoueo in eundem locum. In propositione Cayphas, duplex continetur sensus, unus ipsius Cayphas, qui modo explicatus est, expedire scilicet Christum mori per manus Iudeorum, ne tota ipsorum gens à Romanis pereat; & hic falsus est, & impius. Et post, Alter vero erat eiusdem propositionis sensus à Spiritu Sancto intentus: expedire scilicet unum Christum mori pro populo totius mundi saluando: ut non tota gens humani generis periret interitu æternæ mortis. Et hunc neque intellexit Cayphas, neque intendit: suam tamen propositionem ita protulit, ut posset & hunc Spiritus Sancti sensum apte atque accommodare designare. Et consentit Ianuenius: imo & Maldonatus. Ex quibus obseruo primum: Cayphas sermonem fuisse ambiguum: ita ut in variis sensibus deduci posset: nec enim ille expressit quomodo expedit Christum mori. Secundo, variis illis sensibus esse variorum autorum: unum nempe Cayphas: alterum Spiritus Sancti: & ita, ut neque sensum Spiritus Sancti Cayphas intenderet: neque sensum Cayphas Spiritus Sanctus: utpote impium, & falsum. Nihil ergo iam difficile. Nam ab initio polius sensum literalem illum esse, quem autor intendit iam hic geminus autor est hinc Cayphas, inde Spiritus Sanctus. Vtrumlibet statua, vnicus erit sensus literalis. Si Cayphas, is qui impius est, & Iudeos concitatbat ad illud immane facinus: nam de redemptione generis humani, nihil Cayphas cogitauit. Si Spiritum: is qui pius est, & agit de redimendis hominibus. Nam Iudeorum perfidiam Spiritus non intendebat. Porro non est nouum, eadē verba pro variis autoribus variis sensibus induere. Sibylla de Christo est vaticinata: at Virgilii id ipsum vaticinium Augusto applicauit. Apud Iudeos certum erat ventrum ex Iudeo, qui toti orbi imperaret: id de Christo verum erat: & tamen sibi Vespasianus, imo & Vespasiano adulatores applicarunt. Hæc cum ita sint, & ab initio constitutum sit, literalem sensum esse cum, quem autor Scriptura intendat, non quilibet, sed Spiritus Sanctus, vel etiam is qui Spiritu Sancto directore loquutus est: ergo hoc loco huiusmodi sensus vnicus est, quod nos querimus.

XV. Illud ex Danielis 9. de Abominatione desolationis, ad literam erat à Domino de ea desolatione, quæ futura erat in destructione urbis Sanctæ post Christi mortem. Neque hoc sensu plures veri sunt. Nam de Maccabæis quid dicam? Primum indignum est comparari Christo Domino, autorem Apocryphum. Secundo Pererius Iesuita, in Danielis 9. diserte pronunciavit, non bene ad Antiochi tempora referri hanc Proprietatem: Hac Gabrielis, inquit, non bene applicari ad illud Antiochi idolum, patet tribus argumentis. Tum argumenta explicat: primum, quia hæc desolatio predicitur propter Christum crucifixum: secundum, quia dicitur futura in finem: iterum, quia Christus aliter exposuit. Hæc, sed fuis, Pererius Iesuita, contra Salmeronem Iesuitam: manifesto transiens in nostrâ sententiam: quum ex circumstantiis textus sensum literalem metitur. Quid? quod neque autorem Maccabæorum Pererius patitur à Salmerone in hanc rem citari? Nam ille contendit non esse in ea sententia, ut Gabrielis verba citauerit pro Idolo Antiochi. Quia de re ille viderit, quomodo cum suo Salmerone transigat: Nobis non est tanti autorille quisquis fuit, ut multum laboremus in eius peccatis excusatibus: neque rursus tam nihil, ut non facile admittamus excusationes, si quæ sunt rationabiles: ut valeat, si forre, illa Vasquis, citari per accommodationem.

XVI. Esaiae 50. illud de doloribus & languoribus nostris à Christo portatis, Matthæus exponit de morbis corporalibus: & Petrus de peccatis. Atqui Franciscus Lucas negat à Petro citari hunc locum. Quod Apostolus Petrus habet prioris Epistola 2. c. versi 14. potius id sumptum est ex verbis quinto, sexto, octavo, undecimo, capitulo quinquagesimi tertii apud Esaiam. Et sane à Petro neque illius citatur locus: neque huius loci verbum nullum, præter illud vnicum, portauit. Quod si toties citati volumus hunc Esaiae locum, quoties vel vnicum eius vocabulum occurrerit, quis non videt, quo simus tandem ineptiarum deuenturi? Deinde, etiam si concederemus citari hunc ipsum locum: non sequetur tamen multiplicem esse sensum literalem: Nimirum non subordinatum, quomodo disputamus. Nam quia Prophetæ verba vniuersaliter nominant morbos & languores: possunt autem hi diuidi in corporales, & spirituales: certe nihil obstat, quominus uno eodemque sensu literali, utrique comprehendantur: quomodo, si quis dicat Dominum tulisse, tum febrem, tum paralysin: non is huius loci geminum sensum literalem statuer: sed vnicum tantum. Nam etsi alia sit febris, alia paralysis, tamen utraque in morbis numeratur. Licer tamen etiam aliter. Quia solebat Christus medendo infirmatibus corporis, etiam peccata, earum causas tollere: vnde illi frequens, Remissa sunt tibi peccata tua: Fides tua saluum te fecit. Quo indicauit hec tanquam præcipuum & auctoritatem efficeri, ut ad autem tamquam mæstrogram, & accessorum quid: sed coniunctum tamen, atque adeo unum propter aliud. Bene ergo Euangelista tulisse languores nostros, dixit, quum ageret de languoribus corporis: non alio tamen, sed subordinato sensu.

XXVII. Habacuc 2. Prophæta est de primo Christi aduentu: at Paulus interpretatur de secundo. Imo de primo Christo aduentu non est specialiter loco prophetatum. Cyrillo certe iudice, non nisi mystice: Οὐαὶ ἡμῖν Ἰησοῦ τοῦ μυστικοῦ, οὐαὶ ἡμῖν φίλῳ τοῦ πονηροῦ φαίνεται τὸ νῦν τὸ μέσον τοῦ πονηροῦ. Χριστὸν νῦν τὸν ἀντίτοιχον τοῦ πονηροῦ. Quod ad interpretationem mysticam, & narrationem spiritualēm attinet, ad omnium nostrum Salvatorem Christum merito verborum propositorum intelligentiam referendam dixerim. Consentient autem Hieronymus, Theodoreus, Theophylactus, Prophetam loqui de sua Prophetia euētu. Vnde & Carrhusianus. Quia adhuc vijsus procul: id est, non statim impletur, quod mihi de preinducta quæstione Deus respondit, vel reuelauit: videlicet, quod conteriores ac reprobus vult in presenti ad tēpus florere, donec impletur in eis deiectionis quæ talibus peccatoribus cōminatus est Dominus. Ergo manifesta res est. Nam neq; Paulus de secundo Christi aduentu interpretatur: sed de con-

stantia fidelium in expectandis Dei promissionibus. Itaque idem apud Paulum sensus est literalis, qui apud Habacuc.

XVIII. Percutri exempla, quæ ex sola Scriptura petita sunt à Salmerone: Reliqua supersunt quæ a vario hominum iudicio: de quibus breuiter respondeo. Primo non sunt hominum peccata imputanda Spiritu sancti. Peccata appello, tum illud, Apprehendite disciplinam, de quo alias actum: Tum illa Procopii. In principio, id est, pro imperio suo, vel pro capite creaturarum. Nam etsi δέκα Graecæ imperium & autoritatem significet, tamen Hebraice Πέντε non potest in eum sensum deciri: ac ne Graeca quidem phrasis εἰ δέκα facile patiatur. Item, etiā vocabulum Hebreum ducatur à ψάντι capite: tamen non id significat. Et haec una cautione multa huiusmodi exempla explicitantur. Enimvero infinita quis peccata inueniet in interpretanda Scriptura: tum occasione Veronis depravata: tum non satis modestate curiositatibus impetu.

XIX. Secundo: negati non potest varie variorum etiam plurim virorum ingenia sece exercuisse in interpretandis Scripturis: atque hinc fieri, ut non tantum his locis, quos indicavit Salmeron, sed etiam aliis infinitis, diversitas sensum nimis sit. At esse propterea unius eiusdemque litteræ vario sensus, hinc confici non potest: sed tantum non ab omnibus comprehensum. Augustinus disertus testis, Confessionum libro 12. cap. 8. Omnes quidem qui legimus, nimirum hoc indagare atque comprehendere, quod voluit ille quem legit: & cum eum veridicum credimus, nihil quod falsum esse vel noscimus vel putamus, audemus eum existimare dixisse. Dum ergo quisquis conatur id sentire in Scripturis sanctis, quod in eis sensit ille qui scriptis, quid malum est si hoc sentiat, quod tu lux omnium veridicarum mentum ostendis verum esse: etiam si hoc non sensit ille quem legit: cum & ille verum, nec tamen hoc senserit. Et cap. 24. ac 30. multis est in hac ipsa re: unde nos conficimus; posse quidem multa verba Scripturæ in multis sensus trahi ab expositis: sed non esse tamen omnes eos sensus literales.

XXX. Exsolui argumenta. Próximo loco sunt Pateres. Augustinus Confession. 12. c. 30. In hac diversitate sententiarum verarum, concordiam patravit ipsa veritas: & Deus noster misereatur nostri, ut legitime lege utamur pracepti sine para charitate. At per hoc si quis querit ex me, quid horum Moyses ille tuus famulus senserit, non sunt his sermones confessionum meorum, si tibi non confiteor, nescio: Et scio tamen illas veras esse sententias, exceptis carnalibus, de quibus quantum existimauit, loquuntur. Cap. 31. Ita quum alius dixerit, hoc sensit quod ego: & alius, imo illud quod ego: religiosus me arbitror dicere, eum non utrumq; potius, si utrumq; verum est: Et si quid tertium, & si quid quartum, & si quid omnino aliud verum quispiam in his verbis videt, cui non omnia illa vidisse credatur, per quem unus Deus Sacras literas verae & diversas visuris, multorum sensibus temperavit? Ego certe, quod intrepidus de corde meo pronuntio, si ad culmen autoritatis aliquid scriberem, sic mallem scribere, ut quod veri quisque de his rebus capere posset, mea verbare resonarent, quam ut unam veram sententiam ad hoc apertius ponarem, ut excluderem ceteras, quarum falsitas me non posset offendere. Noli itaque, Deus meus, tam præcepisti: ut hoc illud virum de te meruisse non credam. Sensit ille omnino in his verbis, atque cogitauit, cum scriberet, quicquid hic veri potius invenire, & quicquid nos non potius, aut nondum possumus. & tamen in eis inueniri potest. Et post, Postremo, Domine, qui Deus es, & non caro & sanguis, si quid hominis uidet, nunquid & Spiritum tuum bonum, qui deducet me in terram regiam, latere poterat quicquid eras in eis verbis tu ipse reuelaturus legenibus posterioris: etiam si ille per quem dicta sunt, unum fortassis ex multis veris sententiam cogitauit? Quod sita est, sit igitur illa quam cogitauit ceteris excellentior. Nobis autem Domine, aut ipsam demonstra, aut quam placet alteram ueram: ut siue nobis hoc quod etiam illi homini tuo, siue aliud ex eorumdem verborum occasione patefas, tu tamen pascas nos, non error illud. Ecce, Domine Deus meus, quam multa de paucis verbis, quam multa oro te scripsimus? Quo noſt̄e vives, quo tempora omnibus libris tuis ad istum modum sufficiente. Sine itaque me breuius in eis confiteri tibi, & eligere unum aliquid quod tu inspiraueris verum, certum & bonum, etiam si multa occurrerint, ubi multa occurrere potuerint, ea fide confessionis mea, ut si hoc dixero quod sensit minister tuus, recte atque optime, id enim conari me oportet.

XXXI. Hieronymus in Prophetas, & alios libros Scripturæ scribens, non minus quasi textui consonam explicat editionem Septuaginta, quam Hebraicam veritatem: quod non faceret, nisi pro constanti haberet eandem literam plures posse sensus recipere. Idem ad Paulinum, Apocalypsis Iohannis tot habet Sacraenta, quo verba. Parum dixi pro merito volumus: laus omnis inferior est: in verbis singulis multiplices latent intelligentia. Idem in caput 3. ad Ephesios, Singuli sermones, syllabæ, apices, & puncta, in diuinis Scripturis plena sunt sensibus. Basilius proœmio operis de Spiritu Sancto, viris Theologis exponendos esse docet ipsos literarum apices, ipsas literas, & syllabas: nedum voces, & orationes. Chrysostomus, in Genesim homilia 21. obsecrat ne simpliciter ea, quæ in Sacra Scriptura continentur, accipiamus: quod multis sensum habeant diuicias: quod dicta sint à Spiritu Sancto: neque syllabam aut articulum in Sacris literis esse, in cuius profundo non sit ingens thesaurus. Haec tenus Salmeron ex Patribus.

XXXII. Respondeo, non posse concludi hinc plures vnius litteræ sensus literales. De Augustino agam postea: quia reliqui sunt faciliores. Hieronymus, Basilius, Chrysostomus assertunt singulos Scripturæ apices, singulas literas, singulas syllabas, nedum voces & orationes, mysteria, & sensibus abundare. Ergo, eiudem litteræ variis sunt literales sensus. Negatur consequentia. Nam illi hoc tantum volunt: nullum vocabulum in Scripturis frustra esse positum: sed singula suum habere momentum magnum. Ita ut sine studio Theologis diligenter examinanda. Probatur ex Basilio & Chrysostomo: nam Hieronymus concise dicit, non etiam explicat. Basilius acturus de particula εἰ & οὐ, à Catholicis usurpata in solenni Trinitatis διδαχαις, prefatur non esse inutilem ciuitatem: & laudat Amphilocheum hoc nomine, quod εἰδειλιαν διδαχαις οἰκιζειν κατατάσσεις φαντασίαι εἰσι. Καὶ οὐκ οὐδὲν ζεῖται εἰδειλιαν φίσειν, nullam censes, inquit, ab que diligenter inquisitione prætereun-

DE SCRIPTVRÆ SENSV.

266

dam votem, qua in quicunque usum deo veniat. Et postea explicans, τὸν τὸν συλλαβὴν δύο, αὐτὸν τὸν κερατινὸν τὸν γράφειν δέντε, τὸν ἔγχορτον τὸν εἰσαγόμενον τὸν ψιλὸν, τοὺς περγοῦς τὸν πίνακα τὸν θάνατον. Να, & non, διὰ sunt syllabæ. Verumtamen tum veritas omnium bonorum maxima, tum mendacium, qua est nequit in extrema linea, parvis his vocabulis sepe continentur. Iam vero quis nescit hoc harum vocum momentum, non in eo situm esse, quod singulæ variis habeant sensus (non enim possunt plures uno) sed quia hic unus, quem obtinent, infinitam vim habeat? Præterea in ipsa disputatione nunquam videoas explicantem eius doxologiz variis sensus: sed tantum agere de uno contra hæreticos: sed eo maximo; nempe de æqualitate personarum in Trinitate.

XXXIII. Chrysostomus haud dissimiliter, Ego, inquit, omnes vos obsecro, ne simpliciter ea qua in Scripturis Sacris contenta sunt transeat. Nihil enim hic scriptum est, quod non multas habeat sensuum diuitias. Quandoquidem diuino Spiritu afflati Propheta loquuntur sunt, ideo ut in Spiritu scripta in gentem in se continent thesaurum. Et ne mireris quod in hac nominum enumeratione multas latentesque diuitias sententiarum vobis me ostenditur publicear. Neque enim vel syllaba, vel apiculus est in Sacris literis, in cuius profundo non sit grandis quicquam thesaurus. Vnde tu autem scire, quomodo thesaurum illum intelligas? Nam hoc omnino oportet attendere: quia dicit se pollicitum esse, ostenditur multas sententiarum diuitias. Itaque aut has oportebit nihil aliud esse, quam eiusdem literæ variis sensus literales: aut si non sint, non intellexisti Chrysostomum hanc literalis sensus multiplicarem. Exponens igitur locum Genesios. Iste est liber generationis hominum, die, quo fecit Deus Adam, secundum imaginem Dei fecit illum: masculum & fæminam fecit illos: Et nominauit nomen illorum Adam, die quo fecit illos. Ex istis vide quas sententias Chrysostomus elicit. Prima: Quam graue malum sit peccatum, quod qui agunt, se primum & maxime pessundant. Quomodo autem hoc elicit? Quia in repetenda hominum generatione, Moses omittit Cainum, Lamechum & similes, quasi omnino nunquam exitissent. Mirabilis vero, magis quam seria subtilitas. Secunda: Quantum honorem à conditore sortitus sit homo. Vnde? Quia dicitur ad imaginem Dei factus, hoc est (ita enim interpretatur) princeps omnium viubiū. En tibi thesaurum Chrysostomi. At qui hi non sunt eiusdem literæ sensus vari: Sed in uno sensu variarum partium momenta. Ut si cum dicitur Homo animal rationale, quis ponderet, quid animalis nomine continetur: & quid in rationali sit momentum: ne mo manus illum diceret variis exprimere sensus literales huius orationis. Animal rationale.

XXXIV. At Hieronymus non solum Hebraicam veritatem, sed etiam Græcam versionem interpretatur: etiam cum ab illa discedit. Factor inquam: quid tum autem? Ego putauit unius, & eiusdem literæ posse variis esse sensus literales. Hoc falsum est, inquam. Sequitur enim duntaxat alium esse sensum literæ Hebraicæ: alium literæ Græcæ: itaque duas esse literas. Deinde testatur Hieronymus in commentariis suis hinc sibi morem esse, ut non quid probet, sed quid legerit, significet: Epistola 1. in 2. Tomo Augustini. Itaque etiæ Versionem Interpretum Septuaginta, & producat, & explicet, non sequitur, illi esse persuasum, unius eiusdemque literæ multiplicem esse literalem sensum.

XXXV. Ad Augustinum venio. Ex quo dico haberi eiusdem literæ plures esse posse veros sensus, sed absolute, & ad se veros: at non relate, veros sensus eius literæ. Probatur. Nam eiusdem Confession. libri 23. Duo video diffensionum genera oboriri posse, quum aliquid à nunciis veracibus per se annunciat: unum, si de veritate rerum alienum, si de ipsis, qui annunciant, voluntate diffensio est. Alter enim quarimus de Creatura & conditione, quid verum sit: alter autem quid in his verbis Moses egregius domesticus fidei tuus intelligere lectorum, auditoremque voluerit. Habet his verbis distinctionem à me propositam. Hoc primum: unde manifesto confititur, non propter ea esse literalem alicuius loci sensum, si quid ex eo, quod sit verum, eruantur. Alioquin incepta esset, & præveniatur, atque aduersariæ plena distinctio: quia idem distinguatur a seipso.

XXXVI. Haec posita distinctione, Augustinus diserte negat inter plures sensus veros posse facile discerni sensum literalem, id est, eum, quem nos appellamus verum, non absolute in se, sed relate ad textum. Cap. 24. Sed quis nostrum sic inuenies eam (nimis) ut paulo ante expresserat, voluntatem tuam per voluntatem famuli tui inter tam multa verba, que in illis verbis alius atque alter intellectus, occurunt quarentibus, ut tam fidenter dicat hoc sensus Moysen, atque hoc in illa narratione voluisse intelligi, quam fidenter dicit hoc verum esse, sine ille hoc senserit, sine aliud? Et cap. 30. Si quis querit ex me, Quid horum Moyses ille tuus famulus senserit: non sunt his sermones confessio num mearum, si tibi non confiteor, nescio, & scio tamen illas veras esse sententias. En tibi! Augustinus protestatur, se ex multis propositis veris sensibus, ignorare quid illorum senserit Moyses, id est, auctor ille, per quem Deus Scripturam nobis dispensavit. Quam incepit, si omnes in se veri sensus, sine etiam vere eius loci sensus.

XXVII. Similes loci. De doctrina Christiana lib. 3. c. 27. Quando ex eiusdem Scriptura verbis, non unum aliquid, sed duo vel plura sentiuntur: etiam si latet quid senserit ille, qui scriptus: nihil periculi est, si quod libet eorum congruere veritati ex aliis locis Sanctorum Scripturarum doceri potest: id tamen eo canente, qui diuina scrutatur eloqua, ut ad voluntatem peruenientur auctori, per quem Scriptura illam Sanctus operatus est Spiritus. De Civitate Dei lib. 11. c. 19. quum obscuritate diuinæ sermonis, ad hoc esse dixit vtilem, quod plures sententias veritatis pariat; addit: Sine cum multa tractantur, ad id quoque peruenientur, quod sensit ill. qui scriptus: sine id lateat: sed ex occasione tractande profunda obscuritatis alia quadam vera dicantur. Hæc Augustinus.

XXXVIII. Nota. Primo, de auctori sensu Augustinum semper loqui numero singulari: nunquam plurali. At de expositorum sensibus, modo singulariter, modo pluraliter. Nempe, ut id evidenter significet, quamuis illi sint vari: tamen illum esse singularem. Secundo, cum plu-

res elicuntur, adhuc, incertum esse sensum auctori: quod omnino ridiculum esset, si eos plures sensus una eademque litera caperet vere suos. Si enim essent omnes eius loci veri, nativique sensus, tum dubitari non posset, non tantum unum aliquem, sed ne omnes quidem esse auctori. Tertio, in exponendis singulis Scripturæ locis, operam dandam, ut quanto labore & studio perueniatur ad voluntatem auctori: hoc est, ad unum sensum vere eius loci sensum. Quarto, Autorem dici Augustinum, non Deum simpliciter, sed eum, per quem Deus operatus fit Scripturam: unde fit, eum vere interpretari Scripturam, qui inquirat, non quid infinitus Dei intellectus complectatur: sed quid finitus Mosis concipere poterit temporis, cum haec scriberet: arque illo ipso sui intellectus actu, quem expressum voluit iis verbis. Quæ omnia necessario concludunt, unicum esse vere literalem sensum unius eiusdemque loci.

XXXIX. Instabit Salmero, Augustinum dicere, cum alius hoc, alias illud dicat, sensisse auctorem sacrum, sibi religiosus videti utrumque potius amplecti, si utrumque verum sit. Et potuisse ei auctori utrumque venire in mentem: Spiritui autem Sancto sine dubio cognitum fuisse.

XL. Respondeo, ne hæc quidem ullam vim habere ad illationem presumptæ conclusionis. Primo enim, non affirmat Augustinus auctori venisse in mentem multos illos sensus: sed tantum probabile. Cap. 27. tertii de doctrina Christiana: Ille quippe auctor in eisdem verbis, qui intelligere volumus, & ipsam sententiam forsitan vidit. En tibi forsitan Non est autem aequalis, ut ex re dubia certæ inferantur conclusiones. Quod autem Deum pro certo assentit videlicet hanc sensum multiplicitem: nihil ad rem: quia, ut paulo ante dixi, querendam est, non quid Dei intellectus capiat, sed quid homo cogitat.

XLI. Secundo, etiamsi pro certo concedatur non Deum tantum, sed etiam auctorem, quo Deus vsus est, vidisse istos sensus plurimos: tamen nego id Augustino significare plures sensus vere literales. Ratio: quia sensus literalis est, non quicquid auctori animo concipit: sed quicquid voluit iis verbis expressum; sive, ut loquitur Augustinus, quid in illa narratione voluerit intelligi. Potest autem humanus intellectus, eti non uno, tamen multis actibus multa concipere. Si autem actus successiæ possunt existere, dum unum prius conceptum sensum quis exprimit Quare, dum occupatur sive lingua, sive manus in exprimento uno sensu, alii multi possunt sese offerre. Et id voluit Augustinus: venisse nimis in mentem puta Mosis, dum illud exprimeret, In principio creauit Dominus celum & terram, futuros qui alter atque alter hæc verba interpretarentur; etiam sensu in se vero. Quare, eti aliud ipse animo conciperet, tamen non luisset sua verba ita temperare, ut alios illos sensus excluderent. Patet ex capite 27. tertii de Doctrina. Ille quippe auctor in eisdem verbis, qui intelligere volumus, & ipsam sententiam forsitan vidit: Et certe Dei Spiritu, qui per eum hac operatus est, etiam ipsam occurrit, utram Lectori vel auditori, sine dubitatione præuidit: imo, ut occurret, quia & ipsa est veritate subiecta, prouidit. Audiri? Auctor forsitan vidit: Deus præuidit occursum Lectori.

C A P . I V .

De perspicuitate Scripturæ status questionis.

I. His ita constitutis, duo se offerunt Controversiæ capitales Catholicos & Papistas. Primum de Perspicuitate, alterum de ratione interpretandæ Scripturæ. Priorem tractant contra Catholicos, Belarminus Controversiæ primæ lib. 3. cap. primis duobus: Franciscus Cordubensis Annotationum Catholicarum artic. 2. cap. 75. Gregorius de Valencia in Analysis fidelib. 5. cap. 2. Martinus Peresius de Traditionibus, Asserit, 3. Coferus Enchiridii cap. 1. Stapletonus de Principiis lib. 10. cap. 3. Iodocus Coccii Thesauri Catholicæ lib. 6. art. 3. Puteanus contra Plessium c. 5. Guillelmus Bailius in Catechismo Controversiarum part. 1. quæst. 6. & 7. Salmero tom. 1. ptolegomenon 2. Lotichius in Fortalitio, capite de Scriptura Sacra. Aduersus Papistas autem, quos videtur, VVhitakerus de Scriptura Sacra quæst. 4. Hunnius & Junius ad illum Bellarmini locum. Komedontius de Scripto Dei Verbo, libri 4. cap. 4. & 5. Andreas Ruetus Summæ Controversiarum parte 1. quæstio ne 6. & 7.

II. Potest autem quæri duplicitate de perspicuitate, obscuritatem Scripturæ Sacrae ratione, vel mysteriorum quæ traduntur, vel ipsius traditionis. Illo modo, ut quæstio sit, an ea mysteria accommodata sint ad captum humanum, ut cognosci possint facile, an secus. Actum Catholicus respondet: ut, nihil omnino obscurius esse posse Scripturæ Sacris: nimirum, quia etiæ humanorum scriptorum alia esse possint alii obscuriora: tamen continent se omnia intra captum creatæ mentis. At hæc diuinæ sunt, tractantque eiusmodi res, quas nulla unquam mens humana consequi possit, adeo ut in iis revelatione opus fuerit speciali, alias unquam investigandis, imo cum accessit reuelatio, fide rursus ad ipsorum humiliter amplectendis, non autem ratione inuestigandis curiosiori. Erhoc opinor, fatentur etiam Papistæ: nisi quod Scholastica Theologia subinde audacius effert se, & confidentius, quam sancti us inquirit in quæque etiam altissima mysteria. Sed id nunc quidem nihil ad rem.

III. At, cum de traditione agitur, hoc est, ipsa tradendorum mysteriorum illorum ratione, hic sensus est, utrum quæcumque in Scripturis tradita sint, ea ex ipsis Scripturis intelligi queant. Intelligi autem cum dico, curiositatem omnem illam explosam volo philosophicam, quæ libri rationum demonstrationes exhiberi vult: sed intelligentiam fidei significo, quæ pro omni demonstratione solum quærit diuinum testimonium. Itaque ut omnipotens dicam, hoc quæritur, utrum omnia religionis capita (qua libris 8. & 9. docuimus intra Scripturas continerentur) quanquam non sicut necesse

necesse ad præsentem expediendam quæstionem } vel saltem, vt accommodeamus nos ad caprum Papistarum, vtrum quæcumque religionis capita nobis Scriptura tradit, sive ea sint omnia, sive non omnia, credenda, ita tradantur, vt ex ipsis Scripturis certo constare possit, quid sit de his fide rendendum. Exempli gratia, vtrum, cum queritur, Sit-ne Trinitas *deus unus*, quod olim negabant Ariani, Catholici vero confitebantur, ita suum sensum de hac quæstione Deus in Scripturis expresserit, vt ex iis iudicari possit vita pars, affirmantium, negantium ve sit vera certaque. Et similiiter in reliquis omnibus quæ aut fuerunt aut esse possunt controversa capita.

IV. Hoc vero rursus duplicitate quartitur; vel sunt ne ita composite; detextaque Scriptura Sacra, vnullus in iis locus sit, cuius sensus non in promptu & facilis, an vero locutus quidam, aut multi ostendi queant obscuri difficultate: Vel, vtrum Scriptura, vt totum quid considerata *λόγος*, & vnum doctrinæ corpus constituens, suam mentem perspicue declareret: an contra, quædam fidei mysteria dari possint, de quibus nusquam mentem suam in iis libris Deus ita explicuerit, vt certo possint ex iisdem comperta haberi.

V. His ita distinctis, Catholici diserte respondent, oreque rotundo pronunciant. Primo, eis in Scripturis locos non paucos obscurissimos, ex quibus solis per seque ac seorsim consideratis, non possit certus aliquis euincere sensus. Idque multipliciter fieri: Aliquando ob rerum obscuritatem, vt in Prophetis rerum futurorum, quantum plerisque necessarius est commentatoris, ex eventu, vel ex eadem inspiratione, quæ primo conceptæ fuerunt. Sic Danielis Prophætia de quatuor Monarchiis obscurissimæ olim fuerunt, faciliore denique factæ, cum implera sunt omnia. Sic in Nouo Testamento aduentus Anti-christi Patres in variis sententias distracti. Sic etiamnum Ioannis Apocalypsis plurima habet in abscondito, quæ nondum fortita sunt exitum suum. Sic, quæ in Veteri Testamento extant de Messia, aut non intelliguntur, aut vir bene intelliguntur, nisi comparato Nouo Testamento.

VI. Aliquando etiam, ita contexta sunt eius loci vocabula, vt variis sensibus pariant propter *σημαντικά*, vel *ἀρχήσης*: vt, Ego & pater *νομίσματα*, intelligebatur ab Ariani de unione voluntatis, quemadmodum cum precabatur Christus, vt discipuli vnum essent: at Catholici referrebat ad *τὸν οὐρανόν*. Sic hodie verba, Hoc est Corpus meum, Papistæ, *τοῦ αἵρετος* & *τοῦ προτεκτονού* interpretantur, at Catholici *μυστήριον*, & *τελετήν*. Huc referri possunt *τὸν ἀνθρώπον*, vt Canticum Cantorum, primum caput Ezechielis, & alia nonnulla.

VII. Quædam item, exhortatione morum, rituumve antiquorum facta sunt obscura: vt illud Pauli, deiis qui baptizantur pro mortuis, 15. prioris ad Corinthios, varie torquetur ab interpretibus, cum veteribus tum nouis. Ambrosius ad eum morem dicit Paulum respexisse, quorundam qui pro defunctis viuos baptizabant, eti cum Chrysostomus Marconitis tribuat, & quidem deceptis occasione huius loci. Ipse vero Chrysostomus refert ad articulum Symboli de resurrectione mortuorum. Primus intelligit, quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Aquinas per mortuos, opera peccati intelligent, sive, vt Lyranus, peccata mortalia. Caluinus autem eos qui tum baptizabantur, cum essent morti proximi. At Beza, per baptismum intelligit, ritum abludendorum corporum ante sepulturam. Alii forte alter sentiuntur.

VIII. Hæc de Scripturæ obscuritatibus cum confessi sunt Catholici, tum de perspicuitate docent: Esse à Deo Ecclesiæ datas Scripturas, quo suam de tota religione voluntatem hominibus abunde testaretur: quod omnino frustra esset, si non nisi gryphos & ænigmata loquutus esset. Itaque profitentur credere, ita temperatam esse Scripturam, vt quæ Dei sit certa constansque voluntas in omnibus necessariis ad fidem capitibus, ex ea ipsa plene, perspicue, certo discere Christiani possint: ea, inquam, ipsa *λόγος* considerata, & vt loquitur Clemens Alexandrinus, *τὸν οὐρανόν τὸν* *τοῦ Θεοῦ*. Ac proinde ex ea ipsa, non tantum singulos fidèles confirmari, sed etiam omnes hæreticos abunde refutari posse. Vt exempli gratia, si reuiseat Arius, & nobis suum *αδόξιον* ingerat, posset æque hodie, atque olim explodi sola Scripturarum autoritate.

X. Itaque, si quos Feuardentius aut legit aut vidit, qui sacras literas adeo claras, apertas, & omnibus peruias clamitent, vt quibusvis licet illos pedibus & manibus ad eas tractandas accedere, (vt scriptis in annotationibus ad quadragesimum septimum caput libri 2. Irenæi) illi sane per nos prolixe licet asterere, istiusmodi homines errare toto cœlo: tum, quia scimus non esse adeo faciles: tum, quia eti essent, tamen illos pedibus & manibus ad eas accedere, pro grauissimo crimen habemus.

XI. Sed Luthero valde succent Papistæ, qui præfatione in articulos à Leone decimo damnatos, Scripturam dixit esse certissimam, facilimam, apertissimam sui ipsius interpretarem omnium. Quæ verba quid non sani habeant, ego quidem videre non possum. Esse interpretem sui si quis neget, insinuat: esse omnium certissimam, hoc vero negari non potest: est enim proprium verbo Dei, vt nihil sit certius. Esse facilimam & apertissimam omnium, hoc vero controvèrtitur & probandum restat. Obiter tamen inde patere potest, quod quoslibet alios interpres ab eadem sensu explicari oportet, neque aliquid extrinsecus mutuari? In libro de Seruo Arbitrio, factus paulo vehementius, *Esse in Scriptura* (inquit) *quædam abstrusa, & non omnia exposita immulgatum est quidem per impios Sophistas: sed nunquam unum articulum produxerunt, nec producere possunt, quo suam hanc infamiam probarent. Talibus Iarui Sathan nos absterruit à Sacris literis, & reddidit Scripturam Sanctam contemptibilem, vt suas pestes in Ecclesia ficeret regnare. Hoc sane fatetur, se multi loca in Scripturis obscura & abstrusa, non ob maiestatem rerum, sed ob ignorantiam vocabulorum & Grammatica, sed quæ nihil impediant scientiam omnium rerum in Scripturis. Res in Scripturis sunt omnes proditæ: licet quædam loca adhuc verbis incognitis obscura sint. Stultum vero & impium est scire res Scriptura omnes in luce positas clarissima, & proper verba obscuriora res obscuras dictare. Si uno in loco obscura sunt verba, at alio in loco clara. Igur tu & omnes Sophistæ agite, producite omnium aliquod*

Tom. I.

mysterium, quod sit in Scripturis adhuc abstrusum. Quod vero multis multa manent abstrusa, non hoc sit Scriptura obscuritate, sed illorum cætitate, vel societate, qui non agunt: vt clarissimam lucem videant.

XI. Hæc Lutherus, paulo forte concitatior, & plerunque: sed tamen non omnino absurdæ. Solam sane ignorantiam Grammaticæ causam esse obscuritatum omnium, quæ in Scripturis occurunt, fateor non posse videre, quomodo verum sit. Credo etiam mysteria intellexisse non vniuersaliter omnia, sed specialiter ea quæ necesse est sciendi à Christianis; & certo constitui aquerens quoslibet hæreticos. Nam intellexisse etiam totum Scripturarum corpus, non vero singulos locos, non est, opinor, opus ut admoneam: cum ipsa id verba disertissime sonent, quæ & concedunt multa loca obscura & abstrusa: & quæ in iis docentur, alibi tradi manifestius & facilius. Itaque eti aliquantulum durius sit loquutus, tamen commoda interpretatione mollius potest ab iis, quibus non est proclivius arrodes, quam benignè condonare humanos defectus.

XII. Iam vero Papistæ obscuram esse Scripturam contendunt quidem omnes: sed vix omnes uno codemque modo. Sunt qui simpliciter obscuram dicere satis habent, nec vltius statum quæstionis aut inquirunt, aut explicant. In his Franciscus Costerus Enchiridii 1. c. sibi hoc tantum quærendum proponit, Sit-ne Scriptura facilis intellectu. Inconsiderate. Nam ad eam interrogationem responderi potest in vtramque partem: atque adeo ipse cum distinctione, multa inesse perspicua, sed omnia non esse huiusmodi, vt sine labore à quo quis intelligi possint. Similiter Coccius probandum sumit, Sacras Scripturas in plerisque locis esse obscuras, & difficiles intellectu. Nec ab iis procul discedit Peresus, cuius haec tercia est assertio, *Divina Scriptura non in omnibus adeo clara est, ut si ipsam possit expondere, & per se ipsam possit intelligi*. Salmero, perniciose errorum vocat, Scripturas claras esse, planas & perspicuas: & cuius ad eas accedenti obuias & manifestas: tum satagit probare, reconditas esse nobis, & perobscuras. Sed in his & similibus cur immorari?

XIII. Bellarminus multo proprius scopum attigit, negans Scripturam esse tam apertam per se, vt sine explicatione sufficiat ad controversias fidei terminandas. Etsi enim illud, sine explicatione, non nihil ambiguatis habere possit, tamen, qui in Papistica doctrina versatus erit, facile intelligere non aliud significari hoc nomine, quam traditionem non scriptam: vt sensus sit, cum contendetur de hoc loco, *Bibite ex hoc omnes: vtrum significet etiam laicus porrigit calicem, an vero contra: adeundum esse Dominum Papam, qui pro sua autoritate pronunciet, illud Omnes, intelligendum esse de vincio sacerdotio celebrante, non quia sic illa definit Scriptura, sed quia ita fert consuetudo: & haec est interpretatione*.

XIV. Hic igitur status quæstionis. Catholici afferunt, Scripturas ita esse perspicuas, claras, & manifestas, vt de rebus ad religionem pertinentibus in alterutram partem necessario vel amplectendas vel repudiandas, certe, diserte, perspicue Dei voluntatem proponat in toto suo corpore per se, ita vt nullo alio extrinsecoque aut adiumento, aut supplemento opus habeat. Papistæ vero contra obsistunt, non tantum non omnia tradiri à Scripturis, sed etiam in iis qua tradit pleraque adeo obscura esse, & abstrusa, & perplexa, vt si iis solis infistas, neque extrinsecus addas. Traditionem, non possit certus constansque sensus elici.

XV. Explicauit distinctius, quam factum sit hactenus. Dicebant enim perspicuam esse Scripturam in omnibus necessariis ad salutem. Quod aduerteri facile concidebant, nam ea necessaria pauca esse credunt, vt pote quæ in Symbolo Apostolico *αὐτολέξη*, continentur. Sic cum Gomarus Pontificios negare diceret, omnia fidei & vite Christianæ ad salutem necessaria dogmata sacris literis perspicue contineri: mendacii Costerus accusauit: Non enim (inquit) solis Sacris literis, sed etiam Apostolorum symbolo, afferimus omnia dogmata fidei comprehendendi necessaria ad salutem. Et quanquam Puteanus ad Symbolum addat, Decalogum, & Sacramenta, tamen potior pars Symbolo est contenta.

XVI. Gregorius de Valentia, hoc quicquid est, fusus in hunc modum. Duobus modis fieri, vt ad salutem necessæ sit credere aliquam fidei veritatem. Vno, cum absolute & simpliciter necesse est, vt veritatem hanc autillam fidei noris & credas: altera, cum, quia omnis infidelitas est prohibita, non licet tibi sine iactura salutis credere aliquem errorem vli veritati fidei contrarium. Inde fieri, vt eti aliquam fidei veritatem absolue non necesse habeas nosse & credere: sub conditione tamen debeas illam & credere & nosse: vt scilicet, si contingat tibi eiusmodi veritatem proponi, cum opposito errore. Porro prior modo paucarum admodum veritatum fidei & cognitionem omnibus fidelibus ad salutem esse necessariam: posteriori autem modo omnes omnino. Iam illas veritates priori modo necessarias, perspicue fere in Scripturis ipsis doceri, comprehendique in Apostolorum symbolo. Alias autem prope infinitas secundo modo credendas, maiori ex parte contineri in Scripturis obscure.

XVII. Huic *σημαντικά*, effugio, vt aditum obstruerem, non dixi necessaria ad salutem: eti alii non inepit, aut absque causa, usurparint: nam quantumlibet curiose distinguant Papistæ, tamen quum verum sit ea omnia dici possent necessaria, quæ alterutro modo sunt necessaria: nam si omnino dici non possent necessaria, tum ne alterutro quidem modo necessaria essent. Ergo qui vniuersaliter necessaria dicit esse ad salutem, is vtrumque modum complectitur: Ac proinde ea mens erat eorum, qui sic asserabant, omnia necessaria perspicue concineri in Scriptura, vt hoc quasi fasciculo complecterentur, tum quæ ad primum modum pertinunt, tum quæ ad secundum. Sed tamen vt Sophisticæ importunitati ansam præcipiam, dixi potius, res omnes ad religionem pertinentes in alterutram partem necessario vel amplectendas, vel reiiciendas. Nam eti verum sit nonnulla pertinere ad religionem, quæ ex Scripturis constare non possunt, vt sunt particulæ ritus, qui ad *τοτελέσην* pertinent: tamen ea negamus ex necessitate religionis in alterutram partem amplectenda: sed tantum pro circumstantiis temporum, personarum, & locorum. Ac proinde non pertinent ad hanc quæstionem. Iam vero ne ipsi quidem Papistæ negant, ea quæ constituent extra symbolum, & secundo necessariorū genere comprehen-

Z Z 2 prehen-

prehendunt, necessario in alterutram partem amplectenda: adeo ut non possint excipi, ab hoc ita constituto statu questionis. Itaque nulla, opinor, reliqua facta est ambiguitas.

XVIII. Superest, ut Catholicorum argumenta, defendantium Scripturæ perspicuitatem, expendamus. Prius tamen aduertamus ingenium Papisticum: quia illis animo ægre sit, non nihil lucis concedere Scripturis. Non tantum enim in vniuersum negant esse perspicuum: sed ita distinguunt, ut maximam dogmatum partem ab ea perspicuitate excipient. Nam & Gregorius paucas admodum esse dixit veritates primi ordinis; alterius autem infinitas. Et Puteanus, illas fere minimam partem Scripturarum confitueret. Et nihilominus, ne hanc quidem exiguum partem integrum relinquunt. Quid enim illud est, quod Gregorius dixit, non simpliciter has primi sui ordinis veritates perspicue contineret in Scripturis: sed addita limitatione, omnes fere? Indicavit-ne, se ex hoc ipso minimo numero, aliquas excepturam?

C A P. V.

An Scriptura sit lucerna.

Nulla lucerna est obscura. At Scriptura Sacra est lucerna: ergo non est obscura. Maior per se patet, nec eger aut explicacione, aut confirmatione: Sciunt enim omnes eam esse lucernæ naturam, eum vsum, ut tenebris opponatur, easque discutiat, quod non posset, si ipsa esset obscura. Minor autem probatur ex disertis Scripturæ locis. Psalmus 119. *Lucerna pedibus meis Verbum tuum, & lumen semitis meis.* Petrus epistola 2. cap. 1. *Habemus firmorem propheticum sermone, cui bene facitis attendentes, tanquam lucerne lucenti in caliginoso loco.* Psal. etiam 19. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Et rursus 119. *Declaratio sermonum tuorum illuminat & intellectum dat parvulis.*

II. Bellarminus respondet. Primo, non agi de vniuersis Scripturis, sed tantum de præceptis Dominicis: Atque hæc quidem appellari lucida, & lucernam, & lucem, non quod facile intelligantur, (et si verum sit) sed quod intellecta & cognita dirigant hominem in operando. Secundo, posse etiam intelligi de Scripturis omnibus: at lucidas appellari, non quod facile intelligantur, sed quod intellecta cum fuerint, mentem illustrant. Et hoc probat, quia Propheta loquutus sit de cognitione Philosophorum ex creaturis, dicens postea eos non peruenisse ad eam lucem, ad quam perueniuntii quos Deus eruditus dignatur, & quibus legem suam dedit.

III. At Catholici excipiunt primam responsonem esse tum inutilem, tum falsam. Inutilem quidem, primo, quia pertinet dunrata ad locos ex Psalmis. At Petrum constat loqui non de Præceptis Decalogi solis, sed de vniuersa Scriptura Veteris Testamenti: quæ si lucida est, siue lucerna, multo magis id ipsum erit Scriptura Novi Testamenti: ac proinde totum corpus Scripturarum, quo vtuntur hodie Christiani, lucidum erit, quod Catholici contendunt: Discrevit augem, imo separavit Bellarminus hoc Petri testimonium à Psalmis, ut hæc inutilitas non tam facile deprehenderetur: sed tum nostri (a quibus mutuari debuit argumentorum nostrorum & vim & formam) coniungunt, tum Gregorius de Valentia, & Puteanus & Salmero non discreverunt.

IV. Secundo posterior locus ex Psalmo 119. non loquitur de præceptis solis: sed de Sermonibus Dei: *Declaratio, inquit, sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat parvulis:* Et Græce, η δηλωτική τῶν λόγων σὺ φωνεῖ καὶ οὐδὲν μητέ, Hebraice הָלֶלֶת proprio aperturam, & ostium significat, & sic Pagninus. Nonnulli ingressum dixerunt potius, ut Tigurini. Vatablus in annotationibus, *Apertio, Tremellius, Aditum.* Sed hæc non sunt magni momenti. Hoc ad rem nostram grauius, quod nominentur non Præcepta, sed Verba Dei, quo nomine significatur Scriptura.

V. Tertio, quid? quod ex Papistarum idiomate, ne ipse quidem Præcepta Decalogi lucida dici possunt? Negat enim Bellarminus Scripturam esse tam apertam per se, ut sine explicatione sufficiat ad fiduci controvias dirimendas. Ethoc ut prober, obicit Commentaria, & diuersas versiones: & varias explications. At hæc omnia non tantum de vniuerso Scripturarum corpore, sed etiam de solo Decalogo dici & obici possunt. Nam variis commentariis & illustratum esse, & illustrari posse quis negat? Sunt autem tot ejus versiones, quot totius corporis Bibliorum: & in secundo mandato הָלֶלֶת Latine, *Sculptile*, redditum est, Græce autem, εἰδώλοι, & hoc hodie malunt Papista discedentes hoc loco à Versione Latina, quam alias solam volunt esse authenticam. Varie autem explicari quis nescit? non tantum à Catholicis & Papistis, cum illi eo omnem εἰδώλοισι oppugnant, isti vero sic inuertere conentur, ut suz ne officiat εἰδώλοισι. Sed etiam ab ipsis Papistis, varia conuidentibus ὅτι φάσκουν, ut hanc plagam vel sanent, si possint, vel inducant saltem. Itaque vel ipsa Decalogi præcepta (quibus Bellarminus nihil esse pronunciat facilius) obscura esse oportet: vel certe obscuritatem aliter definiendam, quam Iesuitarum cohors censuit. Quorum illud cum sit blasphemum, hoc tutius est & certius.

VI. Nam quid tum, si, *Diliges proximum tuum, facillimum est?* quod pro exemplo Bellarmino citauit. Nam primo, id non vnum est, ex Decalogi præceptis: sed potius summa Præceptorum Decalogi. Secundo non est totus Decalogus, sed tantum pars. Nam si æquum est ex summa Decalogi censeri, cur non etiam Scripturam dicimus perspicuum, cuius summa est Christus crucifixus? Aut si ex parte totum estimare licet, cur non iterum Scripturam dicimus esse perspicuum, cum ne Papista quidem negare ausint, non esse omnia obscura, quæ in illa continentur? Ergo hæc prior Bellarmini exceptio est inutilis.

VII. Sed est etiam falsa. Nam ne in Psalmis quidem Propheta, intellexit tantum præcepta Decalogi. Probatur primo ex ipsis locis. Nam Psalmus 19. non tantum nominatur præceptum, sed etiam lex, testimoniū, iustitia, Timor Domini, iudicia Domini. Quæ ciusdem rei varia esse

nomina, agnouerunt olim Theodoretus, Euthymius, atque alii. Poterat ea nomina solent toram Mosis legem comprehendere, maxime יְהוָה. Imo ea colliguntur effecta, quæ non soli Decalogo propria sunt, sed toti Verbo Dei communia: Est enim integrum, & conuertit animam, & verum est, & imperitis sapientiam suppeditat: & quæ sequuntur reliqua. Est autem ineptum, cum omnia sint generalia, hoc vnum vocabulum, quo dicitur præceptum lucidum, ita coercere, ut ad partem dunrata aliquam Verbi Dei pertineat: & quidem minimam. Nam quod argutatur Grenz, si totum verbum sit lucidum: Etgo nihil in eo esse obscurum, contra quam nos fateamur: non sequitur hoc ex illo: ratio facilis: Primo, quia totum denominandum à parte maiori. At obscura, conficiunt partem minorem. Deinde, quia exceptis pauculis, quæcunque sunt obscura vno loeo, alio sunt perspicua.

VIII. Patres consentiunt. Theodoretus hoc Psalmi Prophetam asserit comparare, tres species diuinarum legum, à creatione, à Mose, ab Euangelio: primam, quæ conditorem prædiceret: alteram, quæ maiorem scientiam præbeat: tertiam, quæ animas purget, & ab interito liberet. Euthymius ita Psalmum interpretatur, ut scriptam legem significari dicat, per quam de diuina prouidentia ac sapientia doceremur: quod, opinor, magis conuenit toti legi, quam paucis præceptis: quæ docent quid nobis sit faciendum, sed prouidentiam proprie dici non possunt docere. Litanus, *Loquitur hic de quinque libris Moyis, qui proprie dicitur lex quod Ha-braos.* Denique Genebrardus, *Per legem (inquit) aliqui intelligunt totam Scripturam Sacram, non eam Scripturæ partem, quæ est de agendis, cauendis, vel etiam credendis.*

IX. Quid eos dicam, qui hunc ipsum locum interpretantur de Nono Testamento? Arnobius. Nulla gens erit in hoc seculo, ad cuius notitiam non attingat calor fidei Christiana, in qua est lex Domini irreprehensibilis, conuentans animas: & qua deinceps sequuntur. Franciscus de Puteo, *Hic laudat præcepta Nostri & Veteris Testamenti. Dionysius à Rickel, Lex Domini, id est, Christiana religio & Christi traditio. Hieronymus, & Augustinus legem, ipsum Christum interpretantur. Audacius quidem isti omnes fortasse, & allegoriis nimium indulgentes. Sed longe tamen dissipiti à Iesuitarum sterili exsanguique subtilitate, qui à decem Præceptis nolunt vell latam pilum hunc locum abduci. Futuri illi sane prudentissimi, si sibi non magis tribuerent, quam veritati cauerent.*

X. Iam Psalmum centesimum decimum nonum, quicunque legunt, sciunt complecti laudes non tantum Decalogi, sed vniuersa legis, id est, Scripturæ, quæ tum exstabat. Nec veteres ambigue hos ipsos locos de rota Scriptura sunt interpretati. Augustinus concione 23. *Quid est hor verbum, quod ita lumen dicitur, ut lucerna sit, nisi verbum intelligamus quod factum est ad Prophetas, vel quod predicatum est per Apostolos?* Et paucis interpositis, *Quod itaque hic ait, Lucerna pedibus meis verbum tuum. & lumen semitis meis, verbum est, quod Scripturis sanctis omnibus continetur.* Nec leucus is author, qui sibi iam pridem Hieronymi nomen vindicavit, *Sermons Dei sunt scripta Prophetarum & legis, quæ in Euangeliis declarantur. Sic Glosa interlinearis, Verbum tuum interpretatur omnes Scripturas Sanctas.* Et repetitur à Francisco de Puteo: nec diuertit ab iis Dionysius à Rickel.

XI. Estigitur explosa prior exceptio Bellarmini: Altera plane est sophistica. Lucide sunt Scripturæ (inquit) quia cum intellectæ fuerint, mentem illustrant, et si non facile intelligantur. Ergo, inquam, non tantum in genere omnis Scriptura esset lucida, sed etiam signallat omnes loci, etiam obscurissimi. Nemo enim dubitat, quin Apocalypsis, si intelligatur tota, mentem illustrat, quæ tamen obscurissima remanet. Quod si absurdum est ea lucida appellare, quæ sunt obscurissima: ergo non recte lucidum Bellarminus interpretatur.

XII. Præterea, Scriptura iis locis ita dicitur lucida, ut significetur ex se, & in selucent habere: tum quia appellatur lucerna & lumen: tum quia illuminare dicitur. Nam et si γάρ quæ proprie lucerna est, aliquando significet laternam, tamen γάρ lux semper lucet à seipso. Et si quibus non lucet, id euenit per accidentem, ut si cæcis apponatur. Quomodo fatemur etiam Scripturam dici posse difficilem & obscuram. Exempli gratia, illud ιδίου, *Amabis proximum tuum, quod facillimum esse fateretur Bellarminus, si Hebraice proponatur, vel Latine (ut solet inter Papistas) iis qui tantum Gallice sciunt, sine dubio nihil erit præter meras tenebras.* Sed, quia obscuritatis causa omnino est extra id præceptum, ideo non ipsum obscurum dicendum est, sed is quisquis est à quo non intelligitur, impetratus. Alioqui nihil omnino fuit vñquam scriptum, quod non obscurissimum sit. Iam si Scriptura sine interpretatione, id est, sine eo sensu, qui aliunde, quam ab ipsa desumitur, videlicet à traditione non scripta, intelligi non potest, tum illa non per accidens obscura erit, sed à seipso, & sua natura; Itaque et si forte possit dici γάρ, id est, laterna, tamen proprie dici non poterit lucerna: multo minus lux: & mentitus erit Propheta quod absit.

XIII. Rursus, dicitur sapientiam præstare parvulis: vel potius μάνιον, sic enim Græce melius exprimitur γάρ, quo significatur is, qui ingenio est stupido, iudicioque non sat firmo, sive ob imperitiam, sive ob naturæ imbecillitatem. Quanquam vñunque interpretes coniungant, imbecilitatem, inquam, ætatis & ingenii. Euthymius, *Parvulos vel etate dicit, quemadmodum videimus accidisse in Daniel, cui puer adhuc data est sapientia: aut ob humana sapientia ignorantiā, aut etiam ob summam simplicitatem.* Atque hoc natum ex ambiguitate vocis Græcæ. Sed Hebraica etymologia facilis est: quia primarium thema, teste Kimchi in radicibus, significat inclinare cor ad id quod non est secundum viam veritatis, & rectæ rationis. Nostra autem non interest: quia siue pueros dicas, siue imperitos, tamen Scriptura ex Papistatum hypothesi, neutræ sapientiam præstabit: sed tandem traditione præcedente: hoc est, iis qui iam traditionem didicent, & ex ea, imo secundum eam Scripturas intelligent. At qui traditionem iam didicere erunt, ii imperiti, inerti, rudes dici non possunt: si quidem verum est Traditionem complecti omnia capita doctrinæ.

XIV. Porro rationis à Bellarmino subiunctæ vim, ego quidem animaduertere nequeo. Scripturæ, inquit, lucide dicuntur, non quod facile intelligantur, sed quod intellectæ mentem illustrant: quia Propheta docet Philosophos non peruenisse ad eam lucem, ad quam perueniunt ii quos Deus

Deus eruditus dignatur. Diuīt aliquis sagacior: Ego somnia non interpretor. Hoc scio, nullum vñquam Philosophum, quantumvis diligenter secreta naturae tñvantem, non Platонem dñm, non natuæ genium Aristotelem, vñquam attigisse ad eam sapientiam, quam Scripturæ docent; illæ, inquam, Scripturæ, quæ facillima sunt, simplicissimæque, & aperiissimæ: quæque nulla opus habent traditionaria interpretatione, sed ipsæ per se ipsas suam mentem satis explicant. Exempli gratia: et si facillimum illud sit, Matthæi 7. *Quacunq[ue] volueris ut faciant vobis homines, ita & vos facietis*, tamen nemo tam acute fuit Ethicus, ut diuinaret, donec ita docuit Christus. Atque hæc ad Bellarmianum.

XV. Pureanus queritur, nos ad solam Scripturam restringere ea, quæ in genere dicuntur de omni Verbo, siue scripto, siue non scripto: siue constet ex Traditione, siue è Scriptura: neque enim in vñis iis locis audiri Scripturæ vocabulum. Deinde in loco Petri, grauiter accusat, quod detrahamus sequentia, *Hoc primum intelligentes, quod omnis Prophetia Scriptura propria interpretatione non sit*. His autem verbis Apostolum significare duo esse præstanta: videlicet ut attenti simus sermoni qui est ex Prophetis, (lectionem autem non dicere, sed auditum explicationemque factam à Pastoribus) neque adferamus priuatam interpretationem.

XVI. Sed por. st. ne hoc homine quicquam esse stolidius? Primo, falsum est nos hæc ita coercere, ut non pertineant nisi ad Scripturas. Scimus enim, etiam quotidianas conciones, quas Traditionis nomine facile permittimus appellari, aut esse, aut saltem esse debere lucidas, & faciles: etiam si fieri potest, ipsa Scriptura lucidiores, faciliores. Sed enim dicat nobis Pureanus, an censeat eos, qui ex Animalis natura, concludant hominem esse animatum, ipsam animalis naturam totam includere in homine, vñne latius pateat?

XVII. Secundo, non viderè se omnino prodi suam caussam. Quid enim? An si verum est, in genere Verbum Dei, cuius siue species, siue partes sint Scriptura & Traditio, esse lucidum, non etiam verum erit, Scripturam esse lucidam? Imo norunt omnes, quibus cerebrum est satis sanum, non posse in genere asserti verbum Dei esse lucidum, si non vñque & scriptum & traditum sit lucidum. Quemadmodum cum Animalis species sint Homo & Brutum, si non æque viuat vñque ipsum Animal viuere dici non potest. Imo, quia non æque rationis capax est Brutum, ac homo, ideo nemo vñquam ausit asserere Animal esse rationis capax. Si igitur vere dixit Pureanus in genere lucidum esse Verbum Dei, idque asseri his locis: tunas optimo iure concludimus: Scripturam (quam esse verbum Dei negare nullus potest) lucidam esse.

XVIII. De loco Petri, quid dicam? Primo, cuius atdidæ id exemplum est, quod Sermonem Propheticum interpretatur, homilias illas quæ à Pastoribus fieri solent ad plebem, sumpto themate ex aliquo Prophetæ: ut sensus sit Petri, attendendum esse, exempli gratia, homilius Origenis in Esaia. Quasi non legamus Lucæ 3. *Vt scriptum est in libro sermonum Esaia Prophetæ*. Et Ioan. 12. *Vt sermo Esaie Prophetæ impleretur*. Rursus 15. *Vt ad impleretur sermo qui in lege eorum scriptus est*: Quibus locis sermones nominantur, pro ipso contextu Scripturæ Propheticæ. Et qua hæc infania est eius, qui non vidit, sermonem hunc Propheticum appellari à Petro firmo: em sua ipsius prædicatione? Quid? hocne ausit Pureanus de quibuslibet homiliis pastorum asserere? Æque inepta oppositio sermonum & lectionis: quasi sermones omnino nulli legi possent: cum tamen scribi possint, vt constat ex illo 15. Ioannis.

XIX. Deinde, quod de priuata interpretatione loquitur, est *per se lucidum*, & pertinet ad sequentem controvèrsiam de ratione interpretanda Scripturæ. Nunc enim duntaxat quæritur vñrum sit Scriptura facilis interpretari, quounque tandem modo constet interpretandam: Et quidem, si per priuatam interpretationem, intelligas sensum aliquem ex cerebro natum interpretantis, tum omnes Catholicæ consentiunt, longe illam ablegandam esse à Scriptura, siue is interpres priuatam personam gerat, siue publicam, nullo discrimine. Sin vero priuatam cuiusque Christiani laborem, sinceritatemque in erendo ex ipsa Scriptura Scripturæ sensu, tum nos negamus Apostolum hanc interpretationem improbase, aut etiam vñllam Ecclesiæ. Sed hac de re vt dixi, alias plenius.

XX. Superest Gregorius de Valentia, qui tamen aliis verbis, non aliud dicit quam Pureanus. Esse quidem Scripturam lucernam: sed videndum vñillam collocatam esse oporteat, vt ipsi lumen eius vide, & eo dirigere gressus nostros possimus. Non enim sub modo: tum enim luceret quidem ipsa: sed nos non illuminaret. Sub modo autem ponit, cum vñfiquis illud ingenii propriæ industria suæ finibus tanquam modio quodam exiguo comprehendit. Esse vero necesse, ut Ecclesiæ lumen illud fidei, quod in diuinis literis splendet, præferat, atque omnibus ostendat.

XXI. Sed hæc questionem non attingunt, nec soluunt argumenti nondum. Etenim cuicunque tandem hanc interpretandi prouinciam tribuas; tamen potius adhuc quæri, siue, an non sit intellectu difficultis Scriptura, hoc est, siue Ecclesiæ ipsi, ipsi inquam, Ecclesiæ interpretatio difficultis an non sit: Et rursus: siue an non sit facilis cuiilibet priuato. Nam quid tum, si interpretetur Ecclesiæ maiori cum auctoritate? Aliud enim est auctoritas, aliud facilitas, siue difficultas: & potest auctoritas difficultate impediri, vt in Apocalypsi, quam nondum Ecclesiæ intellexit: potest etiam priuata persona facilitate adiunari, vt in iis locis, quos ne Papistæ quidem obscuros dixerint. Itaque manet integra questio.

XXII. Præterea hæc Scriptura sub hoc modo posita, id est, priuata cuiusque interpretis industria permitta, hoc ipso, vel obscura sit, vel non. Si non sit, ergo frustra hanc rimam quærant Sophistæ; non enim elabuntur. Si sit, ergo non tantum quædam Scripturæ partes, sed etiam omnes particulae sicut obscuræ. Neque enim magis illuminabit illud, *Aprolixum tuum*, quod pro facilitatis exemplo Bellarminus præferbat, scilicet vt facilium, quam Ezechielis visiones, si vñtrunque sub modo ponatur. At vero ne Papistæ quidem ipsi dicere audent, omnes Scripturæ particulas esse obscuras. Itaque hæc euasio est nihil. Rursus hæc Scriptura supra modum posita, hoc est, Ecclesiæ tantum interpretatio permitta, hoc ipso, vel sit perspicua, vel non. Si non sit, ergo rursus ne sic quidem lucida sit Scriptura: ac proinde omnino illam oportet esse meras tenetras, & omni-

bus suis partibus obscuram: quod ne ipsi quidem Papistæ afferant. Si fit, tum nihil erit in Scriptura obscurum: quod rursus falsum est, ipsorum aduersariorum confessione: ergo inutilis est euasio.

XXIII. Rursus hoc quicquid est de modo, accidens est Scriptura, non ipsa Scriptura natura. Nos autem, cum quærimus sicutum ipsa Scriptura perspicua sit an obscura: non aliquid accidentarium extrinsecum que interrogamus, sed ipsa Scriptura connatum & *αρχεφύς*. Quia enim verba sunt *οντικά* & *εν τῷ φύσει*, & *οντικά*, tota natura est in significando: atque ea perspicua dicuntur, quæ facile significant, ea autem obscura, quæ difficultate. Ergo erunt ea Scripturæ, quæ ex se, aut non certo, aut cum multo labore indicabant sensa eius per quem administratae sunt, obscure: siue eas interpretetur Ecclesia, siue priuatus aliquis, & faciles, si contra.

XXIV. Dælique, nego Scripturam, cum interpretatur eam aliquis priuata industria, ponit sub modo. Priuatum industria dico, non priuatum sensum. Potest enim quilibet Scripturam interpretari priuata industria, vt tamen non inducat priuatum sensum: nimitem, quoties ab ipsis Scripturis ipsum sensum educit: non vero extrinsecum alienumque commendat: hoc est, siue à suo cerebro conceptum, siue ab aliis mutuatum. Quod si non esset ita, ergo, quia nunquam Scriptura sub modo ponenda est, nunquam etiam cuiquam licet suam industria conferre ad Scripturam interpretandam, sed consulenda tantum publica Ecclesiæ oracula, nihilque nisi præscriptis verbis proferendum in medium. Quod contra semper factum est in Ecclesia, vnde tanta prodit seges commentariorum, tractatum, homiliarum. Et Augustinus ipse quatuor libros composuit de Doctrina Christiana, vt doceret quanam optimam ratione, quilibet Christianus hoc munere defungi queat.

XXV. Quid? quod Ecclesiæ nomine, tanquam *μορφολογείων* aduersarii abutuntur? Nunquam enim Ecclesiæ quisquam audit aut vidit interpretantem. Quia non est Ecclesia quicquam individuum, aut *οὐφιληθόν*, sed aliquid duntaxat, quod in ratione habet suum esse, vt *ομνία τὰ καὶ οὐλέας*. Tum vero interpretari dicitur Ecclesia, cum omnes, aut certe plurimi, ex quibus illa constat, in interpretando consentiunt. Et quidem ad interpretandas Scripturas nunquam omnes communis consilio operas contulerunt: sed singuli seorsim: quorum postea diligentiam, sinceritatemque magis minusve vñueritas fidelium approbavit. Itaque publicæ huic auctoritati Ecclesiæ, præiuuit priuata industria, siue Hieronymi, siue Augustini, siue aliorum quorumcunque. Cum igitur certum sit, Ecclesiæ tripijulatorum laboribus, adhuc necesse est, aut his priuatis non esse Scripturam obscurredam, aut esse obscurredam ipsi Ecclesiæ. Atque ita accidit, vt, quia nemo priuatus scire potuit quid sit pro mortuis baptizari, ipsa etiam Ecclesia hunc locum inter obscuros numeret: obscuros, inquam, non tantum priuata, sed etiam publicæ interpretationis ratione.

XXVI. Gretserus docet esse Verbum Dei in sece lucidum: sed non nobis lucidum, nisi ponatur in candelabro: hoc est, intelligatur iuxta Ecclesiasticum Canonem. Nam & Metaphysicam, ac Mathematicam, esse lucernam: at non in casis & tuguriis rusticorum, sed in scholis Philosopherum.

XXVII. Verum nihil difficile. Nos enim facile concedimus Scripturam non esse lucernam nobis, nisi intelligatur: nec intelligi, nisi secundum Canonem Ecclesiæ. Sed addimus, huius obscuritatis, si hæc obscuritas dici debet, caussam non esse in Scripturis ipsis, sed in iis, qui eam non intelligunt. Ideoque non posse hanc ob rem dici Scripturas obscuras. Ratio, quia constat esse non pauca in iis facilia, ac clara, id est, non obscura. Cum tamen certum sit etiam hæc ipsa posse ab hominibus non intelligi secundum Ecclesiasticum Canonem. Itaque hoc absurdum sequeretur, vnum eundemque locum esse obscurredum, & perspicuum: esse facilem. Illustratur comparatione Solis. Nam eti verum, Sole non esse omnibus lucidum: tamē, quia quibus non lucet, eius causa nulla est in Sole, ideo Sole nemo negat esse lucidum, & visu facilem. Cur non similiter Scripturæ? Atque hinc apparet vitiosum esse exemplum Mathematicæ, & Metaphysicæ: Nam hæc sua propria natura non possunt ab omnibus percipi: nimur in nata obscuritate: quæ etiam acutissima fatigat ingenia: Quomodo obscuræ dieuntur quædam stellæ, vt *φατην*, quia non possunt obseruari nisi acutissimis oculis: & quidem intentissimis.

XXVIII. Porro quod de Ecclesiastico canone dicitur, non ita accipiendo, quasi concederemus aliunde conferri Scripturæ lucem, instar candela: quæ non nisi admoto extinguitur igne, lucet. Nam per hunc ipsum Ecclesiasticum Canonem nihil aliud intelligimus, quam Analogiam fidei, quæ est in ipsa Scriptura: imo ab ipsa Scriptura: quomodo lucem, quæ efficit, vt Sol conspicatur, non mutuamur ab igniculo, sed in ipso Sole inuenimus: vnde fit vt Sol sit, non tantum in se lucidus, sed etiam nobis perspicutus.

C A P. VI.

An Scripturæ mandata remota sunt à plebe.

I. *Quicquid est obscurredum, & ita verbis explicatum, vt difficile sit intellectu, id est absconditum & remotum à plebe: At Scripturæ sanctæ mandata non sunt abscondita & remota à plebe: Ergo, non sunt obscura & difficilia intellectu. Major probatur, tum ex sensu communis, qui ea dicit obscura & difficilia, in quæ paucissimi penetrare possunt: tum exemplo Aristotelis: qui, vt est apud Agellium li. 20. c. 4. suos acromaticos libros esse dicit *απολογίας τῆς μη οἰδηδούς εἰς*, sive editos, vt non essent editi: *ζωντανούς*, zicebat, *μέροντος τοῖς ικανοῖς ζωντανοῖς*, iis solis qui nos audiunt, cognoscibiles erunt: cum tamen illa publicatione putaret Alexander, factos *πατέται νοις*, omnium prorsus communis.*

II. Minor probatur ex o. c. Deuteronomii, *Mandatum hoc quod ego precipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum: nec in cœlo situm, vt possis dicere, Quis nostrum valer ad cœlum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus, atque opere compleamus? Neque trans mare positum, vt causeris, & dicas, Quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos usque deferre, vt possimus*

possimus audire, & facere quod praecepit est? Sed iuxta te est sermo valde, in ore tuo, in corde tuo, ut facias illud. Vbi tamen notandum, pro non supra te est, **לֹא נִפְלָרֶת חַדֵּשׁ מִבְּ**, id est, iuxta veritionem Tigurinorum, non est absconsium à te. Pagnini, non est occultum à te. Munsteri, non est mirabile supra te. Chaldaeus tamen Paraphrastes reddidit, **הָאָמֵנְךָ מִפְרָשָׁת** non est separatum à te. Quibusunque autem verbis reddatur, certum est hoc loco, ut annotavit Vatablus, tolli occasionem citandi ignorantiam legis. Quod autem non intelligitur, quis neget ignorari? Et sane Selomo iurki exponit **נִפְלָרֶת** per **מִכּוֹסָה** Kimchi autem per **גִּסְרָתָה**, virunque rectum, velatum, & absconditum significat. Quod Reuchlinus Cabala, annotavit, obseruans à Rabbinis exinde nominari **שְׁכָל מַופָּל**, intelligentiam miraculosam, sine potius occultam.

III. Bellarminus respondet dupl. Prima responsio: Plurimos veterum hunc locum intelligere, non de facilitate intelligendi Scripturas, sed de facilitate implendi mandata Decalogi, cum adest gratiae auxilium: quod est contra omnes Lutheranos, qui docent impossibilia esse manda- ta Dei. Ita igitur exponere Tertullianum libro 4. contra Marcionem, Origenem, Ambrosium, Chrysostomum, alios, in c. 10. ad Romanos. Augustinum libro de perfectione Iustitiae, responce penultima.

V. Atqui hoc primum frustra est, deinde falsum. Frustra quidem, quia si facilia factu sunt mandata, ergo multo faciliora intellectu, quis enim implat opere, quod mente non concipit? Intelligo negari hanc consequentiam à Grettero: sed contra sensum communem. Nam quod exempla adferit opposita, inconsiderate facit. Quid facilius, inquit, quam se, vel aliud corpus mouere? Quid difficilius intellectu, quam motus? Quid facilius quam operationes vitales exercere? Et tamen quantis obscuritatibus istae actiones inuolutæ sunt? Quid facilius, quum agere, vel pati? Quid actione & passione difficilius ad intelligendum? Miri clamores: sed facile compescendi, nisi pertinacia animaret potius quam ratio. Enimvero actiones aliae naturales sunt, aliae rationales. Illas fatemur fieri absque intellectu posse. Curnon enim? cum etiam à brutis. At illas, falsum. In rationalibus autem omnino sunt, quæcunque morales. Et quæcunque actiones pertinent ad impletum Decalogum, ex sunt morales: itaque impleri non possunt, nisi intelligentur. Alioquin cur doceri iubentur? Curram accurate docerentur in Ecclesia? Deuteron. 5. *Logquare omnia mandata mea, & ceremonias atque iudicia: qua docebis eos, ut faciant ea.*

V. Nam vero si facilia sunt factu, ergo natura sua nihil habere difficultatis necesse est: Et si quam habent, accidentariam esse: nascique, vel ab audientium ignorantia, vel è legislatoris ingenio: quorum illud est *inprobatio*: hoc vero blasphemum. Nam imperito homini nihil omnino nō est obscurum & difficile, quatenus est imperitus. Et ea facilia appellari solent, non quæ ab omnibus intelliguntur, etiam imperitis: sed quæ adhibito studio intelligi possunt, etiam ab iis qui erant imperiti, & hoc ipso studio paulatim periti eundant. Sic Grammaticam Hebræam faciliorem dicunt Latina & Graeca: cum tamen eorum linguarum inexpertis, & que omnes sint incognita.

V. Est autem indignum Deo, hoc est, blasphemum, si quis asserat, rem per se, suaquam naturam facilem & perspicuam, ab eo propositam omnem. Id enim non potuit proficisci, nisi a duplice causa. Vel, quia nesciret Deus sua sensa interpretari: quod quis admittat unquam, cui Deus sit cognitus? Vel, quia rerum non modo facilium, sed etiam necessiarum, homini cognitionem inuidet. Et hoc quae ferre possint aures pie? Bene itaque ille, quisquis est, in Psalmum 86. in operibus Hieronymi. Per Evangelia sua loquitus est, non ut pauci intellegenter, sed ut omnes.

VII. Sed egregie fallum Bellarminus dixit. Primum in testibus laudandis. Nam Tertullianus, Origenes, Ambrosius, Chrysostomus, Augustinus, nihil dicunt huiusmodi. Tertullianus nihil, nisi hunc locum comparat cum altero ex Luca decimo septimo, *Regnum Dei intra vos est*: quod nec de solis preceptis intelligi potest, nec de facultate eorum complendendum. Imo ipse Tertullianus distinguit, *Quis non interpretabitur* (inquit) *intra vos est*, id est, *in manu, in potestate vestra*, si audiat, si faciat, Dei praeceptum? Nam quid tum, si obseruauit Gretserus libri eiusdem c. 27. sermonem esse de impletione legis? At qui eo capite nihil de hoc loco: qui citatur dunt taxat c. 35. vbi nihil de implenda legis facilitate.

VIII. In Origene vero, miror Bellarmino stupidam supinatem, si se passus est decipi vocabulo possibilis. Nam hanc Origenes nihil minus intellexit, quam facilitatem implendorum legis præceptorum: sed illum philosophicam dixerat, quæ distinguitur *possibilitas*, ab ipso actu: *ut infans faber est, aut muliebus, non actu ipso, sed possibiliate.* Hoc ergo modo (inquit) etiam Christus, qui est Verbum Dei possibiliate quidem iuxta nos est, hoc est, iuxta omnem hominem esse credendus est, tanquam ratio parvulis: efficacia vero in me esse dicitur, cum in ore meo confessus fuero Dominum Iesum, & in corde meo credidero quod Deus illum suscivit a mortuis. Hec vero quid ad Bellarminum?

Iam Ambrosius locum diserte explicat de facilitate intelligendi, non vero præstanti. Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Hoc scriptum est in Deuteronomio, quia non est longe ab animo nostro vel ore, quod nobis dicitur, ut credamus. Quamuis enim oculis non videatur, à natura tamen animorum, & loquendirectiones non discordat, quod creditur. Enimvero quid hoc est? Nimirum, quia intelligendi difficultas, vel est à rebus ipsis, vel ab earum explicatione. ideo vtrunque Ambrosius remouet. Hoc quidem, quia non longe esse dicitur ab ore, hoc est, non discordare à ratione loquendi: quia enim iisdem loquendi formulis Deus vñus est, quibus nos quotidie solemus sensa nostra interpretari; ergo æque se intelligi voluit, ac nos volumus. Illud vero, qui non longe esse dicitur ab animo, hoc est, non discordare à natura animorum, quod, quid sit postea explicat. In ipsa enim natura inserta sunt, velut semina, qua auditu & voluntate exculta fructificant testimonium creatoris.

locus est, cum haec Chrysostomi verba falsa essent: atque ipsi se ipsum fecerat. Deinde ex sequentibus. facile constat cum locum sic exponi, ut loquatur Moses de facilitate habendi ea pracepta quae praestanda erant, εἰπεῖν, Φην. ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτοὺς οἱ θεοὶ πέλαγος Διαβατημένοι, τούτοις λαβόντες τὸν τόπον, Non est, quod dicas operiere in celo ascendere, multumque mare transfretandum, atque inde mandata desumere. Desumere, inquit, non vero praestare, aut implete: ut sensus sit, non posse populum dicere, si quidem praestitum impleturumque mandata, si habeat: sed ut habeat, rem esse longe difficillimam. Subdit Chrysostomus, ἵδη τὰ στυγεῖα καὶ τοιούτα εἰνοίσεν, οὐ Θεός, Quia tam magna sunt, & graviora facilia sunt effectis. Tidem isti Jesus et id inveniunt, ταῦτα εἴρεσθαι εἰπεῖν εἰς τὴν θλιψίαν τοῦ γλώσσων ἐν Καρνηλίᾳ, Quid illud est, iuxta te est verbum? Hoc est, facile est: et enim in mente tua, atque in lingua salus. Haec facilia sunt, nec egit illustratione.

XI. Supereft Augustinus , cuius librum de Perfectione iustitie , aut omnino non legit , aut nimis quam perfunditio legit Bellarminus . Nam in eo toto nunquam hic Deuteronomii locus citatur , nisi inter eos , quos in suæ causæ subsidium Cœlestius Pelagianus enumerabat , ut probaret , non tantum non impossibilia , sed etiam facilia esse mandata Dei . Erat ergo hæc huius loci expositio , non Augustini , sed heretici : cui Augustinus respondet , ut toto libro , non nisi per gratiam facilia esse posse manda ta Dei . Ergo Bellarminus testes omnes hos falso nominavit . Quantum vero hoc crimen in Theologo ? Sed non potest alios habere Papilium .

XII. Iam, quod ad ipsum locum attinet: primo, non intelligi de solis præceptis Decalogi, facile constat ex integra serie sermonum Moysianam inde à c. 27. quia diligenter commendatur obseruatio præceptorum, ceremoniarum, & iudiciorum, tum enumerantur iam benedictiones, iam maledictiones, quibus afficiendi sunt obseruantes, & transgredientes. Sed & 29. verba nominantur fœderis, quæ certe latini patent, quam Decalogus. Præterea, paucis ante hunc ipsum locum nostrum lineis, si audieris vocem Domini Dei tui, & custodieris præcepta eius & ceremonias, quæ scripta sunt in libro legis huiss: ita enim Hebraice legitur, & Graece, distinctius quam Latine, In hac lege scripta sunt. Non memini autem solum Decalogi contextum, vñquam appellatum esse librum legis.

XIII. Deinde, non significari solam facilitatem impletendi ea precepta, quæ tamen remanerent obscura, patet, tum ex ipsa verborum energia, quam ante expendimus: tum ex Molis proposito. Nam si sita esset, quānam illa vis esset obtestationis? Constat enim voluisse omnem excusationis spem auferre transgredientibus legem. At qui nulla illis esse poterat iustior, certiorque, quam si, quæ erant per se facilia, traditione effecta essent obscura: quæ enim non intelliguntur, multo minus præstati possunt: Et ut aiebat Proloemæus, thesauri absconditi nullus usus est. Itaque hæc prima Bellarmino responsio est omnino absurdæ.

XIV. Venio ad alteram. Alii (inquit) in quibus est Abulensis, intelligunt hæc verba de facilitate cognitionis, non quidem Scripturarum Sanctorum, quæcum adhuc nullæ erant fortasse, sed præceptorum tantum Decalogi, quæ, cum sint naturalia, facilime intelliguntur: Et Iudei illi præcipue facile poterant ea scire, qui Mosen explicantem audierant, & confessi fuerant se percepisse omnia: & promiserant se ea obseruatos: ideo subditur, *Prope est sermo in ore tuo, & in corde tuo, id est, in corde tuo,* quia iam intellexisti quid sit agendum: & in ore tuo, quia iam confessus es te intellexisse. Senius est, si de facilitate intelligendi locus exponatur, tum dupliciter excipi, nempe & quid facile intelligatur, & à quibus. Non enim totam Scripturam, sed tantum decem præcepta: illam enim, tum nullam fuisse: hæc vero esse naturalia. Non etiam ab omnibus, sed ab illis Iudeis, qui Mosen audiebant explicantem.

XV. At mihi de Decalogo non est necesse plura dicere. Illud de Scripturis ridiculum est, nondum exstisit illas: cum dicitur Moses interiectus paucis verbis, eorum meminisset, quae scripta erant in libro legis. Sed, opinor, volentem fecerit editio Larina, quae librum nullum nominavit. Nam vero, quid tum si praecpta erant naturalia? Nisi enim dilucide explicata verbis fuerint, non possunt non obscura dici. Quid enim? Nonne de rebus naturalibus tractabant Aristotelis *statura et corporis*? Et tamen negatur esse edita: scilicet, quia perplexa tradita.

XVI. De Iudeis autem potuitne aliquid dici magis ineptum? Nam

Cap. VII.

An Scriptura sit Iucerna sub modo.

I. **M**atthæi c. 5. Christus Apostolos dixit esse non tantum sal terra, sed
meriam lucem mundi: Et negavit accendi lucernam, ponique sub-
modo, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui sunt in domo. At
si scripta Apostolorum obscura sunt, tum necesse est fareri, eam lucem sub-
modo esse conditam, nec lucere omnibus. Et si hoc est absurdum, ne dif-
fiteantur Papistæ Scripturas esse non obscuras, sed potius perspicuas: Per-
spicuas autem, non tantum paucis quibusdam, sed omnibus qui sunt in
domo id est omnibus fidelibus.

II. Hosius, libro 3. contra Brentium, responderet, Apostolorum predicationem non obscuram, sed lucidam fuisse: sed non ε que lucida esse, quia ab ipsis excepta, literisque mandata sunt. Et sublicitationem, quia Hieronymus dixerit, habete nescio quid latentis energie viuam vocē, & in auctoribus discipuli de doctoris ore transfusa fortius sonare, & plus afficere, & alterius plenius. & alius in animo sedere ea, que pronunciatio, vultus, habitus, gestus,

LIBER DECIMVS QVINTVS, CAR. VII.

27

Etiam dicentis affigit Vitam esse quandā orationis actionem, qua cum Scriptura destituta sit, quæ quasi factitia vox quedam esse videtur, veraq; vocis vtcuque imitatrix, perinde efficax & viua esse non potest: vnde olim dictum, in scriptis Demosthenis, magnam Demosthenis partem abesse.

III. Hæc Hosius suo more, prolixius quam solidius, ornatus quam
neruosius. Euimero, quid tum, si non & que perspicua sint scripta A-
postolorum, ac fuit prædicatio? An propterea illa obscura dicenda essent?
Et quidem obscurissima, quod Papista contendatur? Minime vero: nam ut
obscuritatis, sic perspicuitatis, varij gradus esse possunt. Ne esto sane Orion
& que lucidus cum Sole: quis tamen neget esse astrum lucidissimum? Ne sic
tantus ignis in lampade, quantus in face: sed lampade tamē tenebras dispellit
quis non videat?

V. Denique, ut uno verbo negotiorum conficiatur, Bellarminus argumen-
to proximo concessit, præcepta Decalogi esse perspicua: verum enim esse
esse ea facile intelligi: quid enim (inquit) facilius quam , Dileges proximum
tuum: Et tamen ea ipsa præcepta olim viua voce tradita , dunc scripta sun-
tantur. Ergo, inquam, aliqua quæ destituuntur viua voce, constat esse per-
spicua, hoc est, intellectu facilitia. In his Scripturam esse non posse, doceant,
si possunt: si non possunt, ne nobis mira nescio quæ narrant de vi & effica-
cia. Nam ista, *s' d' i' r' w' c' i' n' c' o' .*

VI. Bellarminus responderet, loqui Dominum de luce exemplorum, probitatis & morum: & voluisse, ut Apostoli essent quædam exempla sanctitatis omnibus hominibus ad imitandum proposita, propterea subiicere continuo, *Sic luceat lux vestra cor am hominibus, ut vident opera vestra bona.* Deinde, si verum sit Dominum loqui de luce doctrina, tamen sensum non esse, Apostolorum Scripturam esse facilimam ad intelligendum, sed intellectam illustrare mentem, & crudire de rebus altissimis, tenebrasque errorum omnium effugare: Non tam enim illuminare, qui clare loquitur, vel scribit, quam qui, siue clare, siue obscure loquatur, aut scribat, lumen veritatis in mente accedit, & tenebras errorum depellit.

VII. Sed quorū hæc tergiuersatio? Luce istam aut omnes, aut pene omnes interpres intelligunt, de Apostolorum doctrina. Chrysostomus, *τὸν μὲν ἡγιεῖν τὴν καταπομπὴν ἐνθάδε τὸν Κύριον Θεόν, καὶ τὸν σωτῆρα διδασκαλίας ὁ Φίλιππος.* Vt scimus, quantum sit verborum astringentium ac modis: lucrum, quantumque commodum honestate etaque doctrina. Theophylactus, cum illud præcedens. *V. seism sal terra. exposuit sicut. Δική τὸς διδασκαλίας, η τη εἰλέγοντο συφίους τοις χειρούς, περ doctrinam & redargutionem distingentes & solventes: deinde ad hanc lucem ita annotat, συζητεον ἀλλα, κα τότι φασ. ο γέιτονος τοις φημινοιδιμα, απει. Θεον φασ, τριαντα, tum lux: qui enim arguit ea qua in abscondito sunt, ille lux est.* Euthymius, *Mundum rursum dixit homines in mundo habitantes: quibus erroris caligine obscuratio, vos inquit, electi estis, ut lux eorum sis: utque oculos animarum ipsorum luce doctrina ac scientia illuminatis.*

VIII. Nec aliter Latini. Hilarius, *Natura lumen est, & lucem quocunque circumferatur, emitat, illatumque adibas tenebras interimat luce dominante.* Igitur mundus extra cognitionem Dei positus, obscurabatur ignorantia tenebris: cuius Apostolos scientia lumen inuehitur, *& cognitio Dei claret Glossa interlinearis, Vos estis lux mundi: per quos omnes illuminantur a tenebris ignorantia.* Ordinaria, *Quia illuminati a Christo, Verbo & exemplum in dianis lucem fidis,* *& scientia debent ministrare.* Mitto Athanasium de Trinitate libr. 3. & alias.

IX. Nec obsunt sequentia, *Sic lucent lux vestra coram hominibus*, ut videant opera vestra bona. Et sane nullam inde Bellarminus perspicuum conclusionem aufus est nectere, aut indicare, quo sensu ea verba intelligat. At ego satis luculenter distingui dico lucem ab operibus: & tensum esse, ita debere Apostolos per veram sinceramque doctrinam hominibus prælucere, ut addant etiam bona opera: atque ita efficiant, ut homines non tantum audiant prædicatorum, sed etiam videant operantes. Hoc enim veri pastoris est verum officium, ut plebi præbeat simul & sermonem & opere. Chrysostomus, *et nos roiu m̄ p̄ḡt̄ Cr̄ iñd̄ cl̄xviii C̄iv. iv. vñw̄c̄ c̄m̄n̄ m̄r̄n̄ḡs̄ x̄n̄ḡt̄ r̄t̄*, *et tu q̄m̄ c̄m̄n̄ oñr̄t̄x̄ȳ, Ergo dignam ea gratia vitam ostendit: ut quemadmodum illa ubiis prædicatur, ita hac illi concurrat. Autor operis impetrasti. Id est, si illuminate, docete, non ut verba vestra tanquammodo audiant homines, sed ut opera vestra bona videant, ut quos illuminaveritis per verbum, qui si lux, conditrix per exempla operum vestrorum quasi sales: quoniam qui docet, & facit quod docet, Vere ille docet: qui autem non facit quod docet, non alium docet, sed seipsum condemnat. Ad stipulatur Lucas Brugensis, *Sic lucent lux vestra doctrina Euangelica à vobis prædicata diuulgataque hominibus*, ut videant opera vestra bona, doctrina illi vestra conformia: certentes vos agere ut am qualem docetis sinceram, puram, cœlestem. Item Salmer tract. 20. tom. 5. Hortatur deinde Christus Apostolos, *Et in eis eos, qui docendi munere funguntur, ut doctrinam quam verba predicatori facti in facilem reddant: illamque bonis operibus ornent, sita confiteantur.**

Porro intellectam Scripturam illustrare mentem quis neget? Sed addo non intelligi, si sit obscura; ac proinde non illustrare mentem. Vult autem Christus eam lucere omnibus. Omnibus, inquam, non vero pauculis quibusdam, quibus in eum surrendetur nescio quod mysterium, quod sibi lo-

lis habeant. Omnibus igitur qui sint in Ecclesia. Deinde nonne haec sunt
diserta? Nemo ponit lucernam iub modo. At nonne hoc vere esset sub mo-
dio ponere, si de industria hanc lucem Apostoli obscurassent leis scriptis?
Ergo quia illud audientia magistrum prohibentem, ne hoc quidem fecisse
credendi sunt.

XII. Et quod additur, non tam illuminare eum, qui clare loquitur, scribit, quam qui, sive clare, sive obscure loquatur, aut scribat lumen veritatis in mente accedit, & tenebras errorum depellit: hoc, inquam, valde in considerate dicitur. Nam qui obscure, aut loquitur, aut scribit, et si ea quae loquitur & scribit, apta sint ad illuminandum, tamen quatenus obscure, aut scribit, aut loquitur, nullum ille veritatis lumen in mente accedit. Paulus i. ad Corinth. c. 4. E' επιτενηρης λογος σλωτε. πους γνωσθειται ο λαος φροντιζεις εις αυτης λαοντες. Nisi bene significantem sermonem edideris, quomodo intelligetur, quod dicitur? eritis enim in aervum loquentes.

C A P. VIII.

Euangelium non esse rectum.

I. **P**AULUS POSTER. AD CORINTHIOS C. 4. SI TECUM EST EUANGELIUM NOSTRUM, IN QUI PEREUNT TECTUM EST: IN QIBUS DEUS HUIUS SECULI EXCACAVIT MENERES; ID EST, INFIDELIBUS, NE IRRADIET EOS LUMEN EUANGELII GLORIAE CHRISTI, QUI EST IMAGO DEI. NEGAT PAULUS, EUANGELIUM TUUM TECTUM EST, οὐαλημένον, NISI INFIDELIBUS HOC EST, IIS, QIBUS SATAN OCULOS EXCACAVIT. ERGO, INQUAM, OBSCURUM ESTE NON POTES PER SE, SED TANTUM PER ACCIDENTIS: QUOMODO SOLIS LUMEN MERET SUNT TENEBRÆ IIS, QUI SUNT OCULIS CAPTI. DEINDE NON EST OBSCURUM FIDELIBUS: NAM IIS SATAN NON CRUIT OCULOS: IMO CHRISTUS POTIUS SAPERUIT. EST AUTEM SCRIPTURA, ID EST, EA DOCTRINA, QUAE IN SCRIPTURIS DECLARATUR, EUANGELIUM ILLUD PAULI. ERGO SCRIPTURAS QUI FIDELIBUS OBSCURISSIMAS ESTE CONTENDUNT, IJ GRAUFISSIME PECCANT CONTRA AUTORITATEM PAULI.

II. Bellarminus vero negat Apostolum loqui de intelligentia Scriptura-
rum: sed de cognitione & fide in Christum, quam Apostoli prædicabant. Et
hoc probat: quia Paulus c. 13. dixerat, hoc esse discrimen Veteris & Noui
Testamenti, quod in illo Veteres non videbant mysteria Christi, incarnationem,
passionem, & reliquias, nisi per velamen figurarum, & umbrarum: cuius
signum erat, velamen illud, quo Moses faciem retebat. In hoc, figuris o-
mnibus iam impletis reuelata facie gloriam Domini speculamur, ut non sit
anus, aut puer Christianus qui nesciat Deum incarnatum, passum, & reli-
qua. Et quia obiecti poterat multos post Euangelium prædicatum non cre-
dere, nec quicquam videre (maxime Iudeos) præter umbras & figuras: id-
eo subiicit Paulus, Euangelium ius opertum esse, quorum oculi intercipi pra-
uis affectibus sunt excarcati.

III. Imo vero Bellarminus nullo modo aut concepit, aut expressit mentem, seriemve sermonis Apostolici. Nam, ut verum sit, capite tertio compari ambo Testamenta, ut vnu dicatur obscurum, alterum perspicuum: item in quarto multa sunt, quae vnde præterit Iesuita, sine quibus non possit disputationis series intelligi. Capitis initium hoc est. *Propterea, quoniam ministerium hoc habeamus, prout misericordiam consequuti sumus, nō sognemus.* Quibus verbis ostendit Paulus, se transire ab ea comparatione Testamentorum, ad suum ipsius ministerium, ut doceat quomodo se ipse gesserit in prædicando hoc Nouo Testamento, quam sibi prouinciam agnoscebat esse mandatam. Nam, & eam ipsam comparisonem 3. c. eum in finem aggreditus erat. *Itaque (inquietab) cum eiusmodi sp. m habeamus, nō dñe nūp̄ p̄tioꝝ x̄p̄iūdū, hoc est, interpretē Beza, multa in l. quando evidētia v̄timur.* Nam fiducia nomen, quo vetus interpres vsus est, alienum ab Apostoli mente: id eoque Cyrus reddidit, *m̄ḡia r̄h̄elato oculo gerimus nos*, Tremellio & Bode- riano interpretibus, quorum verborum in editione Bibliorum Antuerpien- sium exprimitur sententia in hunc modum, *longe apertius loquimur.* Et omnino eum sensum postulat Apostoli propositum, cum addat, *Non sicut Moses imponebat uel amen facies ea:* quasi dicteret, nos qui ministri sumus Noui Testamenti, ita loquimur in Euangelio prædicando, ut integrum non quæramus, quemadmodum olim Moses.

IV. Ad illud ipsum ergo rediens c. 4. explicat dilucidius, quomodo se in eo ministerio gerat: & quidē verba sūt oble uatione dignissima. *απειπαμεταβολη της αιχμης μην ησαν την εν πανεγυρι, μηδε διατην την τη λόγου στοιχη, αλλα την φωνηροτερην απληθειαν την επικρατησαντας την ποιησιν αναθησαν.* Ἰρόποτον. Abdicanimus turpitudinis tegumenta, non incidentes cum calliditate, neq̄ falſanis serm̄inem Dei, sed declaratiōne veritatis commendantes nos ipsos apud omnem conscientiam hominum. Certe (ut reliqua omittam) i^u *φαντασιας* & *απληθειας*, declaratio, siue manifestatio, siue ut Syrus reddidit, reuelatio veritatis, periret ad την *προσθοτασην*, significatque eam rationem tradendi Euangelij, qua Paulus vtebatur, diligenter vitans omnia turpitudinis integramenta, hoc est, ut ego quidem interpretor, quicquid virtus verti posset in traditione intricata, atque obscura. Propterea Gagnaeus, manifestacionem veritatis exponit apertam Euangelijs prædicationem. Et Anselmus: *In manifestatioνe veritatu: qui amanifestamus veritatem, qua fuerat opera velamine Mosis.*

V. Quare, quæ verba in argomento recitamus, recte connectuntur cum istis proxime præcedentibus. Anselmus: *Nos quidem reuelata facie prædicamus sed si operium est Euangelium nostrum, in huic quis pereuntem, est opertum.* Aquinas: *Hic consequenter Apostolus respondet cum en tacite obiectio[ni]. Possit enim dici sibi ab aliquo, in dictis quod non deficit in manifestatione veritatis Christi, sed hoc non videtur, quia multi contradicunt tibi.* Et sane quid iuuat ad remotissima in c. præcedent. excurrere cum facilimus sit nexus cum proximis? Nec aliter Chryloftomus: *huius dicitur B[eatus] Iustus, p[ro]tator eius misericordia, q[uod] n[on] C[on]tra x[er]citus p[ro]p[ri]o d[omi]ni m[er]ita, sed m[er]ita corde et caritatis suae e[st]it, i[n]tercedit ei p[er] nos i[n]dulcens auct[or]atu[m] tuu[m] i[n]xu[m], i[n]trixu[m], o[ste]nu[m] et x[er]cu[m] p[er] te o[ste]nu[m] l[oc]u[m] regnum, a[cc]epta[r] tuu[m] i[n]te[re]nt[ur] auctoritas, Nos[us] et viciam nostram cunctiu[m] in medium proponimus: ed et prædicacionem denudamus, ut eam omnes percipiant.* Postea quia infideles esse vim ignorabant, subiicitur, non c[on]tra nostra hac culpa, sed illorum in cordia

VI. Apparet ergo his verbis Paulum non loquitantum de cognitione &

DE SCRIPTVRÆ PERSPICVITATE.

fide in Christum, qua infideles destituntur excaecatis oculis à Satana: sed etiam de intelligentia prædicationis Euangelij, quam si quidam non capiunt, nulla ipsius prædicationis culpa sit: sed ipsorum impiorum, vt iam dixit Chrysostomus. Thomas de Vio: *Hinc habet utrum quod velamen non se teneret ex parte Euangelij, aut ministrorum eius, quemadmodum in Veteri Testamento.* Est autem Euangelica prædicationis pars Scriptura hæc ipsa, de qua loquimur. Itaque fatendum est, non tantum non prædicando viua voce, sed ne quidem scribendo, Apostolos obscuritatem affectasse, hoc ipso, quia reiecerant omnia tegumenta: multumque detrahente de eorum laude, qui contra asserunt.

VII. Habemus igitur mentem Apostoli. Sed rursus quæro, quid sibi velit hæc distinctio intelligentiae Scripturarum, à cognitione & fide in Christum. Bellarminus quidem non explicat. Sed Puteanus forte non nihil adiuvaret. *Aliud est* (inquit) *Scripturam censere obscuram, ut non intelligatur, quod faciunt Catholicus: quam, ut non credatur, quod infideles.* Hæc verba si bene concipio, sensus est, Papistas fateri, Scripturas esse faciles ad credendum, sed obscuras ad intelligendum: Et Apostolum loqui de facilitate credendi, quo commento, vix crediderim fangi posse aliquid ineptius, atque à Pauli mente alienius.

VIII. Primum fides nulla est, aut esse potest, absque intelligentia: nihil enim creditur, quod proorsus ignoretur. Sic Eunuchus creditit, postquam à Philippo edocetus est, quæ nesciebat. Saluianus de gubernatione Dei libro quarto, fidem esse assertum fructum mentis. Biel etiam in librum tertium Sententiarum distinctione vigesima tertia, questione secunda, fidem habere dicit pro obiecto verum, quod est obiectum intellectus: & paulo ante definiti vel assensum veritatis reuelata: vel cognitionem reuelatam illuminantem mentem ad cognoscendum summam veritatem. Quod si ita est, ergo non potest animo concepi villa fides, nisi præcurrat cognitione carum rerum, quæ credenda sunt. Quod rursus si ita est, quis non videt absurdissime dici ea esse credita facilia, quæ difficilia sunt intellectu: ac propter inceptam esse hanc siue Bellarmini, siue Puteani distinctionem, quæ posito consequente, tollat antecedens?

IX. Dende, immane quantum abhorret ab instituto Pauli. Cum enim is suam in prædicando Euangelio sinceritatem commendare velit, quanta illa fuisset *euangelio*, si ipsum duntaxat Euangelium pronunciasset esse facile, suam autem tradendi Euangelij rationem intelligi voluisse, obscuram? Laudasset enim ille quidem Euangelium, vt doctrinam per se facilem, & perspicuum: sed se suaque scripta magna onera esset inuidia. Quis enim nescit, semper male audisse *euangelio*, qui affectata obscuritate, auditorum letorumve attentioni illuderent?

X. Denique, Euangelium facilius credi intellectum, quam prædicatum intelligi, omnino falsum est. Nam & Athenienses, & torum 17. melius intelligebat: quid esset mortuorum resurreccio, quam fide eandem amplectebantur. Et Iudei satis sciebant Christum ab Apostolis prædicari natum, crucifixum, & reliqua, qui tamen obfirmabant leipso ne crederent. Et ad extremum, omnino prius oportet intelligi, quam credi: vt non abs re hoc ipso loco infideles Paulus descripsit eos, quibus excæcata sunt mentes, ne irradiat eos lumen Euangelij: quæ verba ad intellectum potius pertinent, quam ad voluntatem: nimur ut eos significet non posse velle credere, qui ne scirent quidem id quod debebant credere.

XI. Nihil igitur exponendo promouent aduersarij. Porro huic argumento illustrando accommodatissimi sunt iij loci, qui de reuelatione Euangelij loquantur disertissime, & ostendunt eam doctrinam in eum finem hominibus communicatam, vt ne ignoraretur. Quod si est verum, quæ sit verisimile de industria suis ita obscuratam, vt à paucis quibusdam intelligi possit: immo non possit, nisi quemadmodum ænigmata, & gryphi, nimur in aurem futurata interpretatione, quam nisi ab aliis accipias, ipse nunquam possis asseque.

XII. Paulus ad Romanos 16. *Ei qui potest vos stabilire secundum Euangelium meum, & praconium Iesu Christi, ex reuelatione mysterij, quod à temporibus aeterni tacitum fuit: nunc autem factum est manifestum, & per Scripturas Propheticas, ex imperio aeterni Dei ad obedientiam fidei, omnibus gentibus declaratum: soli, inquam, sapienti Deo, gloria per Iesum Christum in secula.* Hic Paulus & antiqua tempora comparat temporibus suis, & mysterium tacitum mysterio reuelato patefactoque. Et quia illud tacitum, constat non esse *euangelio* intelligendum, quasi nunquam de eo quicquam Deus loquutus esset, siue per se, siue per Prophetas: sed quia sic erat propositum, vt tamen obscurum remanceret: Ergo illud reuelatum, siue patefactum, ita nobis interpretandum est, vt significet illam ipsam obscuritatem amotam, vt non iam per ambages, & ænigmata, sed perspicue, dilucide, explicate omnibus annuntiatum.

XIII. Idem ad Ephesios cap. 1. gratiam Dei superabundauisse dicit, in omnis sapientia & intelligentia, patefacto nobis mysterio voluntatis sua secundum gratuitam suam benevolentiam. Et 3. *Mihil longe minimo omnium Sanctorum data est hac gratia euangelio* (andi inter gentes imperuestigabiles opes Christi, & in lucem proferendi omnibus, quæ sit communio mysterij, quod erat absconditum à seculo in Deo, qui omnia condidit per Iesum Christum, vt nota nunc fiat per Ecclesiastim imperios ac potestatis, quæ in caelis sunt, multiformis illa sapientia Dei. Ad Colossens. 1. *Cuius sapientia sum ego minister ex dispensatione Dei*, que data est mihi erga vos ad implendum Dei sermonem, nempe mysterium absconditum à seculo & aetatis, nunc autem patefactum sanctis eius.

XIV. Hæc & alia in eundem finem colligi possunt non pauca, ex quibus constat eam esse ex Dei voluntate quasi naturam prædicationis Euangelica, vt non tantum ipsa sit perspicua & manifesta, sed etiam lucem adferat iis, quæ obscurius prædicta erant ante Christi aduentum. Vnde constat etiam, hanc obscuritatis, perspicuitatisque differentiam non ad res ipsas referendam, sed ad rationem earum docendarum. Cum enim mysterium ipsum olim tacitum, tandem manifestatum dicitur, satis patet utrumque res easdem manere ac proinde per se æque vel obscuras esse, vel perspicuas: itaque si quid erat, vel olim obscuritatis, vel nunc perspicuitatis, id totum necesse est constare ex docendi ratione: quæ si obscura nunc esset, quomodo mysteria dici possent reuelata? Porro Euangelicae prædicationis partem esse Scripturam, quis ignorat? quis neget? Superest igitur, vt haec

perspicuitatis laudem Scripturæ ne inuident Papistæ: aut si illi inuident, Catholici certe prolixè concedant.

XV. Nam & hoc constat, quod pro separato arguento Bellarminus sibi obiecit, hoc esse Veteris Noui Testamenti discrimen, quod in illo Scriptura erat liber signatus, Esaiæ vigesimo nono: in hoc autem, apertus, Apocalypsis quinto: nimur, quia aperuit eum Agnus occisus. Sic enim nonnulli locos illos interpretantur: et si alii aliter tentant: vt solet allegoriarum campus esse spacioſus. Bellarminus autem non impugnat priorem sententiam: acquiescens autoritati Hieronymi ex Commentariis in 44. caput Ezechielis.

XVI. Respondeat vero, hoc discrimen inde esse, quod in Veteri Testamento, non solum sententia Scripturarum, sed ne mysteria quidem intelligerentur, utpote recta figuris, ideoque ab Esaiæ dici librum obsignatum tam scienti literas, quæ nescienti. In Nouo autem etsi multi non intelligent sententias Scripturarum, tamen intelligere mysteria redemptoris, etiam rusticos & mulieres. Porro neque eos Scripturæ locos, neque Hieronymum loqui de sententia Scriptura, probat ex Origene, qui, homilia 12. in Exodum, dixit etiam nunc opus esse, vt agnus de tribu Iuda aperiat nobis libros signatos: item ex Hieronymo, quin Epistola ad Paulinum de Institutione Monachi, scripsit adhuc hodie manere velam non solum in facie Mosis, sed etiam Euangelistarum & Apostolorum, si consideremus Scripturarum difficultatem, proptereaque orandum cum Propheta, *Reuelata oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.*

XVII. Imo in Veteri Testamento non intelligebantur mysteria hanc ob causam, quia sententia Scripturarum erat non latius cognita: quemadmodum solet alias fieri, vt cum ignota sunt signa, res ipsæ sint cogniti difficiles. Itaque differentiae quidem huius omnino capita duo sunt. Sed corum est absurdissima pertinacia, qui cum contendant res Christianas esse manifestas, ea tamen signa, quibus illæ proponuntur non nisi obscurissima contendunt. Non sic, non sic, in quam ludit homines Deus: & quidem eos quos acquisiuit precioso Filii sui sanguine.

XVIII. Iam Origenes nihil habet, quo significet Scripturas esse obscuras. Videamus (inquit) ne non solum cum Moyses legitur, sed & cum Paulus legitur, velamen si possum super eorū nostrū. Et manifeste, si negligenter audimus, si nihil studij ad eruditōrem & intelligentiam conferimus, non solum legū & Prophetarum Scriptura: sed & Apostolorum & Euangeliorum, grandis nobis laus: & regatur. Ego autem vereor, ne per nimiam negligentiam, & soliditatem cordis non solum velata sint nobis diuinā volumina, sed & signata: vt si detur in manus homini nescienti literas, dicat, quia nesciūt literas, si detur in manus seruitus literas, dicat, quia signatus est. Vnde ostenditur non solum studium nobis adhibendum esse ad discendas literas sacras, verum & supplicandum Domini, & diebus & noctibus obsertrandū, ut veniat agnus ex tribu Iuda, & ipse accipere librum signatum dignetur aperire. Ipse enim est qui Scripturas adaperit, accedit corda discipulorum, & ut dicant, *Nonne cor nostrū erat ardens in te nos, cum aperiret nobis Scripturas?* Hæc Origenes.

XIX. Enimvero nemo negat ad intelligendas Scripturas opus esse Spiritus Sancti opera, duplē ob causam: tum quia in iis non omnia sunt extplanata, sed quædam difficiliora: tum quia ea ipsa, quæ difficilia non sunt, recte & sincera fide intelligi non possunt, nisi ipso eodem Spiritu docente. Quid enim? Nonne oportuit Lydia sic cor aperiri, vt attenderet his quæ dicebantur à Paulo? Act. 16. Si igitur ne viuam quidem vocem satis capere possunt fideles a seipsis, quis miretur idem dici de Scripturis: Nam illam nichilominus ipsi aduersarij perspicuum & facilem esse fatentur. Adde Origenem, qui negligentia & soliditati cautam imputat non intellecta Scripturae: Quid igitur hoc ad rem? Nā ea causa est accidentaria, & extrinseca, non vero naturalis & iusta Scripturae: atque adeo etiam quæ maxime: & *anæquibet in suis*, perspicua sunt, obscurissima reddit. Quid enim tam disertum esse queat, quod intelligatis, qui de eo ne quidem cogitauit inquam: aut cogitauit, si cogitauit, perfunctorie, quomodo Papistæ plerique omnes solent?

XX. In Hieronymo falsarius est Bellarminus: neque enim ille dixit nancere velamen illud, si consideremus Scripturarum difficultatem. Recito locum. *Totum quod legimus in diuinis libris, nitet quidem & scilicet etiam in corice: sed dulcissim in medulla est. Qui credere vult nucleus frangat nucem.* Reuelatio inquit David, oculos meos, & considerando mirabilia de lege tua. Si tantus Propheta tenebris ignorantia confiterit, quæ nos putas parvulos, & penitentes, in scitis nocte circumdati? Hoc autem velamen non solum in facie Moysi, sed & in Euangelistis, & Apostolis positum est. Turbu Salvator in Parabolis loquebatur, & contestans mysticum esse quod dicebatur, aiebat, *Qui habet aures audiendi, audit.* Nisi aperiat fuerint oviuersa quæ scripta sunt, ab eo qui habet clavis David, qui aperiit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit, nullo alio referante pandentur. Audiu' tu nullam ab Hieronymo nominari difficultatem Scripturæ, sed nostræ tenebras ignorantia?

XXI. Sed & quo argumento, quo indicio colligere potuit Bellarminus Hieronymum hic agere de sententia Scripturarum, non vero de mysteriis? Nam ego contra staruo: & euincio ex ipso loco. Primum quod corticem opponat medullæ, & nucleo: id est, cum sensum, qui se primo offert, quique verborum est, id est, Scripturæ, cum eo quem altius inuestigatio portet: & hic rerum est potius, quam verborum. Secundo, quia concludens nisi (inquit) oviuersa quæ scripta sunt, aperta fuerint ab eo qui habet clavis David, nullo alio referante pandentur: quæ verba si obscuritatem significarent, Scripturarum potius quam mysteriorum, necesse esset fateri, nihil in Scripturis esse non obscurum: quod tamen ne Papistæ quidem contendunt. Nos vero fatemur omnia mysteria, etiam quæ verbis omnium maxime perspicuis, & manifestis concipiuntur in Scripturis, non aliter à nobis intelligi, nisi reuelante Christo, etiam si ipsam verborum sententiam alias non difficile sit exprimere.

C A P. IX.

An Summa totius Scriptura sit perspicua.

I. Si Summa totius Scripturæ est perspicua in eadem Scriptura, ergo & ea-
dem Scriptura non est obscura, ut volunt Papistæ. At prius verum, Er-
go & posterius. Probatur consequentia: quia cum summa Scriptura, id est,
fidei Christianæ, non habemus nisi è Scripturis, tum profecto necesse est,
vel eam obscure tradi ac proinde ipsam etiam obscuram esse, quod est con-
tra hypothesis: Vel si non est obscura, ergo non esse ipsam Scripturam ob-
scuram, à qua traditur. Quaeunque enim traduntur obscure, ea etiam ob-
scura esse oportet: Exempli gratia: In Prophetia Danielis traditur historia
quatuor Imperiorum. Ea obscura est, non per se: nam in maxima luce orbis
versata sunt illa imperia: sed quia obscure traduntur & per enigmata: atque
ita semper fit, ut & nouissimæ mysticæ, ipsa ea quæ docentur, obscurentur.
Sic in novo Testamento totum mysterium Antichristi obscure traditum
est: quod tamen ipsum suo tempore futurum erat clarissimum. Imo rursus
in Veteri Testamento Messiae doctrina, qua nihil hodie est clarius mani-
festus, facilius, per ambages docebatur.

II. Probatur autem assumptio. Quia summa totius Scripturæ dividitur
in articulos fidei, in præcepta Decalogi, in orationem Dominicam, & in Sa-
cramentorum doctrinam. At hæc omnia perspicue traduntur in Scripturis,
ut patet ipsa experientia, de qua prolixe egimus, saltem quoad articulos Fi-
dei, & Sacramentorum capita, lib. 9 cap. 8. 9. 10. Certe enim si ipsi aduerterij,
qui in hoc negotio diligentissimi sunt, ut imperfecta Scriptura colligant ar-
gumenta, nihil promouent, quid ultra desiderandum est aut expectandum?
Porro ne ipso quidem, Orationis, aut Decalogi capita, dicent illis esse ob-
scuæ.

III. Addo Augustini disertissima testimonia libro secundo de Doctrina
Christianæ, c. 6. Magis & salubriter Spiritus Sanctus ita Scripturas modifi-
cauit, ut locis apertioribus fami occurveret, obscuroribus autem fastidia deter-
garet. Nihil enim fore de illis obscuritatibus erit, quod non planissime dictum a-
libi reperiatur. Hunc locum sibi Bellarminus obiecit: sed alterum prudenter,
ne vafre dicam, dissimulavit, De doctrina Christianæ libro 2. c. 9. In iis que a-
perie in Scriptura posita sunt inveniuntur illa omnia, quæ continent fidem more
que vivendi, spem scilicet, atque charitatem. Quibus verbis quid disertius?
neque enim commentator indiget. Idem Epistola 3. sic difficultatem Scri-
putarum commendat, ut nunquam magis, sed exceptis tamen iis quæ ne-
cessaria sunt saluti. Tanta est, inquit, Christianarum profunditas literarum, ut
in eis quotidie proficerem, si eas solas ab invenire pueris, usque ad decrepitam se-
nebudem, maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addis est. Non
quod ad ea, quæ necessaria sunt saluti, tanta in eis perueniatur difficultate, sed cu-
quisque ibi fidem tenuerit, sine qua pio recte, non vivitur, tam multa, tamque
multiplexbus mysteriorum umbraculis oracula intelligenda proficiuntibus re-
flant & reliqua.

IV. Bellarminus huius argumenti negat & consequiam & ante-
dens. Consequentiam quidem, quia eti omnia aliquomodo ad ea, Symbolum dico, Orationem, Decalogum, & Sacra-
menta, reduci possint, tamen ipsa in se obscurissima sunt, ut patet de Vaticiniis Prophetarum, de Canticis
Canticorum, de Epistola ad Romanos, de Apocalypsi, & aliis. Antecedens autem, quia si tam clara testimonia existarent de omnibus articulis Symbo-
li omnibusque Sacramentis, omnes controvrsias essent finitæ: cum tamen
de singulis articulis Symboli, & singulis etiam Sacramentis, controvrsias
sunt grauissimæ, non solum Catholicis aduersus haereticos, sed etiam ha-
ereticis inter se.

V. Sed consequentia tenet firmiter, quomodo est à nobis & concepta &
confirmata. Nam, quod viuersam Scripturam nominavit in conclusione,
corripit nostrum argumentum pro suo ingenio Iesuitico, ut suam dissimu-
lit impietatem. Enimvero si totam, quantumque illa est, contendemus
Scripturam esse perspicuum & facilem, quorū à summa argumenta-
tione? Norunt enim omnes, aliud esse Summam Scripturæ, aliud ipsam to-
tam. Cum coercent ergo ad hæc quatuor capita, Symbolum, Ora-
tionem, Decalogum & Sacra-
menta, satis indicamus, quid nobis sit men-
tis.

VI. Antecedens autem oppugnari non potest, quin Augustino bellum
indicatur, cuius tā certa verba sunt. Est vero obiectio fruila: quia nō est ve-
rum, de iis capitibus nullas esse controvrsias, quæ habent in Scripturis per-
spicua testimonia. Teste ipsa experientia. Nam quid magis est perspicuum,
quam esse Deum unum? Et tamen induxerunt Manichei duo Principia.
Quid natum Christum è Virgine Maria, non perspicue docent Scripturae?
Et tamen de celo carnem eius deducere conati sunt olim quidam? Denique
resurrectionē impetrare non dubitauit Origenes, eti eam sic tractat Pau-
lus, venib[us] perspicuum possit dici, si hoc sit obscurum. Ergo cum arguit
Bellarminus: Si haberentur clara testimonia de omnibus articulis Symbo-
li, & Sacramentis, omnes controvrsias essent finitæ consequentia est ine-
peccissima.

VII. Iam ad Augustini locum primo recitatum respondet, quædam re-
petiri obscurissima, quæ nunquam in toto Scriptura explicitantur, ideoque
Augustinum non frustra addidisse particulam ferre. Deinde, hoc esse valde
difficile, innenire id, quod uno loco obscurissime dicitur, vbinam aperte
dicatur: alioqui non diceret idem Augustinus Epistola 119. se plura nescire,
quam scire in sacris literis. Tertio, illa etiam loca, quæ nobis videntur aper-
tissima, alii alteri videri posse obscurissima. Nam illa, *Hoc est corpus meum*
Papistis viderit tam clara, ut nihil potuerit clarius dici, at eadem Zuinglianis
esse obscure & figurata. Rursus illa, *Bibite ex hoc omnes*, Papistis & Lutheranis
etiam clarissima, tamen diuerissime explicari: illis de solis duodecim di-
scipulis explicantibus, his vero extendentibus ad omnes fideles. Itaque co-
cludit Bellarminus Scripturam solam, non sufficere dirimendis contro-
versias.

VIII. At ego ad primam exceptionem dico iam concessum esse, non-

nulos occurrere locos difficiles: itaque nobis illam particulam nihil noce-
re. Nocere autem Papistis. Nam qui dicit, *nihil est*, significat axioma esse
adeo generale, ut quam paucissima excipi queant, imo adeo pauca, ut cum
reliquis comparata, vix quicquam cerner possint. Porro non est æquum, ut
ex tam exiguo numero particularum, totum corpus censeatur. Quid enim
causa adferri posset quominus ex paucis perspicuis totum Scripturarum
corpus dicatur perspicuum, quam vt dicatur obscurum ex paucis obscuris.
Porro hanc Augustini exceptionem intellegendam esse, ut generaliter di-
catur, nempe in Scripturis esse quosdam locos, sed eos paucissimos ē quib.
quod erit, non possit alio confirmit. Non vero coercendam speciali-
ter ad ea capita, quæ spectant ad Symbolum, vel Orationem, vel Decalogū
vel Sacra-
menta, hoc est, uno verbo quæ necessaria sunt saluti. Nam ad ista
quod attinet, omnino verum est, nihil ex locis difficiliorib. erui posse, quod
non planissime dictum alicubi reperitur: ut probatur ex aliis eiusdem au-
toris locis.

IX. Ad secundam, magna illam esse difficultatem, sed iis qui aut om-
nino non legunt, aut perficione legunt Scripturæ libros. Nam si quis sim-
pliciter euoluat, is facile aduerteret ledes eorum omnium capitum,
locos, inquam, perspicuos, in quibus illa etiam traduntur, quæ saluti neces-
saria sunt. Et tamen verum est multo plura in sacris literis ab Augustino,
vel quoconque alio ignorari, quam sciri: tum quia in iisdem multa sunt pre-
ter hæc salutem necessaria: tum maxime quia hæc ipsa, quæ perspicue tra-
duntur, hæc ipsa, inquam, saluti necessaria, non sciuntur, sed creduntur, &c.,
vt loquitur Apostolus, cognoscuntur ex parte.

X. Ad tertiam frusta conquin varias discrepantesque de iisdem locis
sententias. Nec enim verum est, ea loca esse obscure, quæ non exponuntur
ab omnibus eodem modo. Nam obscuritatem oportet semper intrinsecam
esse (vitam dicam) cuiuslibet obscuro loco. At variarum interpretationum va-
riæ possunt esse causæ, atque extrinsecæ, atque in eorum ingenis à quibus
expositione proficiuntur. Itaque nego hos ipsos locos, qui sunt in exem-
pla prolati, esse obscuros: quantumvis prior figuratus sit, non enim oppo-
nuntur figuratum, & perspicuum: quantumvis alterius nota viuens salis cō-
trahenda, ut ne comprehendat Turcas, & Iudeos: de quibus alias, & pro-
prio loco dicendum erit fuisse, si Deus dederit, ut ad quartum locum Com-
munem perueniamus.

XI. Gregorius de Valentia suam hīc exerit necessariorum distinctionē:
negans nos animaduertere, quibus modis sit necesse ad salutem credere a-
liquam fidei veritatem. Adeo est confidens sui ut omnes præ se uno nihil vi-
dere credat. Sed eam tamen necessitatem duplē facit. Vel absolutam,
ut simpliciter necesse sit, veritatem hanc aut illam nosse: vel secundum quid,
quia non licet ullum errorem amplecti fidei contrarium. Ad priorem pauca
pertinentia capit: & hæc perspicue fere in Scripturis doceri: ad alteram au-
tem omnes omnino fidei sententias ac veritates, cum quibus pugnare pos-
sit aliqui contrarij errores: has esse prope infinitas, & maiori ex parte in
Scripturis contineri obscure: atque hinc euinci obscuritatem factorum li-
brorum.

XII. Sed hīc Gregorij lusus nihil habet solidi. Augustinus enim diserte
ea nominat, quæ continent fidem, moresque viuendi: quibus diobus voca-
bulis omnia comprehenduntur quæ religioni necessaria sunt. Sed idem li-
bro secundo, de Peccatorum meritis & remissione, c. 36. hoc quid sit satis ex-
pli-
catis: *Etsi quodlibet horū, quemadmodum demonstrari & explicari possit, igno-
rem, illud tamen credo, quod si iam hinc diuinorum eloquiorum clarissima autorit-
as est, si homo illud sine dispendo promissa salutis ignorare non posset.* Agebatur
de anima, & unde sit in ea peccatum: Hoc ignorari posse credidit Augustinus:
ignorari autem, etiam a se ipso, hoc est Episcopo, & Theologo magnus:
multo igitur magis a reliquo. At hoc, si non posset ignorari sine dispendo
salutis, creditore luculentissimis testimoniosis pronunciatum in Scripturis.
Perspicuum est igitur credidisse Augustinum, omnia ea, quæ ignorari non
possunt ab homine, absque dispendo salutis, constare clarissima autoritate
diuinorum eloquiorum. Hoc tantum ergo inuestigandum restat, vitrum
quæ in secundo genere Gregorius collocauit, ignorari possint absque di-
pendio salutis. Sed hoc ipse soluit: quia tum cum proponitur veritas cum
opposito errore, fatetur necesse esse ad salutem assentiri veritati. Unde se-
quitur ignorari non posse absque dispendo salutis. Quis igitur non con-
cludet, constare igitur debere clarissima autoritate diuinorum eloquiorum?

C A P. X.

An Scriptura intellectu fuerint per se.

I. Si Scripturæ essent obscurissimæ, ut Papistæ contendunt, ergo nunquā
intellectu fuissent per se, siue absque commentariis. At falsum poste-
rius, ergo & prius. Consequentia per se patet. Consequens autem falsum
esse facile colligitur: primo, quia fuit sine dubio aliquod tempus, cum nulla
existarent commentaria in Scripturam: sic enim Veteri Testamento iis
caruit ante Christi aduentum, ac die etiam postea. In Ecclesia vero Chris-
tiana, Origenes fere primus est, qui hīc labori vacauit. Secundo, semper ad
populum lectus est purus contextus Scripturarum, nunquam autem com-
mentaria illa & lectus ita, ut intelligenter populus adstans, & audiens. Inde
est enim, quod Lectoribus constitutis, distre mandabatur, ut distincte le-
gerent ad plebis adificationem. Qui ordo penitus est antiquatus apud Pa-
pistas, qui quæ censem esse obscurissima, valde cauent (pro sua pietate scili-
cet) ne vulgo communient.

II. Bellarminus suo more luxauit argumentum: quod enim nos contra
Papisticam obscuritatem opponimus, iste inflebit aduersus vsum com-
mentariorum. Quorsum igitur (inquit) nos nonam istam semitam commenta-
riorum ingredimur? Quasi vero quisquam adeo despiciat, ut improber com-
mentaria in Scripturam. Nos certe iij non sumus: qui potius tum vetere
illos sanctos Patres, tum recentiores, aperte laudamus: quicunque huic
vulnissimo, sed & maxime necessario labore insudarunt: tum quia nouimus
non pauca esse in sacris paginis obscura, in quibus valde opus est ta-
diore

DE SCRIPTVRÆ PERSPICUITATE.

274

diores adiuuari: tum etiam, quia illa ipsa, quæ sunt maxime perspicua, nihil nocet sic illustrari: neque enim vel in humanis doctrinis, ea tantum commentariis explicantur, quæ sunt obscurissima. Bellarminus igitur causam istam agit non sincere.

III. Ad argumentum respondet, negans assumptionem. Nam primos Patres, qui continuo post Apostolos fuerunt, non legisse quidem commentaria, quæ nulla erant: sed adisse tamen commentaria viua, id est, Apostolos, & eorum discipulos, & non ex proprio ingenio Scripturas intelligere voluisse. Sic Papiam de seipso testari apud Eusebium libr. 3. historiæ, cap. vltim. & Clementem Alexandrinum libr. I. Stromatum enumerare præceptores luos Apostolorum discipulos, in quibus præcipue Panthenum. Porro Iustinum & Irenæum, atque alios cœpisse commentaria in diuinæ literas scribere, teste Hieronymo, libro de Viris illustribus, in Ioanne: inde que posteriores cœpisse antiquiorum scripta euoluere, vt Basilium & Gregorium, teste Ruffino, historiæ lib. II. cap. 9. quod de se etiam similiter testatur Hieronymus, præfatione commentariofum ad Ephesios.

IV. Sed facilis solutio. Primum exempla sunt particularia, quæ non cōcludunt vniuersaliter. Neque enim sequitur, non nulli adiuti sunt commentaria sive viuis, sive scriptis: ergo Scripturas sunt obscurissimæ. Sed contra optimæ sequitur: Quidam Scripturas intellexerunt nullis adiuti cōmentariis: ergo ce nō sunt obscurissimæ. Ratio est quia, hæc propositio: Quicquid intelligitur ope Commentariorum, id obscurum est: non est vera: Hac tamen est vera, Quicquid intelligi potest absque ullis commentariis, id non est obscurum. Itaque debuit Bellarminus probare, neminem vnuquam Scripturas intellexisse absque commentariis, sive viuis, sive scriptis: non vero aliquos intellexisse ope eorum commentariorum.

V. Nam vt hoc prolixe concedimus, tum alias ob causas, tum propria doctri experientia: ita illud constanter negamus: quia habemus exempla in contrarium. Nam Actor. 17. dicuntur Berœenses, excepsisse Pauli sermonem cum alacritate: & quotidie scrutati esse Scripturas, an ita se haberent. Hi sane nulla poterant commentaria consulere: non scripta, quæ nulla existabant: non viua, quia Apostoli doctrinam exigebant ad Scripturam: ac proinde hanc illius regulâ esse censebant. Et tamē Scripturas intelligebant. Horum exemplo non absimile est exemplum Constantini magni, quem testatur Eusebius libro 1. de eius vita, post Episcoporum catechesin decreuisse, rōis cōdītōis, cū ayp̄a r̄p̄a cōr̄z̄z̄, in diuinam (inquit Christophorus) sacrarum literarum lectionem omni cura, & cogitatione incumbere. Similiter cap. 18. Apollo dicitur potens in Scripturis: qui tamen sciebat tantum baptismum Ioannis, hoc est, nondum Apostolos audiuerat: sed ne illa quidem commentatoria legerat. Timotheus etiam ab ineunte ætate sacras literas didicerat, nullis aut Apostolis, aut Commentariis adiutus.

VI. Præterea Tertullianum Christianum factum esse, ex fide Scripturam testatur Pamelius in eius vita: qui tamen nulla scripta poterat habere commentaria, nec Apostolos aut Apostolorum discipulos consulere, positus in Aphrica: Antonium Eremitam, Augustinus testatur de doctrina Christiana libr. I. sine vñla scientia literarum Scripturas disinas, & memoriter audiendo: enuisse, & prudenter cogitando intelligisse. Non legebat ergo commentarios: & in solitudine, quem poterat consulere? Intellexit tamen: & intellectus cogitando. Non igitur obscurissimas nactus est.

VII. Ceterum de Commentariis in Scripturam sacram, ante Origenem, nihil omnino proferri potest, nisi illud vnicum de Iustino & Irenæo Apocalypsin exponentibus, quod exigui admodum momenti est. Primum non constat, utrum scripti fuerint commentarij: portuerunt enim aliter expondere, scilicet viua voce. Deinde, vt demus etiam plenos scriptisse commentarios, quid ad rem? Nam eum librum fatemur esse obscurissimum, etiam hodie, cum infinitis doctorum hominum laboribus illustratus sit. Sed hæc profectio minima pars est Scripturæ. Quid igitur reliquis libris factum est? eos nemo legebat? nemo intelligebat? an potius sine vñlis commentariis, & legebantur, & intelligebantur? Vident omnes sani utrum verius.

VIII. Papæ vero, & Clementis exempla, sunt auctoribus. Nemer enim de modo intelligendæ Scripturas loquitur: sed de traditione viua fidei. Nihil vero obstat, quominus Scriptura non sit obscurissima, & tamen viua voce doceamus ea ipsa capita doctrinæ quæ in illa continentur: quod semper factum est in Ecclesia, in qua quis nescit maximum vulnus fuisset rōis κατηχοεσ?

Sed qui viua voce sic primum docentur, postea alegantur ad Scripturas, vt in iis, & perspicue & solide, discant ea ipsa quibus per κατηχοεσ sunt initiati.

C A P . XI.

An Scriptura claviores sint Patrum traditione.

I. Si Scriptura Sanctæ sunt Patrum traditione, tum viua: tum scripta claviores, ergo non sunt obscurissimæ. At prius verum: ergo & posterius. Patet consequentia: quia Papistæ contendunt traditionem Patrum esse perspicuum. Antecedens autem probatur: quia Patres quæcumque tum scriberebant, tum ad populum loquebantur, quæ quidem essent de fide, pertinente ad doctrinam fidei, ea confirmabant, & illustrabant, autoritatibus Scripturarum. Non debet autem probari obscurum per obscurius.

II. Argumentum est Lutheri in præfatione articulorum à Leone decimo Romano Pontifice damnatorum. Bellarminus miratur cum, qui alias tam scuere sophisticam detestetur, hinc non vereri Sophistam agere. Nam quod dicitur, minus notum ex magis nota probandum esse, duplice intelligi posse: vt magis notum dicatur, vel propter notitiam verborum, quæ in perspicuitate sententia consistit, quemadmodum dicimus notorem esse, id est, faciliorem & clariorem sententiam propriam, quam figurata: vel propter notitiam veritatis rei, quæ in eo posita est, vt quis intelligat id quod dicitur esse verum. Porro Philosophos eo axiomatica reflexione ad hanc posteriorum notitiam, non vero ad illam priorem. Et Patres sententias suas Scripturarum testimonii confirmare, quia notius est, verum esse quod in Scripturis habetur, quam quod habetur in Patribus: sed eisdem nihilominus commun-

tariis suis illustrare Scripturas, quia verba Scripturæ sunt obscuriora verbis Patrum.

III. At ego minime miro Bellarminum agere Sophistam, hoc est, suas partes: quandoquidem ita necesse est mendacium defendi. Lutherum autem est, ea obscura appellari, de quorum fide dubitetur, sed incerta & dubia. Nā obscuritas refertur potius ad sensum verborum. Distinguunt autem etiam Dialetici, in demonstrationibus, verum à cognito: αναγνωρισθεντες τὸν λόγον, οὐδὲ τὸν λόγον, οὐδὲ τὸν λόγον. Oportet et demonstrationem esse ex veris, & primis, & immediatis, & notionibus. Et sane utrumque esse in probationibus Theologicis necessarium, nemo nō per se fatis videt, nimirum, vt & testimonia sint verissima, & constet etiam id assertere, de quo queritur: quod ni fiat, esse nulla poterit legitima conclusio. Quare, cum Patres suas sententias confirmarint autoritatibus Scripturarum, oportet omnino fateri, credidisse, eos locos Scripturæ non tantum esse veros, sed etiam perspicuos.

IV. Hoc inde magis innoscit: quia cum aduersus veritatem hæretici Scripturas citant, Catholici sic respondent, vt doceant non sic intelligendas, id est, non hunc esse illarum sensum. Unde patet non tantum certitudinem veritatis attendandam in disputando, sed præcipue retinendam sententiae veritatem. Imo exprobabat eis Clemens Alexandrinus Stromateon 7. quod tantum Scripturæ: επιλογίαι τὰ μαθητῶν δε γένονται τὸ πρώτον πρᾶγμα τὸ αὐτὸν οὐκονοῦται, ἀλλὰ αὐτὸν φάντα χρέωνται τοῖς σιγενεῖς σιγενεῖς. Ambiguae dicta sunt: neque attendentes quid significentur: sed nulla voce contenti. Ceteri μαθητῶν species est obscuritatis: imo potius, quicquid obscurum est, id oportet esse αποφιβόλει, videlicet quia incognito proprio sensu, alios, atq; alios offerre videtur legentis animo. Quare si αποφελίσαι vitandam censuerunt Patres, quis eos censcat obscuritate delectatos?

V. Athanasius contra gentes. Ταῦτα γένονται γνῶντες τὸ πρώτον πρᾶγμα, οὐδὲ μετανούστεις αφ' ἣν γένεται οὐδὲ πρᾶγμα τοῦτο τὸν πρᾶγμα, οὐδὲ γένεται τὸ πρᾶγμα τοῦτο τὸν πρᾶγμα, οὐδὲ γένεται τὸ πρᾶγμα τοῦτο τὸν πρᾶγμα. Ηεροτε τοι Scriptura luculentius locupletiusque depradicant, & quibus sit, ut hec ad scriberemus. Sed & tu si in tu vertere, poteris eorum quæ dicta sunt, certitudinem habere. Nam disputatio firmata in quo autoritatem habent maiorem, demonstrationem exhibet quo refutari non potest. Luculentia sunt hæc huius sancti Patris verba, quæ Scripturis attribuunt, vt sint & θεοφάνεια, & πολλα. Hasque indicat esse duas qualitates, quib. sit, vt in testimonium assumi possint eorum quæ disputantur. Non ergo tantum (vt volebat Bellarminus) quia sunt certiores. Similis locus eiusdem authoris tractatus de Incarnatione Verbi. Hæc tibi paucis prorudimento, ut ita dicam, Alphabetico, & documento fidei in Christū, illiusq; ad nos divini aduentus cōprobatione propositum: οὐδὲ τοις αφανισθεντας τοῖς λαζανοῖς εἰπεν, γένεται τὸ πρῶτον πρᾶγμα μετανοῦστεις αφ' τοῦ γένεται τὸ πρῶτον πρᾶγμα, τοῦ πρῶτον πρᾶγμα τοῦ λαζανοῦ τοις τοῖς λαζανοῖς. Tu vero ex his sumpta occasione, si in sacrificiis versaris, εἰσὶ γένεται me animum attenderas, ab ijsdem cōgnoscere quæ dicta sunt, et rumque certitudinem perfectius luculentiusque.

VI. Haud aliter Athanasio antiquior Iustinus Tryphonii demonstratus Christum esse Deum: απειπτετε inquit οὐτοις τοῖς απαριθμοῖς τοῖς αριστοῖς, εἰπειπτετε πάντοις απορεῖσθαι, αἴτα μόνον κανονισθαι. Attende quæ recitatur usum è Scripturis: quia quidem eiusmodi sunt, ut explicanda sint, sed duntaxat audienda. Adeo certus hic fuit perspicuum esse Scripturam: adeo sciebat pugnandum, non certis tantum, sed etiam perspicuis argumentis, & quidem è Scriptura, quod Bellarminus solebat à nobis intelligi, ipse certe noluit aduertere.

C A P . XII.

De Perspicuitate Scriptura Patrum testimonia.

I. Svbilio Patrum testimonia, CL MENS Arexandrinus in Propteric, Λαζανούστεις οὐδὲ μακρα, αποστολική εἰπεν. οὐδὲ απειπτετε τοῖς λαζανοῖς, εἰπειπτετε πάντοις απορεῖσθαι, αἴτα μόνον κανονισθαι. Audite ergo quæ estū longe, audite qui prope. Nulla celatum est Verbum: lux est communis omnibus ilucescit hominibus: nullus est in verbo Cimmerius. Satin' differte? Et quidem ad Ethnicos, nondum fidei mysteriis initiatos. Hos inquam, Ethnicos Clemens quantum poterat, hortabatur ad Scripturas: & hortabatur argumento à perspicuitate: Deus bone! quantum ab eo degenerauerunt Christiani: si modo Christiani Papistæ: sed quantum degenerarunt, quipos Christiani, ipsos inquam, Christianos, per baptismum Deo consecratos, deterrent à Scripturis, & hoc vt obtineant, tragicis clamoribus exigitur Cimmerias tenebras. Heruetus ad eum locum sic notauit. Id verbum dicitur lux vera, & sicut lux omnibus est communis, ita Verbum omnibus ilucescit, nisi qui sua culpa claudant oculos. Optime: quantumlibet Papista!

II. IR EN AVS libr. 2 c. 46. uniuersa Scriptura & Prophetica & Evangelica in aperto, & sine ambiguitate: & similiter ab omnibus audiri possunt. Male habuit hic locus Feuardentium: propterea negavit Irenæum velle omnes Scripturas adeo apertas, & euuiis obuias esse, vt nulla sit in eis obscuritas: sed solum eas adeo perspicue & constanter vnum & solum Deum mundi creatorem & rectorem prædicare, vt nemo qui his attenderit, ignorare possit. Sed hæc frustra. Nam illud prius quorsum, aut quis erat suspicatus maxime cu eodem ipso capite nominentur parabola, & ænigmata Esto igitur rarum, illud posteiur omnino Papisticum esse, hoc est, lop histicum, propter fixa loci decurrationem. Describo totum. Cum itaq; vñuersa Scriptura, & Prophetica, & Evangelica, in aperto & sine ambiguitate, & similiter ab omnibus audiri possint (etsi non omnes credunt) & vnum (sic enim lego & distinguo) & solum Deum, ad excludendos alios, prædicens omnia fecisse per Verbum suum, sive visibilis, sive inuisibilis, sive coelestia sive terrena, sive aquatilia, sive subterranea, sicut demonstrauimus ex ipsis Scripturarum dictioribus: & ipsa auctoritas creatura in qua sumus, per ea qua in conspectu veniunt hoc iustum: & regale: valde hebetes apparebunt, qui ad tam lucidam adaptionem cœciunt oculos. Duo igitur distincte assentit iteratus: & Scripturas omnes esse in aperto: & eadem asserte Deum

LIBER DECIMVS QVINTVS, CAP. XII.

27

Deum creatorum. At Feuardentius, ita nos in secundo detinebat, ut prius
vix vellet animaduerti. Imo ex perpetua Papistiarum *nursery* ex hypothesi
voluit thesin contrahere. Non satis longe iudicio.

III. Rursum Irenaeus lib. 3. c. 15. *Doctrina Apostolorum manifesta & firma, & nihil subtrahens: neque alia quidem in abscondito, alia vero in manifesto docentium.* At quis neget Scripturam esse doctrinam Apostolorum? Sed & utramque dorem complexus est Irenaeus: certitudinem, inquam, & perspicuitatem: quas ramen precedenti capite, non tam distinguebar, quam separabat Bellarminus. Feuardentius nihil annotauit. Origenes contra Celsum 7. 3. s. n. *απογειωμένη θεία φύσις* ε' τη πολυτελής νόσθιμος μόδος της Ελλήνων, αὐτὸν τη λοιπών Ελλήνων, πυρκαιών τη ιδιωτική της πολυτελείας της αρχαιότερης οικουμένης την ουσίαν αὐτοῖς χρηστική λίξεις, αποκαλέσοντες την εἰσι αρχάσιν τὸ τωριδιανὸν καὶ θεῖον, σελινιώδην εἰς αλκεῖς μητίλην αποσχογύλην φιλοποιεῖσθαι τοις τὸ καὶ εὐρέτερη τοπει ευημέρων νομιμάτων σὺ τοις γραφαῖς μετελθεῖς. ἐπει τούχοις δὲ δῆλοι. Ζεύς αιγαλεύσκειν, οὐτὶ πολὺ τε αιτόθεν εἰραφανοῦμεν εὐρύτερον εἰχειν εἰωθα την τοῦ αιτητούντος την ικετεύσει τὸ λόγον εἰρέμνοντες την αιδολογίαν της λόγου οργάνων, εἰς την ακτηνῶν αἱ τετραγωνίαι. I. ad uniuersitatem potestia prouidentis non solus eruditus Gracis, ut existimantur, sed etiam reliquis, condescendit ad idioticon captum auditum & multitudinis, ut consuetis verbis apud eam utendo imperitos ad auctoritatem alliceret, preferimus cum eius facile foret post primam illam introductionem studiose scrutari sensus reconditiores in Sacris Scripturis, & peruestigare. Cuius enim est perspicuum, quimodo has legat, quod qui eas diligenter examinant, multo retrusiora inueniunt, quam que videntur prima specie: idq; tanto magis, quanto plus eis impendat operis ac studij.

IV. AT H A N A S I V s disputatione contra Arium , in Niceno Concilio, cum Arius quæreret, Quare igitur Scriptura nusquam dicit, ut honoretur Spiritus unius cum Patre & Filio respondere, si ἡγιας γε φατ̄ πύργον οὐφῶς οἰκεῖται. Scriptura Sacra omnes manifeste loquuntur: tum ab hac thesi ad hypothesin deueniens, εἰς ἡρόπιτες τὸν Πατέρα, αἱ ἡγιας θεωμεις ποσὶ, οἱ τοῖς γεννήσι τελέσαντες τὸν Θεόν πείμα. Quod vero attinet ad id de quo nunc agimus, Sancte post states in celis, inde sinenter honorant Spiritum Sanctū. Quilocus à Nannio interprete luxatus erat. Ne dicant igitur aduersarij, hæc m̄a coercenda ad id de quo agitur, id est, adorationem Spiritus Sancti; quanquam hoc ipsum caput, cum libet, negent clare constare ē Scriptura. Obstat u. distinctio dilecta, inter τὸν θεόν, Et illud εἰς ἡρόπιτες τὸν Πατέρα: qua ostendit Athanahum occasione lumpera ab aduersarij obiectione, libenter Scripturam τὸν θεόν laudas fieri perpicuitate.

V. AMBROSIVS, Epistola 7. de Paulo loquens. *Ita plerisque suis exponit sermonibus, ut qui tractat id est, eius locos in homiliis explicat, nihil inueniat quod adiiciat suum: a se velut aliquid dicere, Gramma iei magis quam disputatoris fungatur munere. Non sunt igitur obscurissima omnia, sunt potius pleraque manifestissima. Et tamen hic ille Paulus est, in cuius scriptis tot esse dubiorum Papistae tam importune queruntur. Quanto igitur reliqua saltem in Nono Testamento oportet esse clariora?*

VII. Chrysostomus oratione tertia de Lazarō, cum plurimis verbis, fortissimisque argumentis, omnes fideles hortatus esse ad sedulam, imo perpetuam lectionem Scripturarum, tandem sic causantes inducunt: *Quid igitur si non intelligamus ea quae non continentur libro? Quæ ipsissima hodiernorum Papistarum ex usatio est: imo ipsissima concionatorum apud eos increpatio.* Sed bonus ille pater, sive causationem, sive excusationem dupliciter retundit: primo, ne ea quidem, quæ non intelliguntur, sine fructu legi; secundo, quod ad rem nostram facit maxime, affectatiorem esse quam veriorem excusationem. *Fieri non potest* (inquit) *ut omnia ex aquo ignores: propterea si quidem spiritus gratia dispensauit illa, temperauit: que quo publicani, pescatores, tabernacula orum opifice, pastores, &c. Apostoli, idiota, illi erat: per hos libros salvi fuerint: ne quis idiorum ad hanc difficultatis confusus possit excusationem, ut omnia facile et conspectu essent ea quæ dicuntur: ut & opifex, & famulus, & vidua mulier, & omnium hominum indestissimum ex auditu: lectione aliquid lucri, utilitatis reportaret. Arque hoc ipsum ne forte videretur dixisse animi quodam impetu, potius quam certa ratione, statim illustrata dissimilitudine Ethnorum autorum, & factorum. Non enim (inquit) ad inuenient gloriam, quemadmodum Ebenezici sed ad audientium salutem hac omnia compaserunt, quos ab initio Deus dignatus est gratia spiritus. Siquidem hi, qui sunt a Christo alieni, philosophi, dicendi artifices, rhetores, ac librorum concriptores, non quod in commune conducti querentes, sed illud spectantes, ut ipsi sint in admiratione, etiam si quid estile dixerint, hoc quoque quemadmodum in caligine quadam sapientia consueta illis occultavit obscuritas. Apostoli vero & Prophetæ omnia contra fecerunt, manifestac' et araque, quapropter derunt, exposuerunt omnibus, sceluti communes orbis doctores, ut per se quisque discere possit ea, quæ dicuntur, è sola letetone. Et interpositis nonnullis Scripturæ testimonis: *Cui enim non sunt manifesta quacunque in Evangelio scripta sunt?* Quis autem audiens beatos esse misericordes, beatos in se recordes, beatos mundicos, ceteraque huiusmodi, desiderabit praeceptorem, ut aliquid eorum discat, quæ dicuntur. Quineam signa, miracula, historia, nomine cuius nota manus est, quæ sunt? Et indignabundus tandem prætextus iste est, exclamat, & causatio, & gemitus, & lamentum. Quid nunc dicat: imo quid nunquam agat, si reviuiscat? Cum videret non excusationem hanc esse laicorum, pigrorum dissimilantium, sed perpetuos clamores Concionatorum, deterruent etiam diligenter simos?*

VIII. Idem non minus vehementer homilia 3. in posteriorem ad Thef-
salonicenses. cum eos increparet, qui dedignarentur intereste electioni Scri-
pturarum, quae publice siebat a lectione, inducit respondentes. τι εἰσί ζευς,
εἴ τοι αὐγήν πάντα λέγεται; Cur ingrediar, si nomen audior astantem? Ille
vero contra exclamat, ut zelum facile agnolcas. Τέτοια πάντα δύλωδε καὶ δι-
θυρηποτίς γέγενεσθαι τόπον, διότι τοῖς ημίτοξος παραγόντις αὐτῷ οὐχίστηκε. Hoc
omniā perdi dīσει corrupti. Quid enim opus est tractatore? Ex nostris aō ordia-
bēcē efficiatur erupit: Αἴσχυλος δύλικας κρίνει, πατέρων σπένδει τὸ πόρον
τοῖς δεινοῖς φράσεις, πάντα τὰ αναγκαῖα δῆλα. Quid enim opus est tractatu?
Quaecumque in Scripturis sunt, cadi lucida, Ἐρετα omnia perspicua sunt,
qua necessaria. Et rursus: αὐτὸν οἶδα, φροντί, τὰ τοῖς θεοῖς φρά-
σαι κατέβη. Αἴσχυλος, μηδὲ Εὔρεσις, μηδὲ Ρωμαῖος, μηδὲ Ιησοῦς
γένονται τοις τοῖς θεοῖς λέγεται, αὐτὸν σπένδει, φροντί, ποιῶν μεσθέος, εἰπεῖ μοι,
τιχείστηκεν τοι, Αἴσχυλος, non nomi quae in Scripturis existunt. Quare? An quia
Hebreus, aut Lutus, ut alieni genitū linona dicuntur? Nonne diuinitas Graecorum?

*Sed obscure, inquiet. Quae non milia, quae solo obscurioris est? Nonne sunt historiae? Et aliae
in eam rem nonnulla. Videat quam diligenter obiectiones soluat, quas isti
hodierni (malum) Theologi videntur sibi non posse latis exagitare. Ille vero
si fuit Spiritus Catholicus, quemnam hunc esse dicemus? ille certe si fuit
Christianus zelus, istum tam contrariū, cur non dicimus antichristianum?*

Christianus zeus, num tam contrarium, cur non dicimus antichristianum?
IX. Idem homili. in Matth. 1. κ το οἰκισμού, κ το πεῖται, κ συνθέεται, κ
πάντα τὰ ἄλλα εἰρίται, κ το σπέσιον συλλαβεῖ ἐμμαστιν οἰδατενημένος
Χριστός. πότε ρῦθμον, τὸν πάντας εύθετον φέτη περιβατεῖ, τα τε
τὴ Θεού αγαπεῖ καὶ τὸ θεονομίαν λέγει, δοὺς αὐτῷ λεπτὸν ποιῶν ὑπὲν
αὐτῆς, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. ἔτος γαρ εἴναι ὁ ιδιόμετρος, οὐ ποτὲ Εγ-
ωνών. Κοινότητα γιανακί λέγει, μηδεποτε αὐτῷ, θεοῖς τοῖς Φόρδρα ανιστάντες καὶ εἰ-
ρευταί, πάντα σιδηράτε, Εράδια καταπιεῖται. Quid sit in summo, & decorum, & virtus,
atque adeo relinquam omnem virtutē panceris dilucidissimis verbis docuit nos Christus:
Sicut cum dixit, εἰ duobus mandatis totam pendere legem & Prophetas, ni-
mirum Dei dilectione & proximi: sicut cum docuit. Quisquid vultis ut faciant
vobis homines, εἴ τοι illis facite: ea enim lex est & Propheta. Quia certe & agricola,
& seruo, & vidua, quin etiam puer: atque adeo si quis uideatur non faciat
bona prædicta: mente omnia facile & intelliguntur, & ediscuntur. Hæc ille: que
ne coerceas ad ea sola exempla, quod est Papistis solenne xenoφυτο, hoc
epiphonemate sermonem clausit: τοιωτα γράψεις αληθειας, Taliā quippe
sunt, quae sunt veritatis.

X. Homilia in Ioannem secunda, quæ tamen prima est in editione Latina, Ioannem annisum esse docet, ὅπος οὐκ εἰσιθεὶς πατέρες μηδέν τε κρυπτίμων, νεψιδιανοῦτον αὐτὸν δύο τοῦ γῆς μεταποστολαῖς τε καὶ τελεοφορίᾳ, ut uniusquis orbis aliquid ēreile disceret, quo posset à terra transferri in cœlum: Et addit, Αγαπητούσι οἱ ζόφηντις σκοτεῖται οὐκέτι εἰσερχομένοις οὐδὲν τοιούτῳ οὐδὲν εὑρετικούτῳ κακῶν τούτῳ τοῦ λέγεντος, εἰσοφειαν καθάπερ θεοταπείζουσι τεσσαλούδροι, αὐτὰς τούτων δύο γυμαστούς ηλιακῶν ακτίων ισιφανερώσεις. Διὸ καὶ ποστειστέο τούτῳ δικαιοδότεος εἰς οὐκέτι φάτνην. Propterea nulla caligine, nullis tenebris suam operari doctrinam, si illi fecerunt, qui infraeque stylis obsecratalem tanquam velum obvienderunt. Quin potius huius precepta solis radiis clarior a sumit, indeque omnibus per totum orbem hominibus exposita. Et paulo post, οὐτε τοῖς ρήμασιν εὐκατέτετον κακοδιάσι, οὐ μη μόνον αὐτοφάσι, οὐ σωτηροῖς, αὐτὰς εγγυασθεῖσιν τούτοις, αὐτοῖς εἴναι τούτοις λεγούσια δῆλα. Tantum verbis suis adhibuit perspicuitatem, ut sint, quæ dixit, perspicua non viris tanum οὐque prudenteris, sed etiam mulieribus, atque adeo adolescentibus. Satis diserte?

X I. EPIPHANIVS Chrysostomo non admodum amicus, eiusdem tema fidei, non sensit alter. Disputans enim contra Ariomanitas, & Anomaoes, scutum hoc subinde ostentat, scilicet perspicuitatem Scripturae. Hæresi 69. καὶ ἔτεντος ἐπὶ τοῦ θεοῦ καὶ διωγγῆ, ἐπέβη σωματίου, ὃ ἦταν τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ. εἰ τὴ δικαιὰ γραφὴν. Et sic omnia sunt clarae & lucidae: nihil contrarium, aut habens mortis era perplexius est vel speciem, in Sacra Scriptura. Hæresi septuagesima sexta, πάλιν γὰρ τοῦ θεοῦ τὴν δικαιὰν τοῖς βούλαις μετέβη λογισμῷ συσσεζόμενος τῷ δεῖπνῳ λόγῳ, καὶ μὲν τῷ βούλαικῳ εἰπεῖν αὐτὸν εἴρετο πάντας ἵψατε καταπρίφειν τὸν τρόπον δικαιασθεῖν τὸν Ιησοῦν. Omnia clara sunt in divina Scriptura, his qui præiudicatione diuino sermoni attendere volunt, non vero concepta in eisipsis diabolica operatione, seipso precipites dare in barathrum mortis. Et tamen si vnuquam alias, tum maxime in disputationib; & quidem illis ipsis capitibus, de quibus tum agebat Epiphanius, queruntur Papistæ obscuras esse Scripturas.

XII. AVG^{STIN}VS lib. 2. de Doctrina Christiana c. 9. In iis que aperte in Scriptura positi sunt, inueniuntur illa omnia que continent fidem, meritos, viuendos, quem scilicet atque caritatem. Et capite sexto dixerat. Magnifice & salubriter Spiritus Sanctus in Scripturas Sanctas modificantur: ut locis aperitoribus famam occurreret, ob curiosibus autem fastidia detergeret. Nihil enim fere de illis obscuritatibus eruirur, quod non in placissime dictum alibi reperiatur. Epistola 3. cum initio dixisset non magna difficultate in Scripturis ad ea quae necessaria sunt saluti, perueniri, cum ad finem disseriunt. Modus ipsis dicendi, quo Sancta Scriptura concrexitur, quam omnibus accessibilis, quam minus paucissimum penetrabilis, ea qua aperta coniuncta quasi amici familiaris sine fine ad cor loquaciter indoctrinorum, atque doctrorum: ea vero quae in mysteriis occultat, nec ipsa eloqui superbo exigit, quo non audeat accedere mens tardius ultra. & in eruditia, quasi pauper ad diuitias, sed in ueritate omnes humili sermone, quos non solum manifesta poscat, sed etiam secreta exerceat veritate, hoc in promptius quod in reconditis habens: sed ne aperita fastidirentur, eadem rursus aperta desiderarentur (sic enim legendum) desiderata quo dammodo renovantur, renovata saeunter intemantur. His salubriter & prava corrigitur. & parva nutritur, & magna oblectantur ingenia. De utilitate credendi c. 6. Quicquid est, mihi crede in Scripturis illis, aliud est diuinum est: inest omni vero veritas. & reficiens instauransque animis acceditis, misericordia disciplina: & planeata modiscata. Et nemo inde laurire non possit, quod sibi satie est. Sed si ergo ab aliis inveniatur scriptura contra, sic non videtur esse error.

sibi satis est, si modus ad hanc iuridicā deuotio ac pie, ut verā religio poscit, accedat.

XIII. GREGORIUS Nyssenus tract. i. in Psalmorum inscriptiones. σπεστόν
σωμάρ την ἵπποιοι εἰς τὸ πολυάρχον τε καὶ σύντονὸν ὃ στὴ τῷ κατ' ἀρχὴν πο-
λιτεῖαν, τὰ τοῦ μετανοεῖνον αὐτοῦ πατέρην διδοκολαῖσι, καὶ τῷ δοκίμῳ τοῦ πο-
κεκρυμμένου διαφίκτοις θεωρήσασι ξελογίσαι, καὶ τοῖς δὲ λεπτοῖς τοῦ καὶ γλυκεῖσι
ἴστοισι, ὡς μὲν πάντεσιν αὐτοῖς, τοῖς δὲ κηρυχταῖσιν ποτὲ τοῖς οὐρανοῖς αι-
θυτῆρα τῷν διδοκολαῖσι πατέρι τῷ πολυάρχῳ, αἵτα καὶ τοῖς γυναικῶντισι Στρι-
λογίον θέσσανται τοῦ ποτοῦ, ὡς μὲν τῷ αἱρετηρίῳ πατέρων φίσειν, καὶ τοῖς πατέρ-
λικοτοῖς αὐτοῖς ἀπατητοῖς τοῦτον αἰτιᾶν τοῖς τοῦ φαρισαϊδώροις, αὐτοῖς
θροιστενίαν τῆς σεβασταλίας τωντος τὸ πλάστρον τοῦ σκυδεστοῦ εἰς τοὺς βασι-
στευτούς Δικαιούσιν εἰς τὸν οἰεντα τῷ πατέρι τοῖς χριστίνοις παραβά-
γοντας τοῖς τέτοιοι καὶ πατέρας Λοντες αἱρετοί, οἵ ποι εἰδίφεσσοι οὐρανοῖ-
σις αποστολούσιν, καὶ πάτερες οἱ αἱρετοῦτοι τοῖς πάτερισιν ἐπιτιθέμενοι αἱρετοῖς το-
ις γυναικεσ, οὐ υψηλά τε τῇ αἱρετοῖσι, γυναικαῖσι ποιεῖται, τὸ μὲν ἀργότερον τοῖς ὑ-
ψηλοῖς ξελογίσασι διδοκολαῖσι φίσειν, οὐδὲ τοῦ οὐρανοῦ, οὐδὲ τοῦ φαρισαϊ-
τος, οὐ περ φρεσούντων φιλοσοφίαν ξελογίσασι τοῖς μητροῖσιν προστέλλειν.
Ιπποτοῦ τῷ Κύπρον τοῖς πατρούσισι οὐταντανίκαν, καὶ τῷ
εὐαγγελιστοῦ πατέροις τῷ τοῦ Φιλοσοφίαν. Illustrissimus locus de vulgari
Psalmorum viii apud veteres, usurpatum protulisse à quolibet hominū
genere: quo magis extectandam oportet esse Papistarum tyrannidem, qui
ad haereticos solos hunc vsum relegant, quasi Catholicis indignum. Sed in
Psalmissis igitur primū causam (inquit) in dī gemis, que ex praescripto virtutis ve-
nientiatione, adeo rigida atque adūta, cōmysteriorum anigmatim ad docērendā,
Theologiamā areanā cōntheoreticā discessitū ēpiscopū ad eam p̄tērēdū.

258 DE SCRIPTRIE
esse erit, & suauem, ut non solum perfectis viris, mentisq[ue] sensus iam purgatos ha-
bentibus studio sit hac disciplina, sed & muliercula hunc proprium mundum ha-
beant: Et infantibus crepusdorum i[n]star, voluptatem adferat, & decrepitis sci-
pionis, querelisque & cœmprobet: Insuper & qui secundis rebus sp[irit]u endet, hoc sibi
proprium esse donum certeat, nec minus ut quicob[us] variis eventus iris ita afficiatur,
sua causa paret hanc Scripturam gratuito concessam. Adhac, quicunque siue terra
siue mariter faciunt, qui etiam artes sedentarias exercent, & ut jemel dicam,
cuiuscunque instituti, siue viris siue mulieres cum prosperatum aduersa valetudi-
ne damno imputant, si non in ore habent sublimem hanc doctrinam. Iam vero
coniuixit, & nuptiales hilaritates, hanc phisophiam, in partem latitia
suis delectis adiungunt: ut taceamus diuinam illam in perugilio per hos Psalmos
hymnodiam: Eccl. l. siue in iisidem accuratum studium.

XIV. Non potuit Psalmorum perspicuitas cōvenire ne eis describi. Nam cū res ipsas quæ in iis tractantur, Nyxlenus concedat esse difficilimas, obscurissimas, intricatissimas: tamen has ipsas contendit effici sūlētibꝫ, sic explicatas, ut facile ad captum accommodentur. Captum autem non eruditiorum tantum, sed etiam quorumcunque rudiorum: etiam mulierularum, etiam infantium: ut taceam seculariū varia genera. Quid iam: sunt ne Psalmis obscuriora quatuor Euangelia? aut Actus Apostolorum? aut Epistolæ?

XV. CYRILLVS Alexanderinus, septimo libro contra Iulianum Apostalam, tanquam obiectum ab Ethniciis crimen, profert, quod Scriptura communem omnibus, & vulgarem ac protritam habet dictionem. Hanc vero obiectio- nem quomodo Papistas censimus purgaturos fuisse? Longa sine dubio ex- aggeratione ambiguitatum, difficultatum, obscuritatum. Sed Cyrilus Ca- tholicus longe aliter. Dicimus (inquit) quod lingua quidem Hebreorum Pro- phecia ad Etas sunt & Mosaica: ut autem omnibus essent nota parvissim & magnis & literis similares sermone commendata sunt, ita ut nullius caput transcen- dant. Egregie: sed è diametro contra Papistas.

XVI. FVLGENTIVS sermonē de confessorib⁹ & dispensatōrib⁹. Dominus S. rmo, quem debem⁹ us omnes, non sc̄lum studiose, verū etiā sapienter audire, cui nos oportet humilier ac delectabiliter obedire, moderatione sua tenet utique temeritatem, ut nec cibis de sim pabula, nec pastoribus alimenta a. Et paucis interiectis, in quibus denuo mandatis, tanquam dictissim⁹ ferulis, sic coelestium deliciarum copia spiritalis exuberat, ut in verbo Dei abiliter, quod perfectus comediat, abundet etiam quod parvulus fugat. Ibi est enim simul & lacrimas poties, quo tenera fidelium nutritur infans: & solidus cibus, quo robusta perfectorum sustentus spiritalia Sancte virtutis accipiat incrementa. Ibi prorsus ad salutem consilium univer sis, quos Dominus salutre dignatur: ibi est quod omni etati congruat: ibi quod omni professioni conueniat.

XVII. AVTHOR, commentariorum in Psalmos, qui Hieronymo tribuuntur: ad Psalm. 81. Dominus narrabit in Scripturis populorum: In Scripturis Sanctorum: quia Scriptura populis omnibus legitur, hoc est, ut omnes intelligant. Quod dicit, hoc est: Sicut scripserunt Apostoli, sic & ipse Dominus, hoc est, per Euangelia sua loquutus est, non & pauci intelligerent, sed ut omnes. Plato scripsit in Scriptura: sed non scripsit populus, sed paucis: vix n. intelligunt tres homines. Iti vero, hoc est, principes Ecclesia. Et principes Christi, nos. r. scripsit paucis, sed uniuerso populo.

XVII. Ex hoc Patrum numero, solo Augustinum & Chrysostomum se legit Bellarminus, quorum infirmaret testimonia. Chrysostomum ad executiendum torporem multorum, qui possent, si vellent magno cum fructu Scripturas legere, illis amplificationibus uti soleat: alioquin affirmare Scripturas esse difficiles. Augustinum capitulo 6, libri de Doctrina Christiana 2, non frustra addidisse illud fere: quædam enim repetiti obscurissima, quæ nunquam in tota Scriptura explicentur. Deinde id ipsum valde esse difficile, invenire nimirum id, quod vno loco obscurissime dicitur, ybinam aperte dicatur: alioqui non potuisse Augustinum dicere, Epist. 119. se plura nescire quam scire in factis literis? Denique, eadem loca, quæ nobis videntur apertissima, aliqui alteri obscura forte visum iti.

XIX. Agnosco ingenium Iesuiticum, tum maxime nihil agens, cum maxime viderit vult, omnes aduersiorum copias, uno diffusas spissitu. Nam quæ, malum! hæc tergiuersatio? Itane disputant candidi viri, ut maximam partem argumentorum prætermittant? Imo Sophistarum hæc est impotu- na nequitia. Chrysostomus, inquit, torporem excutere conatur. Augustinus addit fire. Esto inquam: An etiam reliqui, Clementes, Irenæi, Athanasij Ambrosij, Epiphanij, Nysseni? An vero, si istos multos nobis concedant, se duobus tantum elulis, lati tutos fore putant Iesuitæ?

XX. Sed attende, Chrysostomus, inquit, torporeni conatur excutere. Id quidē Catholice Chrysostomus, inquam, qui negligentes in Scripturis lecti tandis Christianos esse non patiebatur. Non ita profecto Papistæ: non ita Iesuitæ: qui hunc torporem tantum abest ut excutiant, ut confirment potius quolibet artificio: Et oppositam diligentiam insecentur cane peius & angue. Qui eum torporem appellant Christianam modestiam: hanc diligentiam curiositatis accutant in modestæ. Scilicet ille zelus est.

XVI. Sed torporem multorum, inquit, qui possent magno cum fructu, si vellent, Scripturas legere. Imo, inquam, omnium. Nam hæc eius sententia erat, ut prolixè docuimus lib. 10. c. 5. Hæc, inquam, eius erat sententia, omnes omnino, cuiuscunq; ordinis, gradus, conditionis essent diligenter hor- tando ad Scripturas legenda: addens fieri non posse, ut sine fructu legeret. Nam quo amplificationem quandam hyperbolicam nominant, commen- tarium est, ut eodem loco disputauimus.

XXII. Et tamen, ut prolixè concedamus, & non omnes, sed multos proficere posse: & necio quid hyperbolici, nihil tamen Bellarminus cōficerit. Dixit n. Chrysostomus, Scripturas esse faciles. *Quis vero hyperbolicē audiuit ab aliquo fano id assiri, quod prorsus esset falsum?* Imo per hyperbolēa commendari solēt, quaē creduntur esse vera: tantum vehementius extolluntur. Dixit alias à nobis ipsū Christū & videri, & tangi vehementius quidē: sed tamē vera omnibus persuasum volens in Eucharistia ipsū Christū sumi.

XXIII. Quid de Augustino dicā? aut potest ne vñica particula, semel dūtaxat addita, præiudicium facere cum aliis eiusdem Patris locis, tum maxime aliorum Patrū. Deinde, quid haber illa particula, quod aut Papistis profitantur nobis noceat? Nobis certe nocere non potest, qui fatemur quædam esse obscura, vt in statu quæstionis ostendunt. Papistis prodeſſe qui potest? qui non quædam, sed vel omnia, vel certe plurima esse contendunt obscura? qui demque tam differunt ab Augustino, vt quod hic dixit, nihil fere erui, quod non reperiatur in locis perpicuis, illi sic inuertant, vt afflērat nihil fere erui, quod reperiatur in locis perspicuis?

XXIV. Nam quod alibi clamat, plura ne-

XXIV. Nam quod alibi clamat, plura necesse est, quam licet in ipsis Scripturis, videbit Augustini modestia, ita de se ipso sine fastu sentientis. Certe, quæ necessaria erant, id est, quæ continebant fidem moresque viuendi, non potuit ignorare, quæ a facilia esse diserte pronunciarit. Et mitum est, Belaruminum tam lynceis oculis, ut hyperbolē viderit apud Chrysostomum, cum de laudibus ageretur Scripturæ, hoc loco, cum de modestia agitur, non longissime remoti à iactantia, omnia ad viuum resecare, nec villam amplificationem agnoscere. Nimirum videntes viuentes peccant Sophistæ.

XXV. Augustino voluit esse vicinus Iosephus à Costa leuita, cap. 23. de Christo reuelato. *Sunt loca aperta, sunt obscura.* Et qua ad salutem omnibus necessaria sunt, planissime in Scriptura posita sunt. Sed Petrus de Bollo planior in authentica probatione Missæ sacrificij. *Ea est Scriptura sacra benivolentia,* Et nequaquam sinat nos per obscura fluctuare, qui in illico verum sensum nō propnat, quo duce cunctis res agari possimus aduersariis tellis.

C A P. XIII.

Loci Scripturae pro obscuritate Scripturae.

I. Examinata sunt hactenus argumenta Catholicorum pro veritate: nunc
Ea videamus, quæ Papistarum sunt. Ac primo ex Scripturæ locis.
II. Psalm. 119. Da mihi intellectum, & scribabor legem tuam. Ruelacula
meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Faciem tuam illam in super seruam,
& doce me iustificationes tuas. Et tamen (inquit) nouerat David totam Scripturam, quæ tunc erat, & phrases linguae Hebraicæ, nec erat superbus, aut infidelis. Quod si (inquit Hieronymus in epistola ad Paulinam de initiatione Monachi) tantus Propheta tenebris ignorantia confiteretur, qua neque parvulos, & pene lactentes, inscrita nocte circumdari?

III. Atqui vis argumenti nulla est. Postulat à Deo sibi David dati intelle-
ctum, reuelatione oculos. Ergo Scriptura est obscura. Id vero, quia necessitate
consequenter? Primum Icunt omnes Christiani, etiam ad ea que vel
facilius sunt in fide opus esse diuina illuminatione: quia fides nulla est vera,
nisi infusa. Vnde Ianuenius ad hæc verba, *Quoniam frustra quis docetur, nisi
intelligat quæ docentur, nec in nobis situm est, ut tuam legem & doctrinam im-
buligamus, non solum doce sed & dambi intelligentiam legi tua.* Itaque non se-
quitur continuo, si quid docetur per auxilium Spiritus id ipsum esse obscuren-
t. Secundo, præclare Hieronymus, Prophetam confessum ele dixit tenebras
ignorantiae suæ, non vero accusasse obscuritatem Scripturarum. Nos autem
non disputamus, vtrum aliqua sit in hominibus, etiam peritissimis ignorantia,
sed tantum, vtrum Scriptura tota sit ænigmatica, & gryphis de industria
fideles enecet, Sphyngis instar.

IV. At nouerat Scripturas Dauid, earumque phrasin. Quid tum? Nam & alij multi similiter. Sed ita statuendum: neminem hominem simul & semet omnium rerum esse pacem: propterea in omnibus scientiis, distincte e- geregrogressibus, ut qui feliciter inchoauit, feliciter progrediendo proficiat in dies. Quod abunde testatur experientia. Quid mirum igitur, si te vir sanctus non confidat in Scripturis esse perfectum? Non lequitur tamen ea quae nondum sciuntur esse obscurissima: tantum sequitur, illis nondum fuisse impensum studium: sequitur illa non fuisse animaduersa: denique sequitur quidlibet potius, quam quod Bellarminus contendit.

quidlibet potius, quam quod Benjaminus contineat.

V. Rursus, Lucæ vlt. Dominus interpretabatur Scripturas discipulis suis. Act. 8. Eunuchus Reginæ Æthiopum versabatur in Scripturis easque diligenter legebat, & tamen interrogatus à Philippo, *Nempe intelligis, qua legi?* Respondit, *Qui enim possim, nisi quis mihi præiebit?* Ergo Scriptura est obserua.

VI. Negatur consequentia. Nam & ipsa etiam facillima opus habent interpretare. Et imperitis omnia sunt difficultia. Vtrumque prolixè testatur experientia. Nam illos iplos fidei articulos, quos è difficultium censu eximunt ipsi Papistæ, etiam tum cum serio admodum perstant in asserenda Scripturarum obscuritate quam Catholici impugnant; illos, inquam, ipsos articulos, Catechumenis Episcopi solebant olim interpretari. Et quidem non nobiter. Itaque falsum est, aut éa omnia esse obliqua per se, quæ docentur per interpretarem: aut imperitorum culpam recidiendam in Scripturam.

VII. Deinde iij loci non loquuntur de omnibus Scripturis, sed tantum de quibusdam Scripturæ partibus. Nam & apud Lucam agitur de iis quæ referebantur ad Christum è veteri Testamento. Sic enim diserte Lucas tractatus à Bellarmino, *Et exorsus à Moysi, & omnibus Prophetis, interpretatio illa in omnibus Scripturis, qua de ipso scripta erant.* Tum A&T. 8. indicatur certus locus ex Esaia. Nemo autem negat ante prædicatum Euangelium, ob cuiuscum laus doctrinam de Christo. Sed vicissim norunt omnes, codicem Euangelio prædicato, eas ipsas Prophetias factas esse admodum perspicuas. Ita nemo est vel leuissime veritatis in Novo Testamento, qui non faciliter intelligat locum illum, quo Eunuchus torquebatur : & ijetiam, quos Apostolis necesse erat exponi.

VIII. Gregorius de Valentia ad hanc refert causam, velamen illud quod
Paulus^r. ad Corinth. 3. affirmat, *que in hodiernum diem, cum legitur
Moses esse positum supra cor Iudaorum: esse enim textum bona ex parte ex dif-
ficultate Scripturarum.* Eodem & illud ex 29. Isaiae. *Erit vocatio omnium
sicut verba libri signati, quem cum dederint homines: scriptoris literas.* *Dicent, La-
ge istum respondebit, Non possumus signatus est enim.* Nam Gregorio magno, li-
brum inuolutum, quem de manu Domini Ezechiel accepit, esse obclu-
tem Scripturæ, cuius et quium obscurum profundat sententiarum inuolutum,
quoniam saepe in libro omnium sententiarum

vi non facile nisi omnium penetretur.
IX. Mirificum consequentia genus! Iudei ignorabant Scripturas: Ergo Scriptura sunt obscuræ. Tum facile dixerit, Solem estē tenebrotum, qua noctū non luceat. A statim esse frigidam, quia hieme terram niues occupat geluque. Quod si hanc à capite sunt cerebro carente, certe illud fidei non quam erit integræ. Quam est enim si niquum, hominum peruersitatis culpa luere Scripturam? Nam certe Paulus velaminis illius causam indicat, quod ēneā in *la rōgatā aīrā*, occuluerunt mentes eorum. Et Esaias libelli clausi, quod iusto suo iudicio Deus eorum obstipaverit oculos. *Quoniam (inquit) misericordia vobis Dominus ibi: sum sororis claudet oculos vestros: Prophetae in pris-*

videt vestros, qui vident visiones, operiet: Et erit vobis visio omnium scut verba libri signati. Quod si ita est, imo quia ita est, ergo obscuritas illa non est inuita Scriptura, aut interna, sed potius externa, ac per accidentem.

X. Propterea Paulus addidit: ἵνα δὲ τηρεψῃ τὸν Κυριον, φέρεται τον κανόνα; postquam cor eorum concursum fuerit ad Dominum, tolleretur velamen. Vnde duo mihi probantur. Primo, velamen illud non constat ex difficultate ipsarum Scripturarum: alioquin ut auferretur id velamen, nec esset ipsas Scripturas vel auferri, vel saltē immutari: quod neque Paulus prædictit, nec factum est. Secundo, non esse argumentum à Iudeis ad Christianos legitimum: cum verum sit illos non intelligere, hoc vero intelligere Scripturas. nostram autem questionem esse de vsu Scripturarum in Ecclesia, tum omnes facile vident, tum nos monuimus capite primo libri decimi.

XI. Chrysostomus, ἀνὴρ ἡγετικὸς τοῦ νόμου διεβολόν τοῦ εἰρημένου, ἀντερ γένετο πατέρα τοῦ καρκίνου ποιῶν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν αὐτούντοναν θεωρῶν. Σκέψεις Θεοῦ μηδὲ γῆς τοῦ σκέπτοντος δίδωσιν. Σπουδὴν τὴν τοῦ ἱδίου τοῦ ἴδιουν θεωροῦν. Non igitur legis ista criminaliter est, ut neque Mosis tunc velati: sed vacordium Iudeorum. Habet enim ille suam gloriam: verum isti videre eam non potuerunt. Notent obiter Iesuitæ, Chrysostomo indice, eos, qui obscuritatem referunt in Scripturam, διαβάλλειν calumniari. Et sua agnoscant merita. Εἰ τοιοῦτον γένος εἴπει, οὐτὸν εὐαγγέλιον τῆς πατέρας μηδέποτε παραβάντος τῷ φύλῳ τοῦ ιερού λαοῦ, οὐτὸν τὸν νομούν τῆς πατέρας φέρεις τὸν νόμον εἰπεῖ τοῦ εἰρημένου, Εἰ διτέρευον μήποτε οὐ μεταφέρεις έδειξες. τῷ γένος εἰπεῖν, οὐ προφήτη τοῦ ιερού λαοῦ, δέκτειν τοις αὐτοῖς τὸ ἵγκλημα αὐτόν. Εἰ τοις αὐτοῖς δὲ τέττα πατέλι. Καὶ γένος εἴπει, οὐ τοῖς γραμματοῖς μένει τὸ πρόλυμα αὐτόν, αὐτὸν τῇ αποστολῇ τοῖς αὐτοῖς παρατητούσιν. Τονιζον dixerat, in Veteris Testamenti lectione velamentum manere, ne quis haec verba de legis obscuritate intelligenda esse existimaret, tum per alia verba hoc ipsum prius demonstrauit: nam cum dixit, obtutis sunt sensus eorum, offendit eos in culpa esse: tum rursus in his quoque verbis. Non enim dicit, In literis manet velamen, sed in lectione: lectione porro legentium actio est. Adeo nondum vllus erat Iesuita, qui Chrysostomum doceret velamen illud bona ex parte contextum esse ex difficultate Scripturarum. Et magna id quidem Ecclesiæ bono: quo infeliciora hæc nostra tempora esse oportet.

XII. Salmero hos proserit locos. Isaiae octauo. *Liga testimoniorum, signa legem in discipulis meis: Et exspectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a domo Iacobi. Et præstolabor eum.* Propheta significat Scripturas esse signatas illis quibus se Deus abscondit; nec eos intelligentiae lumine perfundit. Danielis 12. *Tu autem Daniel clauderis sermones, & signa librum usque ad tempus statutum: plurimi pertransibunt: Et multiplex erit scientia.* Ergo clausi sunt sermones Prophetici, & signati, ut magna indigeant Lectoris diligentia. Apocalypsis quinto, liber signatus sigillis septem, quem nemo sive in celo, sive in terra, sive sub terra poterat legere, imo ne respicere quidem, præter unum Leoneum de Tribu Iuda, Dominum nostrum Iesum Christum: inquam, liber Salmetoni est vniuersa Scriptura.

XII. Respondeo; ex Esaiā vere colligi Scripturas esse obscuras iis, quos Deus non illuminat. Sed id vitium nullum esse Scripturæ: imo coram potius quibus obscuræ. Nam si illuminandi sunt: ergo excæcatores eos esse oportet. Quid mirum, si excæcatis ne sol quidem luceat? Nostra autem questio nulla est vtrum ab omnibus intelligentur Scripturæ: sed vtrum ita factæ sint, vt suo vito percipi nequeat earum sensus verus, & genuinus. Esaias autem hoc non asserit. Imo diserte ligari testimoniūm præcipit, signarique legem, nondiscipulis suis: sed in discipulis. Illud si dixisset; tum videri posset asserere legem vniuersaliter obscuram: nam si ipsis discipulis Dei: multo magis reliquis hominibus. Sed hoc cum dicit; significauit esse quasi thesaurum quandam inter discipulos suos: sic vt extra eos ne patescat.

XIV. Etiam illud Danielis verum: sed de eius Prophetia Hieronymus. Quia Danieli multiplicem reuelauerat veritatem, ipsa occulta esse significans quæ loquutus est, præcepit ut immoluerat sermones, & signet librum: ut legendum plurimi, & querant historiae veritatem, & propter obscuritatis magnitudinem diversa opinentur. Quia autem Danielis prophetia, pars est tantum Scripturæ: Ergo hoc tantum concludi potest: ~~et~~ Scripturæ partes quasdam obscuras, quod nos non tam confitemur, quam ultra profitemur.

XV. De Apocalypsi vero; primo respondeo; non intelligi vniuersam Scripturam: sed dumtaxat illam ipsam Prophetiam, quæ Ioanni manifestabatur. Patet: quia cum resignanda sigilla Agnus accepisset; tum Iohannes singulorum resignationem percurrit: atque in ea comprehendit historiam Ecclesiæ. Quanquam Andreas Cœsariensis & Aretas, interpretantur potius τοις επιθεσιν παντας παντας την αυτονομιαν: ut sit liber vitae; in quo scripta sunt nomina Electorum. Nec ab iis longe it Lyranus; exponens scientiam diuinam. Quod si est; tum vero nihil ad nostram thesin.

XVI. Verum, quia Latini interpretantur *Vetus* & *Nouum* Testamentum, *Primasius*, *Ambrosius*, *Haimo*, *Ausbertus*. Secundo, respondeo, *Ioannem* non docere hunc librum esse obscurum in se; siue suo vito: sed neminem dignum esse, qui aperiat eum, praeter *Dominum nostrum*. Hoc autem longe ab illo absit.

XVII. Tertio, quid si illud, Aperire, non significet intelligere sive explicare sensum libri; sed potius implere, quæ in eo prædicta erant? Ita sanc Ambrosius, Nullus, neque Angelus cœlum inhabitans, nullus iussus in terra consistens, nullus etiam ex iis qui mortis debitum soluerant, in mundo unquam apparuit, qui genus humanum de potestate Diaboli redimeret: qua redemptio, aperio est veteris Testamenti, habetque consentientes, Primasium, & Auf-berum.

XVIII. Rursus Salmero. Dominus loquens de abominatione desolationis; quæ dicta est à Daniele, admonuit, *Qui legit, intelligat*, Matthæi 24. Et quidem à plurali numero, (dixerat enim, *Cum videritis abominationem*) transiens ad singularem: ut ostenderet plures esse qui legerent, quam qui intelligerent. Oleas quoque in corone sua Prophetæ, ut eius indicaret obscuritatem: *Quis sapiens, & intelliget ista? intelligens, Et sciet hac?* Quod non de impossibili, sed de difficiili accipiendum docet Hieronymus.

XIX. Respondeo ad priorem locum: agi de vniuersitate Scripturæ loco: & quidem propheticō: Nos autem huiusmodi locos ante impletionis

tempus agnoscimus obscuros: n̄c tamē totā Scripturā. *Quādquā*
non est necesse ex iis verbis concludi obscuritatem. Nam *n̄ r̄eū* commū
ne est omnibus Scripturæ locis: quia nulli sic legendi; ut eorum nos sensu
fugiat: quod sepe fit etiam in maxime perspicuis, quum incidunt in lectores
stupidos, & negligentes. Facilius ergo fuerit dicere, Christum esse hortatum
lectores, ut, cum incidērent in hunc locum, diligenter p̄sifitarent: & aduer
terent complementum rerum longe ante prædictarum.

X. In altero loco nulla maior difficultas. Primo in verbis nulla significatio obscuritatis: sed potius exprobatio nequitiae Isralitarum; apud quos tam pauci vellent sapere. Ita Calanus. Quod si hoc nomen Papistis odiosum est: ita etiam Dionysius Carthusianus, *Tanquam dicat*, pauci ex Iudeis conuententur ad Christum: nec eius graiam atque mysteria nunc descripta intelligent. Hoc dicit Propheta admirando cecitatem Iudeorum, quod scilicet tam pauci respectu aliorum credituri essent in Christum. Iuxta quem modum loquitur Esaias, *Domine, quis credidit auditui nostro, & brachium Domini, cui renelatum est?*

X XI. Deinde, et si concedamus Hieronymo obscuritatem significari tamen negamus vniuersalem: sed tantum huius Prophetiae: Et quidem non totius; sed per partes quasdam. Quomodo ipse declarat Hieronymus: *quia sit Iesrahel, quid soror eius, non misericordiam consequitur: quid tertius frater non populus meus: quid sit adultera.* Et nonnulla præterea. Quanquam ne licet ipsa quidem non intelligi posse: sed tantum absque Christo. Itaq; nunc, exhibito Christo, non debebunt obscura dici.

XII. Addit Salmero. Dominus non ad simplicem, sed ad exquisitam ac diligentem operam in Propheticis libris ponendam Iudeos inuitauit; Iohannis quinto. *Scrutamini Scripturas*: quasi puticum altum, unde aqua intelligentiae longe sit haurienda. Et Psalmo 119. *Beati qui scrutantur testimonios eius: in toto corde exquirunt eum.*

XXIII. Respondeo in posteriore loco illud, *qui scruntur*, Latine esse ab interprete Graeco *ἰερεὺς ὄντες*; At Hebraice *רְאֵנָן* custodientes significare. Itaque hunc locum nihil ad rem. In priori aego & ipso iuxta, difficultatem inferre ex parte Scripturæ. Sed tantum sedulitatem, ex parte legendi. Alioquin enim, vel facilima negligenter percurri non debent. Secundo etiam si detur scrutandas esse Scripturas ob difficultatem: nego tamen inde sequi Scripturas esse obscuras. Nam sufficit, quosdam earum locos non esse faciles.

X X I V . Supereft Petrus : qui vltimo capite posterioris Epifolaæ ſuæ, aferit in Epifolis Pauli, eſe quædam difficultia intellectu, que indocti, & instabiles deprauant. Vbi notandum (inquit Bellarminus) non dixiſe, eſe quædam difficultia indoctis & instabiliſ, ſed difficultia abſolute. Vnde Auguſtinus fatetur ſibi difficultiſum eſe intellectu locum illum ex 3. prioris ad Corinthios, *Si quis ſuper adificauerit ſuper funda mentum.* Iam cum dicit (inquit Gregorius de Valentia) illa D. Pauli, ſicut & Scripturas cæteras, deprauari à peruersis, certe Scripturas etiam cæteras magna ex parte ſimiliter eſe difficultes indicat. Nam propter difficultatem utiq; cæteræ quoq; Scripturæ deprauantur, ſicut & illa de Pauli Epifolis.

XXVI. Peccant Ietuitæ. Primo, quum freti Latina versione, quam siue corrigi, siue explicari oportebat è Græco fonte, id est Epistolis Pauli, id est, de Scriptura interpretantur, quod Petrus dixit de ipsis rebus. Sunt vero hæc diuersa: quis enim nescit posse etiam res sublimes submissio, orationis generare, & similiter res obscuras perspicuo? Atque adeo hoc ipsum diserte asserentem audiuius Gregorium Nyssenum: επι οκλησεω τε καρπου συντελεσθαι την πολιτειαν, την περι μεταφορων αντιγραφων διδασκαλιαν, καρπου διδομένην την καρπου μεταφοραν θεωρησαι τελος γαν, επι την διαλ-

illa quædam, mutat in magna parte. Quod quis iterat. Non certe ipsi nos si ex eo quod vtrinque conceditur, quædam esse perspicua, concludamus magna ex parte Scripturam esse perspicuum. Neque sane is mos sanorum hominum.

XXVIII. Tertio, peccat Gregorius, cum ex depravatione colligit obscuritatem: hoc est, ut perspicue loquar, cum ex eo, quod Petrus dicit, ob illud *de veritate*, cæteras etiam Scripturas, depravari, siue torqueri concludit reliquas Scripturas, quia depravantur, esse obscuras. Atqui huius conclusio- nis nulla necessitas. Compertum enim, saepè etiam manifestissimos locos depravari, torquentque. Quod, ne longius abeam, doceo ex ipso Gregorio, eodemque capite. Nam is inter Scripturæ locos, qui varie depravantur, siue torquentur, & hunc numerat, *Hoc est corpus*.

C. XIV.

De Mysteriis Scripturae, & predictionibus.

I. Nec plures, quod sciam, Scripturæ locos Papistæ contra Scripturam torqueant. Nunc ratiunculis aliquot pugnant: quas consideremus sanc.

II. Prima ratio esto à causis obscuritatis: has non leuiter vrgent, Bellarmensis, Gregorius de Valentia, Salmero: sed enumerant fere fortuito, ut se singulæ obtulerunt. Ego distinctius: ut aliae sint ab ipsa Scriptura: aliae à lecto ribus. Et quia in Scriptura duo sunt, nempe res, quæ in ea traduntur, tum autem stylus, id est, eorum mysteriorum tradendorum ratio: fient omnino tres causarum ordines: primus, à rebus traditis: alter, à stylo: tertius, à lecto-ribus. Percurrain in iis ordinibus singulas: ne aduersarii merito conqueri possint aliquam omissem.

III. Esto primus ordo rerum. Et hæc in mysteriis, vel in prophetiis. A mysteriis hoc argumentum. Quæ Scriptura tradit mysteria obscurissima, & quæ omnem superant intellectum, ea est obscurissima. At Scriptura tradit eiusmodi mysteria. Est igitur Scriptura obscurissima. Probatur maior. Quia scientia Metaphysicorum difficilior est, atque obscurior omnibus aliis naturalibus disciplinis, quia causas altissimas tractat. Probatur assumptio, enumeratione. Scriptura enim tradit mysteria Trinitatis, Incarnationis, Angelorum, Prædestinationis, Reprobationis, Creationis, Operationis Dei in mentibus humanis, Sacramentorum, Immortalitatis animorum, Resurrectionis: atque alia. Sunt autem hæc omnia arcana, & supernaturalia; nec sine magno studio ac labore; grauiusque erroris periculo inuestigantur.

IV. Respondeo concedi assumptionem. Nemo enim negare potest in Scripturis mysteria tradi altissima, difficillima, obscurissima. Sine controversia (inquit Paulus 3. prioris ad Timotheum) magnum est pietatis mysterium. Deus conspicuus factus est in carne: insificatus est in Spiritu: conspicuus est ab Angelis: prædicatus est gentibus: fides illi habita est in mundo: sursum receptus est in gloriam. Nec postulamus, vt hoc nobis pluribus probetur.

V. Sed maior negatur. Ratio, quia de rebus obscurissimis scribi potest dilucide: de difficillimis, facile: de altissimis, demisse. Quod & factum in Scriptura. Sic Nyssenus asserebat θεολογίαν διπέμπτην καὶ εὐηγέρων δυοφίλετην τριάντα, factam esse σύντονον, tract. 1. in Psalmorum inscriptiones. Sic Cyrillus 7. contra Julianum. Dicitus, quod lingua quidem Hebreorum Prophætica dicta sunt & Mosaica: ut omnibus essent nota, parvus & magnis, utiliter familiari sermone commendata sunt, ita ut nullius captum transcendent. Multi sunt in Patribus loci similes: quorum aliquot enumerati sunt antea.

VI. Et sane nisi ita constituamus, vix quicquam poterit in Scriptura claram agnoscere, præter historias fortasse rerum politicarum, & pauca alia. Et tamen quis negat de ipsa Incarnatione locos esse non paucos, qui solem ipsum vincant claritate? De Resurrectione similiter, Paulus non obscurè disputauit priore ad Corinthios. Et de Iustificatione ad Romanos. Denique ne omnia colligam; nonne in statu questionis constitudo assenserunt aduersari ea saltem quæ sunt Symbola Apostolico comprehensa, esse facilia? Atqui in iis sunt aut omnia aut ferme omnia mysteria à nostris Sophistis enumerata. Sic Irenæus libri secundi capite quadragésimo sexto. Scripturas & in aperto, sine ambiguitate esse; & solum Deum prædicare, & ab eo facta omnia per verbum suum, sine inuisibilis, siue visibilia, siue cœlestia, siue terrena, siue aquatilia, siue subterranea.

VII. Nec sane difficile est hic quicquam. Nam in mysteriis illis, quæ ritur vel nō ὄτι, vel nō διὰ την Scripturæ à ἡμῖν perspicue declarant: ita ut ex iis constet tam certo, vt nemini dubium sit, esse Deum, esse unum, esse tres personas, esse Filium incarnatum, passum, mortuum, rediuium, in cœlis ad dextram Dei. Sic in reliquis omnibus, vt prolixius disputatum est libro nono. Hæc, inquam, omnia ita esse, non tantum certo, sed etiam clare docet Scriptura. At nō διὸν, illud est, quod ultra Scripturas curiosi inuestigant homines: & in quo sibi ipsi satisfacere nequeunt. Exempli gratia, quæ à Scriptura didicerunt Deum esse unum & Trinum, tum inquirunt qui sibi hoc constare possit, cum ratio dicet unum & tria inter se opponi. Et quia hoc non inueniunt in Scripturis tam manifeste demonstrativa, quam in Mathematicis solent rationes quantitatium, indignantur sibi rem relinqui in obscuro: indeque in accusationem conueruntur Scripturarum. Quasi vila ratio ferat, ideo Scripturas dici obscuras, quia immanem eorum curiositatem non expleant.

VIII. Exemplum à Metaphysicis, primo non est aptum probandæ majori. Nam Metaphysicorum scientia non est Scriptura aliqua: sed res ipsa, quæ potuit aliqua Scriptura tractari. Itaque debuit potius adferri, si probandum esset, Theologiam esse obscuram: responderet enim Theologia, Metaphysica, nempe scientia scientiæ. At hoc non tantum alienum esset à propria questione, sed etiam impugnaret traditiones. Nam hæc sunt de mysteriis sublimibus, & difficillimis: ideoque non possent non esse obscurissima. Quod puto, contra volunt Papistæ. Nunc autem quum agatur non de Theologia ipsa: sed de scriptis, quæ Theologiam docent: proferenda erant potius scripta aliqua ἡσαὶ τῷ Θεῷ φυσική, puta Aristotelis, vel Suaris vel alterius.

IX. Deinde fallit etiam comparatio Theologæ & Metaphysicæ. Ratio in dissimilitudine vtriusque. Quia Metaphysicæ scientia, vt ita dicam, est infinita: hoc est, non tantum de rebus agit altissimis: sed etiam nullos habet à quoquam definitos terminos. Neque enim iis quæ iam tractata sunt à prioribus, ne Aristotele quidem excepto, ullus iam dectus ita acquiescit, vt aut ea sola tractanda credat; aut etiam ἀδικεῖται. Itaque indulgent singuli suæ curiositati. Quare non est mirum, ingredientibus tam vastum pelagus, aut nunquam, aut vix nunquam terram appetere. At vero Theologæ, suos certos

immotosque limites ab initio præscripsit Deus: quum vetuit sapere supra id quod scriptum est. Quemadmodum ergo, si nihil in Metaphysicis querendum esset, præter ea quæ ab Aristotele fuerunt ex cogitata: non esset hæc scientia difficultima, quanquam de rebus magnis: sic non potest esse obscurissima Theologia, si continemus nos intra Dei Verbum. Et sane immensum, hoc est, Scholasticorum Theologorum peccatum: quod haud sibi aliter sibi tractandum putarunt Paulum, ac Aristotelem: suæ eniositatis habentes potius, quam pietati: ut ille doctissimus inter eos habeatur, qui pluia extra Scripturam & quæterre audet, & definire præsumit. Quæ distinctiones, qui ordines, qui gradus, quæ officia Angelorum: quæ ad Dei potentiam absolutam referri queant: qui vsus sexuum, si non peccasset Adam: an Christus fuisset incarnandus, si nullum fuisset hominis peccatum: & infinita huiusmodi. Enimvero hanc Theologiam, quæ curiositatem magis ac magis irritat, potius quam pietatem pascat, quis miretur esse obscuram? Sed veram Theologiam, veri Theologi, id est, Christiani, omnes agnoscunt à Deo suis certis finibus descriptam in Scripturis, quos ultra citraque nequit constare certum: Et scient ab eodem accommodatam esse iis, qui sunt per eam vidicandi in vitam æternam.

X. Quanquam est aliud discriminem. Nempe quod Metaphysici non subsunt in *τοῦ οὐ*, sed longe maiori ambitu vestigant *τὸν θεόν*, id est, causas omnes *τοῦ οὐ*. Et hæc solent longe obscuriores esse suis effectis. Nemini satiscit Aristoteles, quum aliquid sit esse, aut non esse pronunciat. Statim ratio exigit: & si non est apud eum: aliunde vestigatur. Quo sit, vt non tantum *τὸν θεόν* *τὸν φυσικὸν* obscura sit: Sed etiam alia omnes scientia. At vero veris Theologis sola sufficit autoritas Scripturæ, asserentis, negantis: utræque etiæ longe disparia sint effata Aristotelis quidem, *τοῦ θεοῦ τὸν θεόν*, *τοῦ θεοῦ τὸν φύσικον*, Scripturæ vero, *In principio creavit Deus cœlū & terram*: tamen hoc fidelibus semper fuit longe facilius, quam illud Philosophi.

XI. Et quia ratio sit, vt difficultatem *τοῦ θεοῦ τὸν φύσικον* augeat etiam autrum *τὸν θεόν*, vnde Aristotelem dicunt negasse sua edita esse, quæ tamen erant edita: & Democritum affirmando, vt à nemine intelligeretur: iubeo minimi Chrysostomi, oratione tertia de Lazaro, ita loquentis de autibus sacris. Non ad inanem gloriam, quemadmodum *Ethnici*: sed ad audientium salutem hæc omnia compoquerunt, quos ab initio Deus dignatus est gratia Spiritu. Si quidem bi qui sunt à Christo alieni Philosophi, dicendi artifices, Rethores, ac libronum conscriptores, non quod in commune conducte quarentur: sed illud spectantes, ut ipsi sint in admiratione, etiam si quid utile dixerint, hoc quoque quemadmodum in caligine quadam sapientia, conserua illis occultauit obscuritas. Apostoli vero *εἰς Prophetas omnia contra fecerunt manifesta claraque: que prodiderunt, exposuerunt omnibus, veluti communis orbis doctores*, ut perse quisque discere posset, ea quæ dicuntur, à sola lectiore.

XII. Gretserus in Apologia primi capituli libri terri instat: fieri non posse, si res significatae sint arduæ, difficiles, & obscuræ, vt signa, quibus significantur (id est, sermo de iis institutus) non sint obscura, & difficilia: quatenus sunt talia signa. Exempli gratia: Etsi homo generali conceptu sit quid sit Deus: & quid unus: & quid tria: tamen hæc enunciatio, *Deus unus & trinus*, difficillima & obscurissima. Quia, quamprimum intellectus incipit prædicatum illud, *trinus & unus*, cum subiecto coniungere, ingentes existunt tenebrae & difficultates: quibus superandis nulla ingenii subtilitas, sed sola fides sufficit.

XIII. Respondeo, contra verum esse, posse res enunciatas obscuras esse, vt tamen enunciatio sit clara. Cur non enim æque, ac potest enunciatio esse obscura de re perspicua? Sed habemus testes veteres, idem nobiscum sentientes. Neque enim aliter potuit Nyssenus asserere, Theologiam difficillimis theorematis absconditam, factam esse facilem: quod paulo ante citauimus. Nec Chrysostomus, homilia in Ioannem secundam, vere asseruit se Ioannem nulla caligine, nullis tenebris suam operuisse doctrinam: tantamque verbis suis adhibuisse perspicuitatem, vt essent, quæ dicit, perspicua, non viris tantum, iisque prudentibus, sed etiam mulieribus, atque adolescentibus.

XIV. Fateor ergo in exemplo proposito, non posse, intellectum non magis tenebris circumfundiri, cum audit eidem Deo tribui vnum & trinum. Sed dico tamen hanc enunciationem, *Deus est trinus & unus*; sive perspicuam, & facilem, quatenus signum est. Nam hac ratione, id est, quatenus signum est, tantum hoc ingredit intellectui nostro, & trinum, & vnum, quæ singula, quid sint, cura si iam cognitum, recte vereque tribui eidem Deo, qui saltē generali conceptu scitur quid sit. Quas autem tenebras intellectus concipit, inde sunt, quod capere non possit, qui queant trinus, & unus, quorum ratio tam est contraria, de eodem dici Deo: quod nemo ferat de uno quocunque individuo. At hoc non efficit enunciationem obscuram, quatenus est signum. Ratio in promptu: Quia id quod intellectus vestigat, cum quærent, quæ possit ita esse: & quod, quandiu non inueniunt, sentiunt in tenebris esse: id ea enunciatio, non significat; ideoque non est eius signum.

XV. Atque hactenus de mysteriis. Nunc de Prophetiis, nam has Salmero non omittit: sunt enim Prophetis familiares futurorum prædictiones. At hæc opera Spiritus Sancti confusæ sunt admodum, atque perplexæ: ita ut cum difficile sit futura coniectare, etiam aperte tradantur: multo difficultius sit, si arte quadam celata, & metaphoris abscondita scribantur: quemadmodum Dominus fecisse videtur.

XVI. Respondeo, concedi, omnes futurorum prædictiones esse obscuras, quandiu illa futura sunt: sed quum hæc impleta sunt, tum illas faciles factas sive ipso euenuit, sive interprete Spiritu. Itaque paucos admodum supereffici huius generis locos, qui sint faciles, puta in Apocalypsi. Nam exempli gratia, & si quæ prædictæ erant de Cyro, Esaïa quadragesimo quartto, & quadragesimo quinto; erant obscuræ, dum ab Esaïa prædicerentur: tamen postea facta sunt perspicua tempore Danielis. Tum autem illud, *In semine tuo benedicentur omnes gentes*, quod erat obscurius de Christo dictum, quam vt solo euenuit forte fieret perspicuum, Spiritus nobis manifestum fecit per Paulum. Quæ cum ita sint, & vt dixi, minima pars huiusmodi prædictionum sit adhuc obscura, tum sane non potest hoc argumento concludi ad versus Scripturarum perspicuitatem.

Cap. XV.

De Stylo Scriptore

I. Post Scripturæ mysteria, sequitur eiusdem stylus. Hic vero, inquit Bellarminus, inueniemus innumerabiles rationes difficultatis: & sancti putant hoc sibi Sophistaræ validum praesidium. Itaque eas rationes diligenter enumerant Bellarminus sex; Gregorius de Valentia septem; Salmero duodecim. Et in iuolunt tamen eas, quæ pertinent ad lectores; de quibus nobis decretum agere in tertio ordite.

11. *Caulis obscuritatis ex stylo, video esse duūm generū: alias in sīgulis locis: alias in comparatis inter se.* In illis prima causa apud Gregorium, Vis dictionis, quæ vel primum ipsa doctrina sacra mandata est licens, vel certe deinde in aliam linguam bene versa. Hanc enim ante omnia cōgnitam esse debere: à paucis tamen sciri. Et hoc puto referendos Hebraeos Hellenismosque, quos obiicerunt Salmero, & Bellarminus.

III. Proximum est τὸ ἀγῆμα τὸ διάτελος, cuius varia capita, unde totidem

122. *Profoundum est nomen eius*, cuius varia capita, vnde totidem causæ. Secunda ergo in figuratis loquutionibus, quibus; inquit Salmero, libri Sacri secent, & his interdum multæ veritæ inuoluuntur: Itaque negotium studiosis facessunt. Tertia, Ambiguitas. Sunt enim, inquit Belarminus, verba & orationes ambiguæ: vt Ioannis octauo, interrogatus Christus, *Tu quis es?* respondit *Principium qui & loquor vobis.* Vbi mire torquentur omnes interpretes: necdum scitur, quid illud sit, *Principium, qui.* Oriens etiam ambiguitatem Salmero notat, tum à distinctione personarum in una Deitate: tum propter diuersas naturas in una Christi persona: tum propter Ecclesiarum statum triumphantem, & militantem, tum p̄ obierit duplaciem Christi aduentū, alterū in humilitate alterū in maiestate. Quarta: Vniuersales propositiones, quæ tamen nō sint vniuersum accipiendæ. Genes. 6. *Omnis coruor corruperat viam suam.* Psalmo decimo quarto. *Omnies declinauerunt: simul iniuriles facti sunt.* Psalmo centesimo quinto. *Omnis homo mendax.* Isaia sexagesimo quarto. *Quæs pannus menstruata vniuersa iustitia nostra.* Ad Romanos tertio. *Omnies ecclesiæ sunt, & agent gloria Dei.* Prioris ad Corinthios de-

nos testio. *Omnes pect̄ merantur, & agerunt gloriā Det.* Propterea ad Corinthios decimo. *Omnia mihi uidentur sed non omnia & discantur.* Quinta: Personarum loquuntur mutatio, & earum ad quas fit sermo: frequens in Prophetis & Psalmis. Sexta: transitus à litera ad spiritum: à carnalibus ad spiritualia: à temporibus ad æternū: à regibus Israel ad Messiam Regem. Contra etiam à spiritu ad literam. Ita septimo Isaiae, ab historia duorum Regum, fit transitus ad Virginem concepturam. Et decimo quarto, sub metaphora Regis Tyri contetur Propheta ad Satanam. Psalmo septuagesimo secundo, cum sermo esset institutus de Salomone, repente transterritur ad Messiam. Sexta: Orationes imperfectæ: ad Romanos quinto: *sicut per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccarunt.* Septima: orationes præpostera. Genesim decimo. *Ipsi sunt filii Sem secundum cognationes, & linguas, & generationes in gentibus suis.* Et tamen capite undecimo. *Erat autem terra labii unius, & sermonum eorundem.* Gretserus. Quanta obscuritas nata est in Euangelistis circa negationem beati Petri ob *υσερ, ωργητερ,* quo usus est S. Ioannes in sua Euangelica historia: cum quæ in domo Caiapha facta sunt, prius narravit, quam quæ in domo Anna: ex quo factū, vt prima negatio videretur in domo Anna accidisse: quæ tamen accidit in domo Caiphas, vt ex aliis Euangeliis planum. Octaua: Sensuum, quos litera accipere potest, & à Patribus assignatur, multiplicatas: quod est verbi significantibus nos alloqua: item mysticorum sensuum varietas: quod est nubibus & signis obscuriis loqui, vt muti faciunt & histrio. Nona: ex eo, quod Scriptura, ut inde determinata ad diuersos sensus rapi potest, siue ex varia interpunctione, siue ex vario modo scribendi, aut pronunciandi; vt dubium sit an affirmative, an ironice, an interrogative. Siue ex aequiuocatione vocabulorum, quæ frequens est in lingua Hebreæ.

I. Causæ difficultatis in comparatis locis tres. Esto igitur decima, Analogia. Nam ratio omnis rectæ fidei, inquit Gregorius, tenenda est, ut eius ubique analogiam videre, & ad eam exigere sententias difficiliores possit: quia in re magno iudicio, quod paucis contigit, & dexteritate magna operus est. Undecima: ex eo quod difficiliores loci ex clarioribus sint interpretandi: sit autem difficillimum huiusmodi locorum collationem sic institue re ut quem tu putas clarorem esse, is re vera sit clarior. Duodecima: Apparentes contradictiones: sunt enim in Scripturis plurima quæ prima fronte videntur contraria. Geneeos primo dicitur Deus sex diebus creasit celum & terram: & tamen postea subditur, In die qua creasit celum & terram. Et adhuc Ecclesiastici 18. qui vivit in eternum creasit omnia simul. Item primo die, fiat lux: & facta est lux: Et tamen quarta die sol conditus: nunquid ergo lux & sol non sunt idem, inquit Salmero? Exodi vigesimo, Ego Deus zelotes visitans peccata patrum in filios, in tertiam & quartam generationem. Et tamen Ezechielis decimo octauo: Filius non portabit iniuriam patris: Sed anima qua deccauerit, ipsa morietur.

V. Respondebo primo in genere: deinde per partes. Inque primo fali-
lit hoc argumentum, quum Scripturas ~~ne~~ considerat, non vero ~~o~~
~~eu~~ ~~o~~ ~~o~~ ~~n~~ quemadmodum si quis Theslauros Creti examinans, negaret esse
immenos, quia singula particulae exiguae. Enimvero perspicueas Scriptura-
rum ~~o~~, ut in eo cōficitur, quod ut notarunt Veteres, nihil vñquam obīcūre di-
ctum sit, necessarium quidem fidem, q̄ alibi non occurrat dicitū perspicue.
Exempli gratia Christum natum ex Maria Virgine omnes fatentur perspicue-
cū doceri in Scriptura: & quidem sic ut nihil magis. Tamen id ipsum ob-
scure etiam reperitur in eadem Scriptura, Genesios tertio, *Seruē mīluerie
conteret caput serpantis.* Quod si non obstat locus hic Genesios, quanto minus
perspicuus sit Matthæus: & propter Matthæum vniuersa Scriptura, *...as
lumpa*, manifeste dicatur docere hoc mysterium: Vident omnes, opinor,
non sufficere Papistis, si probent esse quasdam Scripturæ particulæ nul-
lām fieri perspicuas.

VI. Secundo : fallit iterum : quod à quibusdam particulis concluditur
toto corpore : ut si quis ex Libyæ vastis solitudinibus , totum orbem ter-

rarum contuleret esse desertum : atque omnes homines nigros ; coniecturam
sumpta ab Aethiopibus. Ut enim concedamus occurrere nonnulla in Scholasticis
ptius vere obscura, hoc est, sic ; ut à locorum collatione lucem hullam accep-
tare possemus : tamen ea sunt pauci sima : & quæ à Theologis etiam summi
ignorari possunt absque viro fidei detinimmo. Etsi enim, exempli gratia, ex auctoritate
Etus Hebdomadatum Danielis taculus hodi sit cognitus ; aut annorum
numeris ab Adamo ad Christum ; non est tamen propterea incerta nativitas
Christi. Item, sicut nesciamus quid sit ; baptizati pro mortuis : nihilominus
certa est resurrectionis fides.

VII. Atque haec tenuis in genere. Nunquam particulatim expendam duodecim caussas; tam curiose ab aduersariis conquisitas. Quanquam si omnes simul sint inutiles, multo minus singulæ viles esse poterunt.

VIII. Prima vis dictionis. Ita enim appellatur à Grégorio de Valencia. Sed hæc generalis est omnibus, non tantum libris, verum etiam sermonibus: siue obicuris, siue perspicuis. Non enim ipsa scriptio vim dictionis efficit: qua est potius à lingua; & lingua omnes suam habent singulare vim dictionis: qua ignorata, sine dubio est obscura. Ideo Paulus: non de Scriptura loquens, sed de viua voce decimoquarto prioris ad Corinthus: *Nisi scierem vobis vocis, ero ei qui loquitur barbarus: & qui loquitur apud me, barbarus.* Cur ergo in Scripturam torquent hanc vim sermonis; qualis inde obscurans, quem tamen Traditionem non scriptam fateantur facilem?

IX. Ceterum lingua vel docta intelliguntur, nimirum quae non nisi in scholis discuntur: vel vulgaris, quae usus communis habet. At in vulgaribus haec causa nulla esse potest, sunt enim cognitae. Si ergo illas potius Sophistae volunt, nimirum Hebraicam, Graecam, Latinam: tum vero haec, quæcumque causa obscuritatis dicitur, non est nisi per accidens: quia facta sunt ea lingua non cognita, eo quod abiurunt in desuetudinem. Nam si per se: Ergo semper ignota fuissent. Quod non est ita. Nam posteriis Regum decimo octavo, cum loqueretur Rabsaces Iudaice, tum intelligebat viuitus populus: quod cum ægre ferrebat legati Regis Ezechiae, rogauit ut Syriacæ loquerentur. Portò abiutum est Scripturam obscuram pronunciat; quia deficit intelligi lingua hebreica: sive Graeca: Nemo enim adeo despit, ut Demosthenem aut Isocratem obscuros & obtritus, autotes dicat: quum tamen ea lingua scriperint, quae iam deficit.

X. Deinde, quæ ita scripta sunt, ut vis sermonis abierit in desuetudinem: ea nihil impedit quominus vertantur in linguis vulgares: & fiant cognita indeque non difficultas. Sic Lucas, qui testatus sit Actorum vigesimo primo, Paulum concionatum Hebraica lingua: tamen eam concionem scripsit Graece: & ita effecit: ut Graeci cognoscerentibus visi dictionis; ipsa etiam concio non esset ignota. Sic Chyflostoni homilia tercia in posteriorem ad Theßalonicenses, suos increpabat obsecraturam prætententes Scripturatum: *Ἄγαρ οὐδὲν οὐδὲν εἶπεν λόγον περὶ τοῦ θεοῦ*, Eusebius etiam Præparationis libro octavo: cum Propheticis de Christo, vita quoque virorum olim illustrum, & pia etiuditionis præcepta disserit; *τὸν μὲν λόγον τοῦ Ιησοῦ Χριστοῦ πατέρα Ιηδαϊστιν* lingua fuisse longo tempore recondita, tum subiicit, *τοῦ δὲ λόγου τοῦ Ιησοῦ Χριστοῦ πάντας μάντεις*, eis p̄s πολλούς αἰχματούς μετέβησεν. Deinde ita dispehisse, ut ex predicationes omnibus reuelarentur, & in lucem profidirent, exacte translatæ. Vnde constar persuasum fuisse Veteribus Christianis, Scripturæ, cum factæ sunt obscura per accidens, ob ignorantiam vim dictionis, reuocari in lucem per translationem in eas linguis, quarum vis dictionis sit cognita.

XI. Nam quod Hebrewmos obiicit Bellarminus & nihil maius habet momentum: Nam quæ ratio est vniuersæ linguae, eadem idiotismorum est. Itaque quibus modis ipsalingua fit facilis, vel cognitione, vel translatione: insidem etiam idiotismi. Denique nulla est lingua, quæ suos non habeat. Itaque aut nullos vñquam libros faciles, ac perspicuos scriptos dicendum est: aut fateandum non coticludi hoc argumento Scripturæ obscuritatem. Nec sane video cur obscurius sit, *Thronus eius dies cœlorum*, Psalmo octogesimo nono: *Nestorei anni*, qui abiierunt in prouerbium. Aut illud, *Anima mea in manibus meis*, Psalmo centesimo decimo nono: quam illud. *Omnia sunt hominum tenui pendentia filo.*

XII. Secunda causa erat à tropis & figuris. Ego vero agnoscō in Scripturis infinitas esse hoc artificio variatas sententias. At primo quicquid hoc est, nego esse proprium Scripturae Sæcæ: sed commune omnibus pene linguis certe oratores in eo multi sunt: Et tamen nemo aut Demosthenem, aut Ciceronem propterea obscuritatis accusat. Secundo idem, qui in oratoribus suis, ~~et~~ ^{et} aliis eius inter præcipuas virtutes commendant oratores, hōs tropus non tantum permittunt, sed etiam appellant lumina. Cur si obscurant orationem? Et sane non raro accedit, ut longe augustinus sit & efficacior tropus, quam proprium vocabulum. Salutianus de Gubefnatione Dei libro primo: Penituit ergo, inquit Scriptura, Deum quod hominem fecisses. Non quod Deus sit obnoxius huic motu, aut ulli subiaceat passio. Sed sermo diuinus ad insinuandam plenius nobis rerum scriptarum intelligentiam, quam humano affectu nobiscum loquens, sub nomine penitentis Dei, vim demonstrat, traxi. Nota, ad insinuandam plenius intelligentiam, ergo non ad occultandam, sive obscurandam. Denique illæ ipsæ figura sunt usi in continuo traxi, cognitæque, ac faciles. Sic vix est fidelium quisquam, qui ignoret, inde te Christum sepeliri cum Christo: membra Christi: caput Ecclesia: morti peccato, & infinita eiusmodi. Quia etiam traditio ipsa, ipsa, inquam, viæ vocis traditio portuit-ne ab eiusmodi tropis abstinere? Quia & Episcopum Romanum, caput Ecclesie, ipsorum Ecclesie, patrem fidelium: pastorem gregis. Et Ecclesiam matrem Christianorum: & Monachos, religiosos: & confessionem, secundam naufragii tabulam, solet appellare, atque adeo infinita huius-

XIII. Gteserus, Imo, inquit, vel cæco liquet planius, clarius, & dilticidius dicendi genus esse, ceteris paribus, quod verbis propriis, idque ad quoad ex prima impositione destinata sunt, significantibus constat, quam quod conflat translati seu metaphoricis, & allegoriciis: cum allegorica ex sua natura sint ænigmatica, & hinc tenebrosa. Metaphorica autem intellexum quasi per ambages ducunt ab eo, quod significare videntur immediate,

DE SCRIPTVRÆ PERSPICVITATE.

二〇

ad aliquid aliud: ita ut loco *vnius*, duo vel plura concipi, & apprehendi obporteat: ut in, *Leo de tribu Iuda*, &c, *Afferge me, Domine, hyssopo*, primum Leonem animalis, & hyssopum, herbam deinde Christum, & remissionem peccatorum.

XIV. Respondeo, vel cæco liquere Greserum tergiuersari, potius quam disputare. Quid tum enim, si concedamus proprium sermonem clariorum esse tropico? An propterea tropicus obscurus & obscuritatis causa falsum. Concedo inueniri tropos obscuros: sed nego omnes. Et in Scripturis dico maximam partem familiares esse; eaque familiaritate clariores, ut in ipsis exemplis, Ieo, & hyssopus. Nam leonem nominari pro principe, & forti, iam omnes sciunt, etiam quibus nulli Leones visi. Hyssopum adhibitam luctationibus, sciebant Iudei: sciunt quicunque Mosis legem legunt: ideoque non potest prætexti sermonis obscuritas: sed lectoris nimia supinatas, si ignoret tam facile obvia.

XV. Allegoria sunt ænigmatica. Non omnia, inquam. Sed et tantum quæ longe petitis tropis constant. Deinde non omnia ænigmata obscura: Sed illa tantum, quorum expositio nulla data est. At huiusmodi paucissima sunt in Scripturis Itaq; paucissima hanc ob causam obscura.

XVI. Metaphorica ducunt ab alio ad aliud. Ita sane. Sed quomo-
do in imagine, et si aliud videatur, quam cogitetur, tamen à pictura non est
difficilis ad ~~αρχήν την~~, transitus, ~~τούτης εἰπειφενόμενης ομοιότητος~~; ita in meta-
phoris, quæ aptæ sunt, & non violentæ; (non possunt autem, credo, aptiores
dari, quam à Spiritu Sancto) rerum quasi vicinitas facile ab una ad aliam
deducit intellectum. Hinc fit, ut nemo iam querat, quare Deum Patrem
nostrum appellemus: nos filios: & verbum, semen: aut doctores Eccle-
siaz, Pastores: Christianos, oves: Ecclesiam, ouile: vel rursus Ecclesiam,
domum; Christianos, lapides: Doctores, architectos. Et infinita hu-
iusmodi.

XVII. Tertia causa, Ambiguitas. Hanc vero obscuritatis causam esse tum fatebor, & imputandam Scripturis; si ex ipsis Scripturis nulla ratio distinguendi apparuerit. Sed si certa sit, immo si facilis, tum profecto ea causa nulla erit. Exempli gratia, cum Paulus prioris ad Timotheum quarto dicit, *Tu ipsum seruabis, & eos qui te audient*: ambiguum est, utrum sic seruare dicatur Timotheus alios, quomodo Christus. Sed nihil obscurum tamen. Quia tum idem Paulus docet, pastores seruare tanquam instrumenta, sive ministros, 4. ad Ephesios: & tanquam legatos nomine Christi, posterioris ad Corinthios quinto: Imo & eodem ipso capite; Timotheum Christi ministrum vocat. Eadem ratio ambiguitatum, quarum origo à distinctione personarum, naturarum, statuum, quia eam distinctionem habemus discrete perspicueque à Scripturis. Sic, quo sensu dicatur, *Deus gloria crucifixus*, facile sequuntur deales: nec facile scirent; nisi legerent in Scripturis eum hominem, qui crucifixus est, esse verum Deum.

XVIII. Quum autem legimus, *Principium qui & loquor vobis*; quod ambiguitatis exemplum de legit Bellarminus: nos vero immanem agnoscimus obscuritatem; quae Latinos interpres non tam exercuit, quam excausauit. At id vitium profecto non est Scripturæ: sed interpres Latini, qui sua enigmata posuit pro verbis Ioannis, in quibus explicandis, et si ne Græci quidem consentiant: tamen nihil est admodum obscuri. Interrogatur Christus, *oū n̄ ē;* Respondet: *τίς δέκεται ὁ οὐρανὸς λαλῶν ὑμῖν.* Id est interprete Beza: *Tu quis es?* *Id quod à principio dico vobis:* *Quem sensum expiesserant Syrus Interpres; & Nonnus, cumque repudiatis aliis, probant Iasenius & Maldonatus.*

XIX. Gretferus fumos excitat. Primo, non quæri, quomodo nos locum explicemus: Sed utrum sit obscurus: & obscurum testari infinitas interpretationes: etiam Græcorum. Secundo, Latinum interpretem legisse, $\ddot{\sigma}$, π , non $\ddot{\epsilon}$, n . Nec posse planum fieri hoc quam illud esse commodius. Tertio quosdam legere non $\ddot{\sigma}$, n , sed $\ddot{\epsilon}n$. Quarto: quid obscurius, inquit, quam interroganti, *Tu quis es?* respondere, *id sum quod ab initio loqueris vobis?* Nam etsi Latina verba sint expedita, tamen Græca sunt impeditissima. Quia & *τις αρχη* sumitur pro *τις εργασία*: & iungitur cum verbo *λελώ*: & *εργάζομαι* repetitur *νέμω*. At si, vt videtur, interpres Latinus legit *τις αρχη*, longe clarior sensus est.

X. Respondeo, multo minus quæti, quid homo peruicax & impotens velit noilit-ve agnoscere: Sed quid reapse verum sit. Id autem verum quod diximus: Et iam probatum doctissimis Papistaram, quamvis olim in Caietano, & Erasmo damnatum ab Ambrosio Catharino, & Eduardo Leo, teste Sexto Senensi. Ex infinitis interpretationibus remouendas dico Latinorum hominum, qui non Scripturam sunt interpretati: sed verba Latina ut potuerunt. Græcorum interpretationes vix tres numerati: Cyrilli, Nonni, &, si forte, Chrysostomi: nam iste quid senserit, vix aperuit. Cyrus autem tam procul discedit à verbis, ut vix mereatur eius explicatio considerationem. Itaque sola restat Nonni, quæ probari possit.

X X I. Latinum interpretarem legisse σ_{η} s, fit verisimile. Sed planum fieri hoc commodius esse primo nihil interest fortasse. Nam Maldonatus perinde esse putat. Sed mihi quidem aliter videtur. Quia si interrogatus, *Quis tu es*: respondisset, *Ego sum qui ab initio loquor vobis*, idem per idem explicatum esset: neque se Christus cognoscendum exhibuisset: quod quā potuerit non esse absurdum? Qui enim eiusmodi interrogaciones non vult eludere; is aliquid responder de qualitate, Actorum nono. Paulus, *Quis es, Domine?* Dominus autem dixit: *Ego sum Iesus, quem tu persequeris.* Genesios vigesimo septimo. Isaac ad Iacob: *Quis es tu, filii*? inquit. *Dixitque Iacob: Ego sum primogenitus tuus Esau.* Et similiter postea, *Dixit Isaac: Quis enim es tu?* Esau respondit, *Ego sum filius tuus primogenitus Esau.* Multa sunt similia. Quod si igitur legas, *Id quod à principio dico vobis*: tum non explicatur idem peridem: sed reuocat Christus Iudei in memoriam, quod ab eo saepe audiuerant de Filio Dei, aut etiam de luce mundi, hoc ipso capite. Quare longe commodius est σ_{η} quam $\sigma_{\eta}5$.

XII. Sed ita Græca sunt impeditissima, inquit Gretserus. Ain'tu
impeditissima? Persuaseris, si præter te nemo Græce sciat. Sed enim ni-
mis iam diu patuerunt omnibus Athenæ, ut ignoremus *τὴν ἀρχὴν* sumi pro-
aduerbio; sive, ut Nonnus reddidit: *τὸν δῆμον*. Apud Heliodorum Æthio-
pæcon quarto, *τὴν γαληνὴν μηδὲν οὐ νοεῖσθαι*, *απεκρίνουσιν*, *οὐδὲν δὲ τὸ μὲν καὶ τὸν τρεῖς*

τόντως τὸν ἀρχέλιον. Me autem dolore afficit morbus inualeſcens, tamen illud magis, quod initio morbum non superarim. Apud Dionem Caſſium lib. quadragētimo quarto in Antonij concione funebris dicitur: *μηδὲν αὐτὸς μεταπέμπειν τὰς δυνάμεις τοῦ ζεῦ τοῖς ἀρχέσι τὸν πόθον αὐτῶν πείνας.* Longe vilius, id efficere, viuere quos nonos motus subditi possint excitare: quam eos ab initio subiisse. Et libro quadragētimo, quinto, *Ἄταστας τοῦ τοῦ ἀρχέλιον φίλοφογονοὶ τραπεζῶν τῷ Βερτσοφίδι ζεύτοις*, Antonium milites, qui Brundisi erant, primo amice exceperunt. Et paulo remotiore significatio apud Stobæum sermone centesimo decimo nono, *ἀρχέλιον φίλον ιμπορτούσοις ἀτάστοις.* Ab initio, vel potius, *Omnino non nasci hominibus erat optimū.* Apud Dionem Caſſium libro trigētimo octauo in oratione Cæſarī, *πατέρες ἀρχέλιον φίλον φρεστούσοις;* Ex sacris autoribus citauit Maldonatus, ex Geneſeo 13. 41. 43. &c. Itaque, inquit, *dubium non est, non solum bene Grecam, sed etiam Ecclesiasticam esse phrasin, τὸν ἀρχέλιον principium, pro τοῦ ἀρχέλιον, aut τὸν ἀρχέλιον α principio.* Et vero Iustinus *Apologia 2. τοῦ ἀρχέλιον, Ab initio ille genus humanum ita creauit.*

XIII. Sed *tau' āgχl̄* iungendum cum λαλῶ. Video, & intelligo inde Latino interpreti factum negotium. Sed, *hoc non mouebit lectorēm*, inquit Maldonatus, *versatum in Ioanne*, qui frequentissime *vitiolet eiusmodi* *traiectiōnibus*, *vt 15. ἀνὴρ οὐτῷ ἀπάντη*; *in eius charitate*. Apocalypses *ii. αὐτῷ τῇ πεφυτιᾳ*: *Prophetia ipsorum*. Sed ego amplius, *hoc ipso sensu* sic construi *tau' āgχl̄*; etiam apud prophanos. *tau' āgχl̄* εἰ τὸ φόβον γειτναούμενον τοιούτον γέρεαν τῷ μετωποῖς θνετῶδες Δρακόνθεις τοὺς ἀπειλεῖται inquit Socrates in Encomio Buthridis. *Ab initio* qui metum nobis ingenerari, efficerunt ne omnino ferarum in morem inter nos ageremus. Polybius *li. 9.* describens Hannibalem ad portas, *τὰ ἀρχαὶ εὔχαστα αὐτῷ διέβιντος θεολατεῖδες λίθοις* θρονούς εἴς *tau' āgχl̄* καθεισθεῖσι, *Grilli quidem per initia prædam in cava* *stra coniecerunt* quam abegerant infinitam.

X X I V . Quid amplius ? A nō rēgūlā repetendum nō eis ēt. Magnum crimen, & dignum diris leuiticis. Enīm quid vistitius ? quid frequentius ? Et quidem in hoc verbo : pudet addere exempla, quæ vel puerulis trita.

Et quidem in hoc verbo: pater adducit exemplum, quod vel patet sensus litterarum.
XV. Denique si legatur *νέκεια*; longe clarior sensus. Sed quis, inquam, permisit contra fidem omnium codicum? Itaque Maldonatus, *Ego vero non concederim alio sensu nostrum interpretari reddidisse.* Nec enim alterius eum, quam nunc legimus, legisse arbitror: *cum nullum alterius letacionis vestigium, nullum indicium, aut in vlo Graco codice, aut apud autorem vllum veterum appareat.* Præterea; quæ esset cohaerentia partium, *νέκεια, ἐργαζόμενοι εἰς τὸν θεόν*? Nisi forte illud etiam *τὰ*, rursus mutandum non in *ταῖς*, non in *τοῖς*, sed in aliquid aliud: quod nobis qui volet explicabit. Nec tantum Graecis absurdum, sed & Latine quid erit, *Principium, qui & loquor vobis?* Nisi, forte sic inuetur, *Quis tui es?* Ego, qui loquor vobis, sum principium. Que traectione insolentissima. Et hanc prober, qui non probat *τὴν αὐτὴν* construere cum *τοῖς* Monstrum iudicii.

XVI. Quarta causa: Orationes non vniuersales, tanquam vniuersales. Forte, inquam, sed id omnibus libris familiare *καὶ σπεσόλιν*, vel certe *οὐδέχρηστος*. Cur ergo magis obscura sit Genesis, in qua *Omnis caro corruperat viam suam*, quam Aristoteles, qui scripsit *μάνις αὐτὸν τὴν εἰδήσαν οἴρηται*, inde tamen infantes exceptos oportet? Aut Cicero, qui, *Generi amantissimo mni à natura tributum, ut se, vitam, corpusque tueatur*: cum tamen eorum, qui in cunis, vni Herculii, potuerint affingere Poetæ? Quanquam in Genesi alia causa: quia *τεχνικός* Scriptura solet Carnem nominare pro homine. Et hoc sensu, fit sententia vniuersalis. Quomodo sunt etiam vere vniuersales illæ ex Psalmis: & ex Esaia, & ex ad Romanos, quia nemo inde excipi potest præter vnicum Dominum nostrum, vere Deum & hominem. Illud ex priori ad Corinthios certe vniuersale esse non potest. Sed siue per occupationem obiectionis, siue ex circumstantia disputationis, quæ est de rebus indifferenteribus, & mediis, quæ nec sunt à Deo præcepta, nec prohibita, fit admodum soluto facilis nodus, ut sit propterea necesse accusari Scripturam obscuritatis. Nam & Prosper de Vocatione gentium libri primi capite tertio, *Hū & alii documentis (quædam enim collegerat) non dubie demonstratur interdum & pro parte terra omnem terram, & pro parte mundi totum mundum, & pro parte hominum omnes homines nominari. Quorum tamen discretionem plerumque Scriptura cito aperit, ut sensus legentis ab vniuersitatis appellazione ad partem, quæ intelligenda est transferatur.*

ad partem, qua intelligenda est, transferatur.

XXVII. Quinta cauſla: transitus à persona ad personam. Puta, inquam, in Canticō Canticorum, & ſimilibus. Sed Dialogiſmos nemo vñquam numerat in iis quæ obſcurant orationem. Itaque eis frequentes ſunt, tum in Prophetiis, tum in Pſalmis: tamen ſi nihil accidat præterea, non debet eam ob cauſlam Scriptura non bene audire. Transitus à litera ad Spiritum, magis moueat. Re vera enim habet nonnihil difficultatis. Sed ea magnam pattem ablata eft per Nouum Testamentum. Sic Matthæi primo explicatur illud è Septimo Iſaiæ. Illud autem ex eiusdem decimo quarto; falſo profertur non eft enim verum transiſſi à Rege Tyri ad Satanam: qua de re alias diſputatum eſſe memini.

X X V I I . Sexta causa : orationes imperfectæ : Atqui primo harum vix secundum, aut certe tertium exemplum inuenies in tota Scriptura. Est autem iniquum ex unico loco, aut tam paucis, totam argui. Deinde hoc ipso exemplo ad Romanos 5. non simpliciter imperfecta est sententia, sed est *ad amissione*, ut vocant, non insolens in comparationibus. Quis enim nescit alterum membrum non raro reticerit? Apud Virgilium,

Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes,
Nec tantum Rhodope miratur & Ismarus Orpheo.

Quem ob locum nemo Virgilium obscurum conquestus est. Tertio; quid si ne illum quidem sit *avarium modum*? Aut cur non placeat Erasmi Bezaque *Centauri*?

X X I X. Septimā causa : Orationes præpostera. Atqui non omnes posterationes obscuræ sunt. Sunt quæ historicis familiarissimæ : addo & necessariae : cum præsenti narrationi lux adfertur ex repetitione rerum gestarum. Sic Herodotus , cum historiæ suæ initium sumat à Cresco : unstatim , ut doceat quomodo ad eum perueniteret sceptrum , contextit Hem clidarum seriem , à quibus ad Mermnadas deuenientem erat. In quo oblectati tem nemo vñquam deprehendit. *Quid mirum igitur, si quū lingua* c. 18.
Mofca

Mosés nominasset, explicare voluerit cap. xi. quæ fuerit origo multiplicatis eius? Quin etiam, si quid obscuritatis esset, id à versione potius, quam à textu. Itaque nulla est apud Tremellium, qui vertit; fuerat enim vniuersa terra sermone uno, & verbis eisdem vsa. Quod phrasis Hebraica facile ferre potest.

XXX. De Anna & Caiapha, & negatione Petri apud Ioannem respondeo; primo Ioannem nihil factum narrare in domo Annae; præter hoc enim: adductum fuisse Christum ad eum; indeque missum ad Caiapham eius anni summum sacerdotem. Secundo, eam ipsam primam negationem ita narrari, ut acciderit in atrio summi Pontificis: is autem erat Caiaphas. Quare, hoc exemplum obscuritatis nullum esse. Denique, et si aliqua esset re vera obscuritas: tamen non posse concludi Scripturam obscuram. Ratio, quia eadem Scriptura eam illustraret. Ianuenius Concordia c. 128. si Ioannis narratio diligenter cum aliorum narratione conferatur, deprehendemus nullum esse hic difficultati locum.

XXXI. Octaua causa: Pluralitas sensuum; nempe primo literalium; deinde mysticorum. Sed nos plures census literales iam ante negauimus. Tum autem si essent, hoc videtur facilius fore Scriptura. Nam difficultas Scripturæ, si qua est, consistit in vero sensu inueniendo. Solent autem, quæ multa sunt, facilius inueniri, quam quæ vñica: vt experientia docet in singulis rerum generibus. Quod attinet ad sensus mysticos, eos Theologus investigat, facit enī etiam, nullaque necessitate. Potest enim iis carere, absque vlo fidei dispendio. Quid enim necesse est, quum lego Petrum noctu, & in magno frigore negasse magistrum: me à frigore corporis diuerte ad frigus mentis: & à tenebris ad tenebratum potestatem, cum Ianuenio? Et cum video scriptum, *Duc in altum*, concipere mandatum datum Petro eundi Romam? Præterea dico hos ipsos mysticos sensus posse efficiere Scripturam facilem. Tum quia multiplici sunt: & quæ multiplicia, vt diximus, facilius inuestigantur: tum quia pendent ab interpretis solertia: qui hoc illud sibi animo fingit; ac applicat textui, quem habet p̄e manibus. Porro hinc facilitatem aliquam posse acquiri Scripturæ patet ex vſu Veterum: qui quoties non poterant literalem ass̄equi; ad mysticum statim diuerabant. Sic Augustinus, quum legeret de Davide, *ferebatur in manus suis*, Psalm. trigesimo tertio: *Hoc vero fratres, inquietabat, quomodo posset fieri in homine quis intelligat?* Itaque diueruit ad institutionem Eucharistie. Infinita sunt huiusmodi.

XXXII. Nona causa ab indeterminatione Scripturæ. Hæc vero quid est? An quod Scriptura non sit determinata ad unum aliquem sensum? At hoc falso. Alioqui non esset loquens Deus: Nam loqui nihil est aliud, quam sonum vocis determinare ad unum certum rationis sensum: alias nemo neminem intelligeret. At Deum loquutum esse Patribus per Prophetas: & tandem nobis per Filiū, docet Paulus 1. ad Hebræos. Fateor esse locos ambiguos; quos interprætatio varia possit variare, fateor etiam omnes posse scribendo perverti: aut pronunciando torqueri. Sed hæc nulla peccata sunt Scripturæ: peccata potius hominum in Scriptura non bene versantium. Et quis liber vñquam est scriptus tam facile; cui non possint hoc artificio offundi tenebræ? Aut quid de me dicat Salmero, si illud Virgilianum, sic & scribendo, & interpungendo, variem; *Tityre tu patule recubans sub tegmine: fagi Sylvestrem tenui musam meditari avena: Nos patriam?* Accusabit- ne Virgilium versus indeterminatos obtusos; an me Virgilium corrupti p̄tem? Cur ergo nos potius Scripturæ imputabimus lectorum peccata?

XXXIII. Decima causa, Analogia. Hic vero collationem locorum fateri possum esse non exigui laboris, & iudicii non infirmi: quia multa simul in mentem venire necesse est: ex iisque feligi, qua ad rem faciunt. Sed inde obscuritatem Scripturis imputari, haud æquum videtur. Primo quæcumque difficultia sunt, nego, recte obscura dici absolute. Sunt enim alia aliis difficultia, nempe pro captu singulorum. Est cui fluxa memoria fraudem facit. Hic cum oblitus erit, Verbum esse factum carnem, obstupescet cum leget, non tantum Deum crucifixum: sed etiam longe facilius, factum ex semine Davidis secundum carnem. Est & aliud: cui infirmum iudicium impedimento. Is cum leget quarto ad Hebræos; habere nos Pontificem magnum: putabit Apostolum loqui de Papa Romano, quem sui solent ita appellare: nec reputabit tota illa Epistola sic vocari Christum. Quis tamen est tam absurdus, qui propterea Scripturam appelleret obscuram? Nihil enim vñquam scriptum est, nihil vñquam scribetur; quod non eadem ratione obscurissimum dici queat.

XXXIV. Undecima causa: quia difficillimum sit difficiliores locos à facilioribus dignoscere. Absurdum, inquam. Omnino enim constat nihil obscurum esse in Scripturis, idemque ad fidem, moresque necessarium; quod non sitalibi locis clarioribus explicatum. Iam vero si sit incertum, qui loci sint clariores: ergo ne ipsi quidem erunt clariores. Exempli gratia, si ex his duobus, *Panis, quem frangimus, est communio corporis Christi;* & *Hoc est corpus meum*, incertus sum, vtrum vro explicem: cum sine dubio, æque mihi obscurum, incognitumque esse oportet. Quare, si hæc causa conditur, omnino necesse erit nullus esse in tota Scriptura locos alios aliis obsecutiros. At hoc est absurdum, & contra sensum communem: contra testimoniū antiquitatis: contra ipsorum Papistarum conscientiam.

XXXV. Addo: cum certum sit esse locos obscuros, vt dixi, plerumque non absolute, sed *non pro singulorum captu*: ex eo aperiri viam diuidandorum locorum faciliornarum. Exempli gratia, Quia ex numero naturalium in Christo, Nestoriani etiam personam diuidebant: hinc siebat, vt disputantibus aduersus eos, obscuri essent omnes loci; qui naturas distinguabant. Contra autem, quia Eutychiani propter unitatem personæ, etiam naturas confundebant: ideo obscuri erant, quicunque pertinebant ad unitatem personæ. Itaque Catholicis aduersus istos testabant perspicui, quicunque agebant de distinctione naturalium. Aduersus illos autem, quicunque de unitate personæ. Atque adeo veterum Patrum disputaciones si enoluas, hac arte videbis temperatas, vt Eutychem obruant argumentis à proprietatibus naturalium distinctis: & Nestorianum ab unitate personæ. Eadem ratione hodie, quia suæ Transubstantiationis monstrum Papistæ obsecutur omnes locos, qui agunt de efficacia Sacramenti: & tamen integrum conseruarunt doctrinam de una persona, duabusque in Christo naturis: ideo nobis aduersus eos hac de re disputantibus, clari sunt quicunque

loci agunt de veritate humanæ naturæ. Ex his & aliis exemplis, eruitur regula dignoscendorum facilium locorum; nempe à Thesis positione:

XXXVI. Sed enim assertior Gregorio de Valentia, vt quis in Scriptura & cognitione locorum Theologicorum sit magis minus-ve versatus: aut magis minus-ve perspicax, & in indagando diligens: sic magis minus-ve rationes videret, cur hic sensus potius huic loco, quam aliis fit doneus. Sed hoc quicquid est discriminis, non magis Scripturas attingit, quam Solem oculi magis minus-ve perpicaces. Arque vt nihil intereat ad Solis lucem, quis sit oculus: quia quicunque ille tandem sit: tamen Solem videre non potest, nisi per eiusdem Solis lucem, & ideo semper Sol lucidus est; quamdiu percepta eius luce videtur; nec aliter videtur: sic perspicua erit Scriptura; quia illa siue magis, siue minus acuta ingenia Scripturas ex Scripturis intellegunt: quæcumque tandem mensura sit, gradus-ve intelligentia.

XXXVII. Duodecima, postremaque causa: *καὶ τὸν ἀριθμὸν.* Sed in Scripturis nihil omnino contrarium est: alioqui non essent obscuræ: rerum appellandas falso. Saltē apparent, inquiunt. Fateor. Sed hanc nego iustum esse obscuritatis causam: nisi si non possit conciliatio peti ab aliis Scripturis. Nam si potest: tum ipsa sibi lucem facit: non posset autem: nisi ipsa lucem haberet: & si haberet; necesse est esse lucidam. Habet autem. Nulla est enim *καὶ τὸν ἀριθμὸν*, quæ non possit, immo non debeat ab ipsa Scriptura rationem accipere conciliationis. Et sic illud de visitanda iniquitate patris in filios explicatur. Nam Ezechielem manifestum est loqui de filiis qui recedunt ab iniquitate patris. Quare, inquit, non portabit filius iniquitatem patris? Videlicet quia Filius iudicium & iustitiam operatus est: omnia precepta mea custodivit: & fecit illa: & vivet vita. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris: & pater non portabit iniquitatem filij. Atvero Exodi 20. Visitans iniquitatem patris in filios in tertium & quartam generationem eorum qui oderunt me. Vel potius ex veritate Hebraica, in eos qui oderunt me: vt sit sensus, is quem expressit Paphrasthes Chaldeus, quando filii sequuntur peccata patrum. Itaque contradictione nulla est: & si qua somnolentis lectoribus apparebat, ex ipso contextu facile discutitur.

XXXVIII. Alios locos miror prolatos. Constat mundum sex dies bus creatum. Quid nocet, cum postea dicitur cap. 2. Genesios: *Ista sunt generationes cœli & terra, quando creata sunt in die quo fecit Dominus Deus cœlum & terram.* Ego quidem non video. Nam hoc postremo non est necesse significari vno die creatum fuisse vniuersum; sed tantum tempus creandi: quod quis non videt explicandum ex primo capite; cuius narratio differte confirmatur isipſis verbis, *Ista generationes?* Nam de Ecclesiastico scilicet nodus: Primum enim non est Canonicus. Indignum autem, vt quicquam non Canonicum opponamus Scripturæ Sacrae. Deinde species illa contradictionis est à mala manu interpretis Latini: qui *Simil dixit, quod Graece est καὶ ἀριθμός;* Ita enim legas *Οὐτοὶ τὸν ἀριθμὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.* Hoc est: *Is qui vivit in seculum, creavit omnia communiter:* nempe quia nihil est quod non creari potest. Nec in luce obscurior gryphus. Creatum est die primo lux. At Sol, tantum quartu. Quid hinc contrari? Ego quidem non video. Num quid ergo lux & Sol non sunt idem? Dignum Salmeronis *καὶ οὐρανός!* Nam quis dixit esse idem? Aut si quisquam tam fuit in vulgo stupidus, qui putat, potest-ne quisquam in hac ipsa horum locorum comparatione versari, qui non exuerit errorem?

C A P. XVI.

De legentibus Scripturæ.

I. Atque hactenus obscuritatis causa, quæ ab ipsa Scriptura. Sequitur quæ Lectoribus. Has quatuor video apud Gregorium de Valentia. Prima est, quod non tantum Grammatica peritia necessaria sit, sed etiam rerum ipsorum, atque adeo sensus in Scripturis exercitati: itaque & harum doctor idoneus. At hunc pauci sibi vel querunt vel inueniunt. Secunda: quod neque historiam multarum rerum, artelq; liberales quasdam ignorare oportet; teste Augustino. Tertia: quod purgandus sit animus, ne vitiiorum ecceno obruta, atq; excēcta mens, videre non possit lumen veritatis. Quarta, quod precandus Deus, pro sapientiæ interpretationisq; dono. Non sit autem exigua difficultas, id & pie, & perseveranter facere.

II. Respondeo: primo, hæc omnia capita pertinere ad defectus eorum, qui siue volunt, siue debent in Scripturis versari. At iniquum esse, hos imputari Scripturis. Neque vñquam visum auditum-ve ullius autoris prophetae scripta astimata ex captu eorum, quibus legenda obiiciuntur: & non potius ex ipsorum, vt ita dicam, genio. Nec puto futurum, vt Heraclitus *οὐρανός* nomen auferret, si solis imperitis suis in intellectu non facilis. Alioquin cur non Plato obscurus habetur? cur non alii plurimi? Nimisimum immensum peccatum est eorum, qui seviores, immo iniquiores se se iudicent præbent scelerum librotum, quam prophanorum. Et hi cur non breuius rem absoluunt negantes scripturas à surdis intelligi cæsicque?

III. Porro prima causa, primum fauerit perspicuitati Scripturæ. Nam si ad eam intelligendam opus sit sensibus in eadem exercitatis: Ergo ipsa seipsam interpretatur: ac proinde falsum est, esse obscuram. Nihil enim esset perspicua, id est, nisi plus multo perspicuitatis haberet, quam obscuritatis, abfque dubio seipsam explicare non posset: tum quid prodecent sensus in iis etiam exercitatis? Quod autem de doctore additur, friuolum est. Quia nihil tam facile, tam perspicuum tam explicatum esse potest, quod doceri non possit, immo non debeat. Sic in singulis scientiis omnes fatentur facillimam earum partem esse in elementis, quæ tamen prima omnium traduntur. Et in ipsa Theologia, quis nescit tradi solitum Symbolum Apostolorum? Aut quis non legit eius explicationes apud Patres creberimus? Et tamen Symbolum Papistarum non accusant obscuritatis. Doctorem vero, aut non quæsi, aut non inueniri idoneum, quum diceret Gregorius, apud quos se, quæso, putabat loqui? An apud Ethnicos, & Turcas, apud quos nulla Ecclesia, nulla Ecclesiæ politia? At nos de vſu scripturarum disputamus inter fideles: quibus

AAA 3 à Deco

à Deo constituti sunt doctores, imo qui ipsi sibi leges non sunt, aut certe vix sunt sine doctoribus.

V. Secundo: certum ipsas Scripturas legendas, ut fiant sensus exercitati in Scripturis: Non legi autem, nisi ut intelligantur. Nec intelligi, ab iis saltem, qui nondum sunt exercitati, nisi sint faciles. Vnde sit, Scripturas esse faciles etiam iis, quorum non sunt in illis sensus exercitati. Nam, quomodo possumus aliter intelligere Timotheū *2 Cor. 4:6*, à puer, sacras literas nouisse? An etiam puer habuit exercitatos sensus in Scripturis, & elegeret? An potius à puer legit, ut exercitatos haberet sensus? Addit Hieronymum præcipiente in Læta filiam ita institui, ut etiam puerilibus annis, Scripturam haberet pro oculis. Quod prolix agit Epistola ad ipsam Lætam. Etne multa colligant in re perspicut: *2 Cor. 4:6*; inquit Theodoretus in iis tractibus aduersus varia hereticorum pronuntiat, quæ sunt in secundo tomo Athanasii, tract. 2. Negligam Scripturas mīdiōnū i nūvās, unde igitur cognitio? Ergo à lectione cognitio, id est, sensus exercitati: non contra à cognitione lectio, hoc est, ante sensus exercitatos lectio: contra quam voluit Gregorius.

V. In secunda causa, Esto sane non inutilis multarum rerum, siue ex historia, siue ex aliis scientiis, cognitione. Sed inde obscuram fieri Scripturam negamus. Nimirum scientes eam cognitionem, quantumvis utilem, tamen non necessariam. Certum enim posse Scripturam etiam abditissima mysteria, quæ quidem fidem continent & mores, cognoscere absque ullo, siue historiæ, siue scientiarum exoticarum adiumento. Certe, si Philosophus fuit Iustinus, Philosophos *in sūmā*, autore Socrate, & Sozomeno. Imo Theodoretus *negat*, *in sūmā* octavo, clamat noluisse Deum paucos quosdam *τοὺς οὐλαῖς τὸν λαῦνον καὶ τὸν*, salutarium participes esse fontium: Sed omnes homines, tum Græcos, tum Barbaros, *καὶ τὰς λόγιας τὰς παραδίδεις, καὶ τὰς λόγιας τὰς διδύμας*, non solum homines literarum studiis innutritos (ita verit Acciaulus) sed etiam qui literas ne degustarunt quidem, puta *οὐκτίτης, οὐ φάγος, οὐ τυπος, οὐτέ γε τερπόνης, γηννήσις, ηθοτύπευτης*. Quid ipsis quæso alienius ab historiarum, ac scientiarum cognitione?

VI. Et sane, qui ad Scripturæ interpretationem omnium historiarum, omniumque scientiarum cognitionem adferunt, hos experientia docet, longe procedere ultra salutis inquisitionem. Proficit Geometria cognoscendæ fabr. cae eius arca in qua paucæ, hoc est, octo animæ seruata sunt: Sed proficit Butoni & post Butonem Pererio, contignationes omnes metentibus, nuditusque metantibus: non tam ut hoc scirent, quod sciri Moses voluit, historiam rei gestæ: quam ut rationem, ut ita dicam, palpatent, qua potuerint animalia tot includi una arca: hoc modo miraculum aut tollentes, aut certe minantes. Esto Astrologia utilis, sed Scaliger, Temporario, Caluifio, & similibus: qui ægri ferentes, vel vnius diei rationem non constare in Chronologia vniuersi orbis, Eclypses supputauerunt. At cui Christi genealogia satisfaciens, is Prothomai poterit facile catere Almagesto. Nec video ab Hieronymo mandatum Læta, ut filiae, quam volebat, exerceri in libro Job, interpretaretur Aristotelis Meteora, ad thesauros nivis, thesaurosque grandinis intelligendos c. 38. & patrem pluviæ, genitorem rotis: utrumque vnde egredi glacies.

VII. Tertia, quartaque causa, quid sibi hic velint non video. Primo, quid mirum, si non sanis oculis non bene Sol luceat? Ideoque necesse sit à Medico prius purgari? An propterea Sol obscurus? Quid? Si necesse est *τοὺς λαῦνας τὰς μέσας*, an propterea Magister in docendo obscurus? Secundo hæ ipsæ causæ, non tam ad sensum Scriptura concipiendum pertinent, quam ad mysteria fidei amplectenda. Si quidem etiam impii dum legunt, men in Vibo um assequuntur. Ne que enim Celsus, puto, Porphyriusque, Deum ignorabat Trinum in Scripturis prædicari, aut mundum creatum: hominem deinde corruptum: Diluvium inducunt: Christum, incarnatum, passum, rediuium: denique, ne omnia colligam, resurrectionem futuram. Ettamen illi, credo, neque mentem cordibus purgatim habebant, neque Deum precibus assiduis sollicitabant. Quid ergo? Nimirum ea ipsa capitæ, quæ sic legebant, quæ sic legendo concipiebant: pro fabulis habebant: & irridebant: imo etiam impugnabant.

VIII. At non exigua difficultas pie, perseveranterque precari. Ettamen, inquam, iubet Paulus omnes fideles *2 Cor. 1:12* precari, prioris ad Thessalonicenses quinto. Ergo omnes fideles hoc remedium habent in promptu: aut certe delectu officio suo. Et corum, qui defunt suo officio, tu velis peccatum imputari Scripturis? Quanto melius Origenes. Ego vereor ne per nimiam negligentiam, & soliditatem cordis, non solum velata sint nobis divina volumina, sed etiam signata.

CAP. XVII.

Alia Epistarum argumenta pro obscuritate Scripturae.

I. De causis obscuritatis haec tenus. Sequuntur alia argumenta. Primum est ex Salmerone. Veterum Iudæorum traditio fuit, teste Hieronymo ut nemo ante ætatem sacerdotalis ministerii, id est ante triginta annos, lectio nem principii Genesis, & libri Cantici Canticorum, attingeret, vel prima, & postrema Ezechielis Prophetæ capitula legere posset. Quod certe non ob aliud cautum fuit: nisi quod tum omnes, tum illos præcipue libros innumeris difficultatibus perobscuri mysteria refertos cerneret, ut maxima quæque tantum, & exercitata ingenia requirant.

II. Ridicule, inquam. Prohibita est earum partium lectio ante annum trigesimum, quia omnes libri sacri in numeris difficultatibus scarent, & per obscuris mysteriis. Hoc quisquam sanus dixerit? Hoc quisquam sanus dicet, & ferat, etiam ab insano? Atqui si ea fuit iusta causa earum partium prohibendarum, debuit & in omnibus libris sacris una eademque lex valere: ut eorum nemo quenquam legeret ante ætatis annum trigesimum. Atqui non ita factum patet: quia *2 Cor. 4:6* Timotheus sacras literas didicerat, quod non laudasset Paulus, nisi esset factum bene. Imo ex ipsa lege quis non videri permitti, quæ non prohibentur? Id dictat sensus communis. Itaque perspi-

cuum argumentum: Quicunque Scripturæ libri scarent difficultatibus & per obscuris difficultatibus, prohibentur legi ante annum trigesimum erati. At Genesis tota, excepto principio: & Ezechiel, excepto principio & fine: & reliqui omnes libri V eterni Testamenti, excepto Cantico Cantorum, non prohibentur legi ante annum trigesimum. Ergo il libri non scarent difficultatibus, & perobscuris mysteriis.

III. Cæterum nihil prohibet, quominus ordo sit quidam in legendis Scripturæ libris. Etsi enim in omnibus mentem suam patefacit Spiritus. Status, ita ut non inutiliter legantur: tamen certum, alios alii esse magis claros. Hanc ob causam, non male sitis consultum, qui à Novo Testamento in iustum faciant, antequam Vetus degustent. Et in ipso Veteri Testamento alios alii præferant: Hieronymi tamen paulo aliter erat sententia ad Lætam, *Dicat primo Psalterium: his se canticis auocet: & in Proverbio Salomonis eruditus ad vitam. In Ecclesiaste confusat, q[uod] mundi sunt, calcare. In Job virtus & patientia exempla se datur. Ad Evangelia translati nunquam ea positura de manibus. Apostolorum Acta, & Epistolæ tota cordis imbibat voluntate. Cum que pectoris sui cellarum his opibus locupletauerit, mandet memoria Propheta, Heptateuchum, & Regum, & Paralipomenon libros. Esdras & quoque & Ester voluntaria. Ad ultimum sine periculo dicat Canticum Canticorum. Sed siue hic ordo placeat, siue alias forte commodior, haud interest: neque inde quicquam concludi potest pro obscuritate Scripturæ.*

IV. Secundum argumentum ab utilitatibus obscuritatis: quæ e. numerant, Lorichius quidem quatuor: at Salmero nouem. Prima utilitas, ut Deus agnoscatur sapientissimus, & nostram sapientiam longe vincere. Secunda, ut deprimitur superbia & nimia de viribus intellectus confidencia. Tertia, ut deprecetur Dominum, & pulsemus ad diuinam sapientiam ianuam, ut signatum sigillis septem librum aperiat, & adaperiat non bis mentem, ut Scripturas intelligamus. Quarta, ut etiæ obscuritate multiplex oriatur scientia: quia in claris & apertis non est perinde locus ad varios sensus eruendos, atque in obscuris. Quinta, ut Scripturæ diligentius insudaremus, & nostro marte elaborata, propriaque industria inuenta, & ex cogitata, & auditus degustentur, & dulcius sapiant. Sexta, ut vitam piam & sanctam, quæ instar sit optimi commentarii ad intelligenda diuina volumina, adferre nitamur. Septima, ut ne perturbetur ordo in Ecclesia. Nam si omnes quotquot legerent, intelligerent, dñe dignarentur Doctores. Octava, per obscuritatem celantur mysteria diuina indignis. Nona, ne autoritas Scripturæ vilescat. Esse enim eum naturæ nostra genium, ut nobis clara & facilia citu vilescent: vel ob id solum quod communia sint omnibus.

V. Respondeo: Primo, nullam hinc rationem esse, quæ ostendat Scripturam esse obscuram: sed tantum quæ posita obscuritate, doceat, eam non frustra esse. Exempli gratia, si enumerem utilitates aeris semper sudi ac sereni, quas vel vsus Ägypti docet, vel genii subtilitas vestigare potest: non ideo doceo semper esse sudum aerem serenumque: sed tantum, si sit, quid inde sit. Si narro commoda pacis infinita non tamen concluso esse pacem: tantum horror pacis fieri. Infinita sunt humani modi. Si omnino, si consideretur hoc quicquid est utilitatum, imo etiam concedatur, tamen non sequitur Scripturam esse obscuram.

VI. Alioquin, quid vetat simili argumento concludi perspicuitatem? Nam perspicuitatis utilitates colligi multis, facile est, ut Deus agnoscatur, aut certe agnoscere possit ab omnibus. Quæ summa est Religionis. Hæc autem non paucorum esse debet, sed omnium. Ut Dei bonitas multo magis appareat, cum suam salutem multis communicat, id est, se ipsum offert fruendum. Nam quia bonum est sua natura communicabile: profecto, quo pluribus se ipsum communicabit, eo magis bonus agnosceretur. Ut homines abducantur à peccatis: quod fit cognita Dei voluntate, imo etiam bonitate, vnde Paulus 2. ad Titum, *illuxit gratia illa Dei salutisfera omnibus hominibus: erudiens us, ut abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, temperanter, & iuste, & p[ro]iuimus in presenti seculo. Ut toti simus in gratia agendis Deo, quod adeo nostri sit misericordia, ut totam suam voluntatem dignatus sit manifestare. Ut impii magis sint inexcusabiles, quam Euangeli doctrinam omnino respunt: & Hypocritæ, dum non opere compleant. Iuxta illud, *Tyti & Sid. n. 11: terribilior erit conditio in die iudicii quam vestra*, Matthæi 11. Ut confundantur superbi huius mudi, & consolatione accipiant humiles: iuxta illud Matthæi 11. *Confiteor tibi Pater, quod absconditis hac sapientibus, & intelligentibus, & ea detexeritis infantibus*. Nam solent superbi ista accommodata ad captiū minimorum despiciere, ac dedigere: vnde illud olim Athei *αἰτιών, αἴτιον, αἴτιον*. Ideo neque inquirere: vnde ignorantia. Itaque Paulus 1. ad Corinth. 1. *Quæ stulta sunt in mundo elegit Deus, ut pudescat sapienter*. Ut autem ne sint hærefes, aut facilius potentiusque contententur. Nam & in obscuris facile est decipi: & obscuris non facile fit demonstratio. Positumque utilitates colligi. Videant Papistæ, vtrum se iis conuinci patientur, ut concedant Scripturam esse facilem.*

VII. Deinde de singulis utilitatibus respondens dico, etiam in facilitate Scripturæ Deum agnoscere sapientissimum. Nam Deus in rebus ipsis elucet maxime, quæ per verba significantur. Hæc a. si sapientissime facta, constitutaque ostendantur: tum non potest Deus non sapientissimus censeri. Quomodo si magna opera sint: tum Deum necesse est confiteri esse magnum & potentissimum. Apparet autem eius opera & sapientissima & magna, non cum ignorantur, sed cum cognoscuntur. Quo autem facilius exponuntur, eo magis cognoscuntur. Itaque perspicuitas utilissima est declaranda Dei sapientiae.

VIII. Addo in obscuritate, aut nullam aut exiguum apparere Dei sapientiam. Primo. Non potest esse Dei laus magna in perplexo loquendo: quæ hominum ipsorum nulla est. Næ certe si sermonis virtus est *οὐτισμός*: omnium virtutum est *αὐτισμός*. Tum etiam non est Dei laus magna, nisi in rebus quæ excedunt vires humanas. At perplexitas sermonis non excedit. Potest enim quilibet, pura Heraclitus, Aristoteles, ita loqui ut à nemine intelligatur. Secundo incognita nihil docent. Itaque ne Dei quidem sapientiam. Ac proinde necesse est ea, quæ docent sapientiam Dei, quo minus erunt incognita, hoc magis illustrare eam sapientiam, *εἰδούσις, αἰεβαίλλε, σωνικός*.

IX. Vetus docuit. Nam etiæ semper sapientissime fuit humana salus dispensata: tamen longe amplius glorificata est Dei sapientia, cum manu eius.

tus est Christus in novo Testamento, quam cum obscurius praedictus in Veteri. Et quamvis eadem sapientia semper eluxerit in Mundi opificio: tamen in gentibus non fuit agnita, nisi, ut ita dicam, per somnum, sed in Ecclesia manifestissime; quæ audiuit di serce mundum à Deo creatum.

X. Itaque illud Proverbiorum 25. *Gloria Dei celare verbum*: recte Mercerus interpretatur de mysteriis, quæ, et si patefacta sint in verbo, tamen habent in se multum abstrusi: ut penetrari non possint ab humana mente. Quam ob causam Tremellius pro Verbo, Rem dixit: quomodo nōrum apud Hebreos 10:14 proprio quidem Verbum, sed inde per meronymiam visitatissime Rem significare. Ianse nus ex Caietano probat, significari ad honorem Dei pertinere abscondere rationes iudiciorum, & factorum suorum, unde pateat non habere superiorem: at reges, & quosvis iudices humanos paratos esse debere declarare rationes iuorum iudiciorum, & factorum. Nec Sa est alienus. *Ad Dei gloriam pertinet*, inquit, *eius mysteria esse occulta, ad regem autem sciri cur quicquam faciat*. Quæ certe non est obscuritas tradendi, sed rerum ipsarum, quarum rationes lateant.

XI. Superbia etiam, & confidentia de viribus intellectus comprimitur, ac cohibetur potius à facilitate sermonis, quam ab obscuritate. Primo, quia quæ facile traduntur, omnem ansam præcident huiusmodi superbie, & confidentie: non enim comprehenduntur viribus ingenii: alias soli subtilem intellegent, sed ipsa sui facilitate: ideoque etiam stupidiors percipiunt. Itaque neminem videas esse extollentem, quod scientiarum elementa didicerit. Et in ipsa Theologia, Catechumenis (opinor) non erat magna superbiendi occasio ex cognitione Symboli. Neque vñquam audiui quenquam magnifice efferentem sese, quod intellectus sensum horum facilissimum verborum. Ad Romanos 16. *Salutare Priscillam, & Aquilam*. Aut Petri ex 5. prioris. *Per Syluanum vobis, vt opinor, fidem fratrem, paucis scripti*. Atq; adeo quicunq; subtiliter affectant, obscurissima quæque felicitate, in quibus sese exerceant: quod adeo patet ex utilitate quarta, que negat in claris non esse locum eruendi varios sensus: ideoq; minus esse a pros multiplici scientie.

XII. Secundo, mysteriorum difficultas ea proprie est, quæ superbiam decurit, confidentiam deiicit: & quidem tanto potentius: quanto styllo clarius proponuntur. Cum enim sentit quisque, non posse penetrare illa mysteria; hoc est, non posse n̄ testigare ea quæ Scriptura reticuit: tum vere aut esse stipite stupidiorem; aut confiteri necesse est, se ea ipsa, quæ traduntur, nunquam fuisse diuinaturum, nisi fuissent exposta. Sic etsi Trinitas sit in Scripturis perspicue tradita: & Incarnatio: & Resurrectio, & similia: tanta autem sit eorum vere mysteriorum profunditas, vt nullo ingenij acumine superari possint: tum vero necesse est omnem humanum intellectum deiicare sese, & in memoriam reuocare illud ex Matthæi decimo sexto, *Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis huc non relexit tibi, sed Pater meus qui est in celis*.

XIII. In tertia utilitate; preces ad Deum nulla impedit facilitas: Alioquin, qui Scripturam intelligenter, tum cessarent a precando. Quod ne quidem est verisimile. Quia sic minueret pietatem, intellecta Scriptura. Quod contra est. Deinde, rursus, non tam literæ quam mysteriorum difficultas preces postulat.

XIV. Quarta, non utilitas est, sed curiositatis vanitas: quum sibi quisque nouas interpretationis semitas inuenit: imo non inuenit, sed querit. Sed enim pietatis simplicitas modestior est: quia Scripturas sibi datas cogitat, non ut amplius imaginandi, cogitandi, fingendi campum, sed ut arctos intelligentiae fines, quos ultra citraque nequit consistere verum. Tum etiam varijs sensus non in Scripturam solum, sed in omnibus scriptis tantum abest, ut multiplicant scientiam, ut confundant potius. Neq; quisquam prudens, se putat vñlum locum intelligere, nisi sensum inuenit vñcum, in quo, reliquis omnibus posthabitis, acquiescarat.

XV. Quintæ utilitatis partes duæ. Prior, ut insudemus Scripturis. Illud vero insudare ambiguum: est, enim vel multum labore in vnius pluriū ve locorum inuestigando sensu, multumq; temporis impendere, vel in Scripturis euoluendis meditandisq; assiduū esse. Priori sensu, utilitas nulla est, sed in cōmodum ac dispendium. Itaque longe utilior facilitas, quæ neminem detinens in cortice litera mysteria exhibet, tanquam medullam, in quibus sese omnes exerceant. Altero sensu, utilitas magna. Sed primum, hanc impedit obscuritas. Solet enim lectores absterrere: *Quomodo autem oīm quendam dixisse autorem obscurum à se rem ouentem: Tu non vis intelligere neque ego te intelligere*. Deinde facilitas hoc ipsum quicquid est utilitas, promovet: tum quia lector delectari soleat ijs, quorum mentem concipiatur: tum quia multi inuitentur, hac ipsa spe capiendi, quæ sese offerent: qui alias nunquam accederent. Quod pater inde manifestissime: quia Papistæ hoc difficultatis prætextu abutuntur, tanquam *μη μηλεια* ad absterrendo à Scripturis laicos.

XVI. Altera pars utilitatis erat, ut nostro marte elaborata, propriaque industria inuenta, & ex cogitata, auditus degustentur: & dulcier sapiant. Itaque p̄t supponitur, quædam relinqui nostro marte elaboranda, propriaque industria inuenienda, atque ex cogitanda. Atqui secunda utilitas erat in concencia superbie: & hanc Lorichius exponet, eorum qui proprio ingenio confidentes Scripturas Sacras interpretari vellent. Quis non videt hoc modo, ea dici utilia, quæ tamen prius erant damnosæ? Hæc vero non valde sentiunt.

XVII. Sexta, vult adserri vitam piam, & sanctam, instar optimi commentarii. Optima sane admonitione. Sed hanc multo iuvat magis facilitas Scripturarum. Nam alioquin harum ignorantia maxima causa est vitæ non bene instituendæ. Vnde Ioannis 7. *Turba hac, quæ non nouit legem, execrabilis est*. Et sane non potest quisquam id facere, quod non vult: nec velle, quod non intelligit. Vnde sequitur necessario, nullam esse posse vitam bonam, beneque institutam, nam hæc in efficiendo consistit: nisi præente cognitione Scripturarum, vnde recti, veri, p̄dēt cognitione. Et sane nemo est omnium qui mores suos magis componat, quam qui optime Scripturas haber cognitas. Saltem hoc verum, non vitari peccatum, nisi cognitum. At per legem esse peccati cognitionem.

XVIII. Turbari ordinem Ecclesiæ per Scripturæ facilitatem, quod supponit utilitas septima, omnino falsum. Primo, quia non hæc sola sunt in Ecclesia doctoris partes, ut interpretetur. Deinde, quia nemo magis ordinem colit, quam qui doctissimus est in Scripturis: & solent contra imperitissimi quique, id est, quib; tota Scriptura est obscurissima, ijdem esse maxime immoriger, id est, ordinem contempnere. Deniq; huius utilitatis prætextu iam olim, cum Iosue, & qui cum eo autores essent prohibendi Eldabo & Medado ne prophetarentur, increpuit Moses. Et: *Quid amularis pro me, inquit? Quis tribus ut omnis populus prophetet?*

XIX. Celantur indignis mysteria. At non his tantum, inquam, verum etiam dignis. Non enim ita temperatur stylus, ut his pateant tantum, non etiam illis, vel potius, ut illos lateant, non istos. Quis enim videatur Daniel? At istum fugiebat finis septuaginta annorum captiuitatis ab Ieremiā prædicto. Quis item Augustinus? At nemo tam alte prædicauit Scripturæ difficultatem. Cuius autem sit æquitatis, riuos etiam amicis claudere, vt ne inimicis pateant, cuiilibet censendum relinquere. Deinde, quid de locis facilibus dicemus? Nam in his saltem testatur Augustinus contineri quæcumque ad fidem pertinent et mores. Ad fidem vero quæ pertinent, ea mysteria sunt maxima. Alterutrum sane dicendum: vel nihil fieri absurdum aut incongruum, cum etiam indignis non absconduntur in mysteria diuina: vel Deum non prudenter hæc dispensasse. Atqui hanc blasphemiam quis non horret? Illud ergo potius verum.

XX. Quod si celanda sunt indignis mysteria: tum nihil interest, quæ ratione ijsdem reuelentur, sive scripto, sive viua voce. Itaque eadem ratio quæ concludit debere Scripturam esse obscuram: etiam conficiet ne viuam quadem vocem debere esse faciem. Ratio, quia etiam per viuæ vocis facilitatem eadem illa mysteria diuina prodentur indignis. Hoc probo experientia. Nam primo Christus ipse sua prædicatione Iudeos promiscue docuit. Ut Ioannis cap. 4. Samaritanæ aperit se esse Messiam. Et 5. suam diuinitatem Iudeis calumniatoribus. Cap. 6. vim suam viuificandi, Cap. 7. permittit. Similia legas cap. 7. 8. & alijs. Quid? nonne ipse Pilato confessus est se esse Regem? Nonne & Paulus Euangeliū prædicauit ijs, contra quos postea excusit puluerem pedum suorum? Aetorum 13. & 24. Conclu do igitur hanc mysteriorum occultationem nullam esse legitimam obscuritatis causam.

XXI. Nec vero, quod vñlmo loco obiectur, viles et autoritas Scripturæ, si facilis sit perceptu. Enimvero, si aut quæ sunt omnibus communia, facile vilescent: aut quæ clara, & facilia, eadem omnibus communia: certe necessario sequeretur; nobis facile vilescente Symbolum Apostolorum, Orationem Dominicam, Decem præcepta; quæ ipsi Papistæ fatentur esse clara & facilia: ac proinde communia omnibus. Imo traditionem hoc ipso argumento, facile est in contemptum venire. Quod si & viuæ vocis traditio, & Symbolum, & Oratio, & Lex, non obstante facilitate dignitatem suam retinent; quæ causa erit, ut Scriptura amittat?

XXII. Transeo ad tertium argumentum ex Bellatino: Si Scriptura est tam clara, cur tota commentaria Lutherus, & Lutherani scriberent? Cur tam diuersas edent Scripturæ versiones? Quasi dicet: Primo: Nihil facile & perspicuum, multis commentarijs illustratur. At Scriptura multis cōmentarijs illustratur. Ergo Scriptura non est facilis & perspicua. Secundo: Nihil facile & perspicuum, varie vertitur. At Scriptura varie vertitur. Ergo non est facilis & perspicua.

XXIII. Respondeo; in priori Syllogismo, negari maiorem. Nam quæcumque à magistris doceri possunt, tradique imperitis, eadem nihil prohibet commentarijs illustrari. Posse autem vel tenuissima elementa, faciliusque præcepta à magistris doceri, quis neget? Et negabit aliquis facilem esse Scripturam, quia commentarijs eam viri docti illustrarunt? Retractent ergo Papistæ, suam de Symbolo Apostolico confessionem: & dicant, si possunt, male se concedere eius articulos, omnibus necessarios, esse faciles. Nam in Symbolum commentaria habemus non nostrorum duntaxat hominum, quos homo Papista Lutheranus appellat, sed etiam Veterum, Rufini, Augustini, Cyrilli Hierosolymitani, Chrysostomi, Chrysoiologi. Imo & Papistarum: Concilij Tridentini in Catechismo ad Patochos: Simonis Vigoris, Andreæ Croquetij, Ioannis Monuci Episcopi Valentiniensis: & aliorum. Nisi forte malint me, Gretseri æmulatione, & Patres, & Papistas, aut fungos dicere, cum suis in Symbolum commentarijs: aut totum Symbolum obscurredum arbitrari. Quod si neutrum patiuntur, discant se Catholicis similem ob causam insultare frustra.

XXIV. In altero Syllogismo rursus negatur maior. Nam primo posunt versiones ipsæ Scripturam obscurare: ut sit obscuritas imputanda non Scripturæ, sed versioni. Cuiusmodi exempla plurima sunt in ea Latina, quam authenticam Papistæ volunt esse: vt Lucæ 11. *Tulisti clauem scientia: ambiguum, vtrum, quia attulerit quod est contra mentem*. Græce facilis, *περιττοίς αβστυγίστις*. Martini 8. *Duo habentes demonia*, incertum an duo viri habentes demonia: an quotcumque viri habentes duo dæmonia. Beza clarus, *duo dæmoniaci δύο δαιμονιζόμενοι*. Ad Romanos 13. *Necessitati subditus estote: Græce clarus, αὐτοὶ τὸν περιττὸν ἀπέδειχαν*; & apud Bezan, *Necesse est subiici: vt & Syrus expressit, interprete Tremellio, Necesse est nobis, vt subiecti simus*. Nam hoc modo Christianorum officium vniuersaliter exprimitur; ut nemo ambigere possit, hoc illis mandatum esse, vt subsint regibus. Atille, & contractius, & obscurius: quasi consilium esset, ut pro tempore sese Romani gererent, præsentis; necessitatibus obsequerentur: quomodo etiam hodie clamant agnitos Ethnicos pro Imperatoribus olim Apostolos, quia deinant vires ad excutiendum iugum. Athorum peccatorum Scripturam pœnas dare iniquum est.

XXV. Secundo, Versiones variæ sunt, vel propter verba, vel propter sententias. Si propter verba sola, nulla nascitur propter difficultas. Neque enim obscurius illud Beza, 15. prioris ad Corinthios, *Nam si mortui non excitantur, Christus quoquo non est excitatus: Quam hoc Veteris interpretis, Nam si mortui non resurgent, neque Christus resurrexit: Aut Iunij, ex Arabico, Quod si non est futura resurrectio mortuorum: ergo Christus non resurrexit*. Vel Bodianus ex Syro, *Ei si vivificatio mortuorum non est: etiam non*

iam non Christus resurrexit. Quin etiam fatebanturolim Patres, se ad intelligendam Scripturam plurimum adiuuari à multiplicibus versionibus. Augustinus libr. 2. de Doctrina Christiana, cap. 12. Quæ res plus adiunxit intelligentiam, quam impediuit: Si modo legentes, non sint negligentes. Nam nonnullus obscuriores sententias, plurium codicum saxe manifestauit inspectio. Sicut illud Ezechias Prophetæ, unus interpres erat, Et carnem tuam ne despexeris: alius: & domesticos semini tui ne despexeris: uterque sibi metu inuicem attestantur: nam alter ex altero exponitur.

XXVI. Sin vero sententiæ ipsæ diuersæ sint: tunc ego quidem fateor obscuritatem induci. Sed id fit vel ex ambiguitate loci: vel ex Interpretum vitio. Ambiguitates fatemur in Scripturis esse nonnullas: ac proinde etiam obscuritates, sed neque tot, neque tantas, vt propterea mereatur Scriptura dici obscura: maxime, cum vere ab Augustino didicerimus ex iis obscuritatibus fere nihil erui, quod non alibi disertius sit exppositum. Sin diuersitas caula sit Interpretum vel ignorantia, vel perueritas: tum vero non est propterea Scriptura non clara. Quis enim nescit humanam nequitiam ludere in rebus sanctis? Quis nescit no[n]tias caligare pleno meridie? Itaque si hæc ratio locum haberet, nihil iam dici posset perspicuum: quia nihil est tam manifeste, cauteque dictum, quod non sive imperitus, sive perfidus interpres peruerat. At si quis ex corum numero, qui Mariam aiunt fuisse tanquam *ωδηνα*, mihi illud ex primo Matthæi, *τότε οὐτις θύμα τὸν γένος*, reddat. *Quod per eam prodibit:* Egone accusem Matthæum obscuritatis, aut potius execreri impudentiam hæretici? Denique Luca vndeclimo non Scriptura, sed interpretibus perfidis Christus, *V& a vobis Legis Interpretibus: quoniam abstulisti clavem cognitionis: ipsi non introitis: & eos qui introibant, prohibuisti.*

XXVIII. Quartum argumentum ex Salmerone: Nullus ex Patribus suo nixus est ingenio, vt Scripturas perciperet, sed singuli magistros adhucuerunt. Sic Apostoli à Christo aperiente sensum Scripturarum accepterunt. Ab Apostolis Apostolici: ab istis successorebus: vt à Clemente Origenes: ab Origene Thaumaturgus: A Papia Irenæus. Cyprianus, *Da Magistrum*, aiebat, Tertullianum intelligens. Lectione veterum Patrum instructi Basilius, Nazianzenus, Scripturas tractarunt. Hieronymus magistros habuit Nazianzenum, Apollinarium, Didymum, Chrysostomus Emilianum: Augustinus Ambrosium: Martinus Hilarius. Augustinum Prospere, Hilarius Arelatensis, Chrysologus, & vniuersi fere Scholastici. Ergo Scriptura est obscura.

XXIX. Respondeo, negari consequentiam. Primo, quia nihil est tam facile, quod imperitis tradi non debeat à magistris. Illi autem Patres veteres, non nati sunt docti: vt eos oportuerit omnino vt magistris, etiam in rebus alioqui per se ipsas facillimis. Itaque Catholici omnes qui pati non possunt, tam indigne traduci Scripturas obscuritatis nomine: tamen ipsi audiisse videntur. Viatorum eruditorum opera in iis explicandis: non Verbum duntaxat, Chrysostomi, Augustini, Hieronymi, Origenis, reliquorum, aut recentium Catholicorum, Caluini, Buceri, Philippi, Lutheri, Oecolampadii, Zuinglii, Zanchii, Martyris, Aretii, Piscatoris: sed etiam Papistarum, Lyrani, Aquinatis, Caietani, Gagnæi, Guillaudi, Ianseñii, Maldonati, Brugensis, Salmeronis. Secundo, concedimus quædam partes Scripturæ esse obscuras: quæ etiam conati sint illi, quorum exempla proferuntur, intelligere: itaque ad doctores confugerunt. Nec tamen sequitur Scripturas esse obscuras. Tertio, iidem Patres non tam literè sensum inquirebant, quam mysteriorum cognitionem, quæ sciebant, *καὶ τὸν* facile tradi in Scripturis. Ita consulebat Augustinum Volusianus, non quærens vrum Scriptura dicat Christum natum de Maria Virgine: sed quomodo Deus immensus claudi potuerit vtero Virginis, Epistola secunda. Nec Dardanus quæsierat, num alicubi Deus esse dicatur, sed quomodo alicubi, Epistola 57. Quid ergo? Nempe certum, & alias posse huius rei causas esse præter obscuritatem Scripturæ: Et si hæc sit, tamen esse locorum paucorum. Neutro autem modo concludi posse Scripturas obscuras.

XXX. Quintum argumentum, apud Salmeronem, & Lorichium, ab hæresibus: quæ omnes & singulæ ex vna Scriptura occasionem erroris sumperunt, & per eandem conantur se defendere. Addit Salmero etiam Catholicorum inter se contentiones, & rixas: vt Cypriani cum Cornelio, Originis cum Africano: Chrysostomi cum Theophilo: Epiphani cum Ioanne Hierosolymitano: Ruffini cum Hieronymo, & aliorum cum aliis.

XXX. Respondeo: Esse has rixas, vel de verbis, vel de rebus. De verborum sensu paucas inter orthodoxos: sed de mysteriorum verbis explicatorum profundiori intelligentia: quomodo Augustini cum Hieronymo contentio erat, non an Paulus Petrum redarguisset, quod tam diserte scriptum est, vt nemonegate possit ne impudentissimus quidem: sed vrum vere, an per simulationem. Et vix alii aliter. Hoc autem non pertinet ad hanc obscuritatem, de qua est hæc controversia. Hæretici vero non de rebus tantum disputatione: sed etiam saxe de locorum sensu. Sed ita, vt tota culpa remaneat in locorum peruersitate: qui cum nollent vnum aliquid bene intelligere, coguntur multa perperam interpretari. Qui autem perperam interpretatur: non in Scripturis obscuritatem inuenit; sed in eas inuicit: vt Papistæ cum suam Transubstantiationem posuerunt: tum coguntur visionem Pauli, Actorum nono, sic malitiose detorquere, vt Christi corpus simul esse dicant in celo, & in terra. Quæ sane nulla est Luæ obscuritas: sed immanis Sophistarum importunitas.

CAP. XVIII.

An Patres tradant Scripturam esse obscuram?

I. Exinde conuertunt se ad Patres, ex quibus hos locos selegit Bellarmenus, Irenæus lib. 2. cap. 47. Si ergo in rebus creatis, quædam quidem eorum adiacent Deo, quædam autem & in nostram venerant scientiam, quid mali est, si & corum, quæ in Scripturis requiruntur, uniuersis Scripturis spiritualibus existentibus, quædam quidem absoluamus secundum gratiam Dei, quædam autem commendemus Deo, & non solum in hoc seculo, sed & in futuro, vt semper quidem Deus doceat, homo autem semper discat, quæ sunt à Deo.

II. Haec tenus Irenæus: & quidem recte. Sed contra Catholicos nihil

Primo non docet Scripturam esse obscuram, quæ nostra est cum Papistis controversia: sed in Scriptura esse quædam obscura. Non valet autem consequentia à parte ad totum. Et nos iampridem concessimus, esse nonnullos obscuros locos: quæ enim negaremus contra tum aliorum, tum nostram ipsorum experientiam?

III. Secundo, illud, quædam esse obscura, sic intelligit Irenæus, vt significet, non quosdam esse locos, vbi nescias quid sibi velit Scriptura, quæ proprie est obscuritas, de qua contendunt Catholici cum Papistis: sed quædam elicit, quæ etiæ perspicue doceantur in Scripturis, vt dubitari non possit de eius sensu, tamen nobis & *πειρίται* sunt, adeo vt quaslibet quæstiones circa ea solvere nequeamus. Quod quidem ad hanc nostram Controversiam non pertinet. Quis enim negat, ipso illos articulos fidei, quos tamen facilius esse Papistæ consentiunt, hoc modo esse obscuros?

IV. Este vero eam Irenæi mentem sic probo, prius ab ipso capitio initio, *Habenentes itaque regulam ipsam veritatem, & in aperto (sic enim lego) positum de Deo testimonium, non debemus per questionum, declinantes in aliis atque alias, ab solutiones, eiscre firmam de Deo scientiam.* Quibus verbis eum significat morem hæreticorum sui temporis, qui iis quæ videbant certo constare ex Scripturis, variis scrupulis obsecabant, formatis infinitis quæstiobibus, ex quarum absurditate volebant ipsam veritatem impugnari. Proprieta subdit, *Si augem omnium, quæ in Scripturis requiruntur, ab solutiones non possumus inuenire, alterum tamen Deum, præter eum qui est, non requiramus.* Postea Scripturarum perfectionem opponit nostræ imbecillitati: atque hanc illustrat ab exemplis rerum naturalium, quarum plurimas ignoramus. Tertio, hanc obscuritatem, non huic tantum adscribit vita, sed etiam future, *Quædam, inquit, commendemus Deo, & non solum in hoc seculo, sed & in futuro, ut semper quidem Deus doceat, homo autem semper discat.* At certe in futuro seculo, non erit obscuritas ab ipsa Scriptura, sed à rerum ipsatum natura. Denique exemplo indicat mentem suam, *Si ergo secundum hunc modum, quem diximus, quædam quidem questionum Deo commiserimus, & fidem nostram seruabimus, & sine periculo perseverabimus.* Ut puta, si quis interroget, *Antequam mundum faceret Deus, quid agebat?* Dicimus, quænam ista responsio subiaceat Deo: quoniam autem mundus hic factus est apotelestos à Deo temporale initium accipiens, Scriptura nos docet, quid autem ante hoc Deus sit operatus, nulla Scriptura manifestat. Subiaceat ergo hac responsio Deo. Quis iam ab hoc exemplo non videt, ex stylo Irenæi, eas quæstiones à nobis non posse absoluiri, sed subiaceret Deo, non quæna Scripturis continetur, sed quæ è rebus scriptis, quasi educta humana ratio præter Scripturam? Quare non ea meas est, eis quosdam Scripturæ locos obscuros, id est eiusmodi, vt scire non possimus quid significant: sed esse multa mystria, quæ multis quæstionibus exagitari possunt, quæ soluere nequeat humana infirmitas; quæ sui conscientia obscuritatem illam Deo committere debeat, interea fruens iis quæ asserta videt in Scripturis. Hanc mentem vrinam haberent Papistæ: nunquam illi profecto Theologiam distinxissent in Posituam, & Scholasticam.

V. Origenes contra Celsum libr. 7. *Alii quoque cordati viri, scrutando Scripturam, intellectum eius inuenire potuerunt, licet re vera sit multis locis obscura.* Hæc vnde exscripta sint nescio, que tamen totidem verbis Coccii legit. Meus codex habet in hunc modum, *Si quidem ea sumus, quæ stulta Celsum appellat, & prorsus obscura, ad verbum interpretati.* & his in operibus, quæ in Esaiah, Ezechielemque, & alios ex duodenis Prophetis nonnullos edidimus: Desquipo in eis disciplinæ profectum imposterum permittente, & quibus illi placitum fuerit temporibus, adiiciemus & scriptis his alia, quæ reliqua sunt, & quadrupliciter, apertius sumus explicaturi. Nec secus & alii poterunt, si modo volunt, *laera scripta expendendo examinare, si montis sint compotes, vel eum quinqueram sensa comprehendere, quæ in vero multis in locis obscuriora & recondita sunt.*

VI. Hæc contra Catholicos nihil. Non enim, aut omnia dicuntur esse obscura, aut plurima: sed tantum multa: quod iam confessi sumus in statu quæstionis. Deinde eadem ipsa obscura intelligi posse, & explicari ab iis, qui volent facia expendendo examinare: hoc est, ab ipsi Scripturis pei posse eandem lucem, quæ locis obscuris necessaria est. Quod si est, tum sane operari Scripturā *σώσεις* esse perspicuum, etiæ *τότε οὐτις θύμα τὸν γένος* & multa contineat obscura. Quid? quod non ipsi loci dicuntur obscuri, sed in iis locis esse obscurata. Nam id significat, non modum tradendi esse obscurum, sed res ipsas: quod non fassi sumus.

VII. Idem homilia quinta in Leuiticum, *Sciendum est quod ex hostiis, quæ offeruntur, licet concedantur Sacerdotibus ad edendum, non tamen omnia conceduntur: sed pars ex ipsis aliqua Deo offertur, & altaris ignibus traditur: ut sumus etiam nos, quod etiæ conceditur nobis aliqua ex diuinis Scripturis apprendere, & agnoscere, sunt tamen aliqua, quæ Deo referenda sunt: quæcum intelligentiam nostram supererunt, sensusque eorum supra nos sit, ne forte aliter à nobis quam se haber veritas, proferantur, melius ignis ista seruemus.* Sed Origenes insunt intellectu, si quis altius inquirat: vnde statim subdit, *Et ideo etiam in hoc loco quæ quidem concessa sunt hominibus ad edendum, prout potius intrat in naculum Domini consumpsimus, si qua vero supersumus, & vel vos in audiendo vel nos superant in dicendo, seruemus ignis altaris, tanquam eam partem quæcum peccato super altare Domini iubetur offerri.* Suum enim morem indicat, quo solebat Scripturam interpretando non acquiescere in sensu literali, sed alius inquirere in rationes cuiusque loci, etiam in allegorias excurrere, si que mis quam indulgere.

VIII. Idem homil. 12. in Numeros, *Vnde ostenditur, non solum studium nobis adhibendum esse ad discendas literas sacras, verum & supplicandum. Dominino, & diebus ac noctibus obsecrandum, ut venias agnus ex tribu Iuda, & tibi accipiens librum signatum dignetur aperire.* Recte sane. Quis enim negat à Deo precibus cōtendendū, vt nota fiat Scriptura? Scriptura, inquit, non solum tota, sed etiam minimæ eius partes, imo etiam facillima. Siquidem, ne ipsam quidem Symbolum, aut oratio Dominica, aut Decalogus quæ Papistæ faciuntur esse facillima, aliter possunt à nobis pie cognosci. Quod sita est, hoc est, vt & oramus sit Deus, ad hæc intelligenda: & hæc tamen sint facili, quis non vider nihil illam promouere, qui dicat, difficile est Scripturam, quia postulanda sit eius cognitione à Deo? Recte paulo ante Origenes, *Videatur ergo, ne non solum cum Moyses legitur, sed & cum Paulus legitur, vel ambo sit positum super eorū nostrum.* Et manifeste: si negligenter audimus: finitum sicut est.

ad evadionem & intelligentiam conferimus, non solum legis & Prophetarum Scriptura, sed & Apostolorum & Evangeliorum grandi nobis velamine regitur. Ego autem vero, ne per nimiam negligentiam, & stoliditatem cordis, non solum vela sint nobis diuina volumina, sed & signata. Est ergo Scripturarum obscuritas iudice Origene, magis ab hominum negligentia, & stoliditate, quam ab ipsis.

X. Deinde citat ex Ruffino Bellarminus, historie Ecclesiasticae librum undecimum eiusque caput nonum, de Basilio & Gregorio Nazianzeno, Ambo nobiles, ambo Athenis erudit, ambo collegi per annos tredecim omnium Graecorum secularium libris remotis: solis divinae Scripturae voluminibus operam dabant, carumque intelligentiam, non ex propria presumptione, sed ex maiorum scriptis & autoritate sequebantur. quos & ipsos ex Apostolica successione intelligentia regulam suscepisse constabat.

X. Hic vero mirari cogor Bellarmini artificium. Quid enim sibi vult? aut quomodo ex his verbis conficit Scripturas esse obscuras? An quia Athenis erudit fuerunt? An multi non minus quam ille Scripturas intellexerunt, qui neque Athenas viderunt, neque omnino humaniores literas attigerunt. An, quia per tredecim continuos annos studuerunt sacris libris? At Catholicis factent per totam vitam. An quia non à propria presumptione sunt interpretati? Quasi non dixisset Petrus nullam Scripturam, id est, ne eam quidem, quae est facilissima, esse id est, invenire. An denique, quia maiorum scriptis, & auctoritate vtebantur? At ea media, quis dixit inutilis? Imo quis non apta agnoscit intelligentis ipsius etiam articulis fidei, quae omnes fatentur esse facilia? Denique, si mihi Basilius obiciunt, & Gregorium, cur non ego illis Antonium? Cur non Confessores illos, qui interfuerunt Concilio Niceno? Cur non alios? Et si ab illis illi contendunt Scripturas esse difficillimas, cur non ab his ego euincere esse facilissimas.

XI. Citatur Chrysostomi homilia quadragesima in Ioannem, Christus Iudeos ad Scripturarum non simplicem, & nudam lectionem, sed ad inuestigationem per quam diligentem relegavit. Non dixit, Legite Scripturas, sed, Scrutamini. Diuina enim summa indigent diligentia. In umbra enim maioriibus illis non abs re loquutus est: idcirco effodere profundius iubet, ut que alte delitescunt, inuenire possimus. Non enim rem in superficie, & in promptu possum effodimus: sed quae tanquam thesaurus profunde reconditur. Qui enim huiusmodi querit, nisi summa adhibeat diligentiam & laborem, nunquam quiesca inueniet.

XII. At Chrysostomus, primo loquitur de quibusdam Scripturæ partibus: vt de iis quae in Veteri Testamento Patribus de Christo predicta erant. Ergo non sequitur totam Scripturam esse obscuram. Quinetiam illa ipsa, quae tunc erant ludicra obscura, nunc sunt manifesta: quia & impleta in Christo, & in Novo Testamento explicata. Denique, non obscura tantum, sed etiam diuina, summa indigent diligentia. Est autem tota Scriptura diuina: itaque nemo neget totam Scripturam indigere summa diligentia. Sed ne hoc quidem quisquam neget, multa esse in eadem facilia. Quid igitur placetne hec è numero diuinorum excipere? An potius concludimus, etiam facilia egere diligentia? Et sanc ipsa testatur experientia, cum quid non dico diuinum, sed vel humanum, etiam facillimum legimus perfundit, negligenterque, multa, imo fere omnia nos fugere.

XIII. Autor operis imperfecti in Matthæum homilia quadragesima quarta, duas causas adferit, cur obscura sunt Scripturæ: primam, quia Deus voluit alios esse magistros, alios discipulos: alteram, ne si clara esset, non tam esset utilis, quam contemptibilis. Audio: & facile patior. Nam obscuritatem hanc non esse vniuersalem & perpetuam scimus: sed particularem, & quorundam locorum tantum, vt saepe diximus. Deinde notari iubeo hæc ciuidem loci verba, Ergo non sunt Scripturae clausæ: sed obscuræ quidem, vt cum labore inueniantur: non autem clausæ, vt nullo modo inueniantur. Et aliquanto post, Non ergo abscondita est in Scripturis veritas, sed obscura, non ut non inueniant eam qui quarunt eam: sed ut non inueniant, qui querere eam volunt: vt ad illorum quidem gloriam pertineat, qui inuenierunt eam, quia desiderauerunt eam, & quiescerunt, & inuenierunt: ad illorum autem condemnationem, qui non inueniunt eam: quia nec desiderarunt eam, nec quiescerunt, nec inuenierunt. Nec potest eis esse excusatio condemnationis ignorantia veritatis, quibus fuit inueniendi facultas, si fuisse querendi voluntas.

XIV. Ambrosius Epistola quadragesima quarta ad Constantium, Mare est Scriptura diuina, habens in se sensus profundos, altitudinem Propheticorum & nigratum. Ita sane, sed addidit statim, quod cur truncavit Sophista? Addidit ergo, In quod mare plurima introierunt flumina. Sunt ergo & flumii dulces atque perspicui: sunt & fontes niuei, qui saliant in vitam eternam: sunt & sermones boni, sicut fons mellis, & grata sententia, que animos audientium spirituali quodammodo irrigent, & præceptorum moralium suavitatem mulcent. Diversa sigitur Scripturarum diuinarum fluentia. Habes quod primum bibas, habes quod secundum, habes quod postremum. Ergo, Ambrosio iudice, non tota Scriptura est obscura, sed bona pars perspicua & facilis. Quanquam ille profecto Scripturam ipsum obscuram non dixit: sed eam habere sensus profundos, quod quidem fieri potest, vt diximus, etiam si ipsa non sit obscura.

XV. Hieronymus in Epistola ad Paulinum de studio Scripturæ, ex instituto docet, non posse Scripturas disci sine magistro, & percurrens breuiter nomina singulorum librorum, ostendit in omnibus magnas & multas esse difficultates. Et præfatione commentariorum in Epistola ad Ephesios, Nunquam (inquit) ab adolescentia, aut legere, aut doctos viros, quæ nesciebam, interrogare cessauit, aut me ipsum habui magistrum. Denique nuper ob hanc vel maxime causam Alexandriam perrexi, vt viderem Didymum, & ab eo in Scripturis omnibus, quæ habebam dubia, sciscitarer. Epistola etiam ad Algamiam quæstio, octaua, Omnis Epistola ad Romanos nimirū obscuritatibus inuoluta est.

XVI. Respondeo: primo, vt alias, non negari esse quædam, imo, si velis, multa obscura in Scripturis: sed vtrū hæc ipsa impediunt, quominus eadem sint perspicuae, & considerate: vel propter plura perspicua, vel propter insitam lucem, quæ obscura illa illustrat. Illud Hieronymus docet: hoc non attingit.

XVII. Secundo, quæcumque Hieronymus de obscuritate differit Scriptura, ea intelligenda sunt, non de singulorum locorum sensu inuestigando; sed de mysteriorum, quæ iis locis significantur profunditate. Exempli gratia, Videlice! (inquit) manifestissima est Genesis, in qua de creatura mundi, de ex-

ordine generis humani, de divisione terra, de confusione linguarum, & gentium, usque ad exitum scribitur Hebreorum. hic perpicuum est, & auctu Genesi & obscuritatem, & obscuritatis causas quafdam, siue mavis exempla indicari, creationem mundi, exordium generis humani, & reliqua. Ex his si volunt Papistæ contra nos euincere Scripturam esse obscuram, necesse est probent, aut verum esse, aut saltem Hieronymo persuasum fuisse, in Genesi ita creatum doceri mundum, vt ipsum obscurum sit, & difficile intellectu. Et ut disertius loqueris: Quemadmodum obscurum dicitur locum illum fuisse omnium in Genesi de nomine mulieris, in quo Christus sic significabatur, vt non posset ex ipsa verborum vi intelligi: sic, qui ob creationem obscuram Genesin dicet, cum oportet asserere, locum illum, In principio creauit Deus celum & terram, ita esse conceptum ex verbis ut scire nequeat, quid Moses voluerit. At hoc quis sanus dicit? Ergo superest, vt Genesim obscuram Hieronymus dixerit, non, quia quod ipsa de Creatione asserit, difficile sit intelligere: sed quia ipsa creatio maximum est mysterium, de quo infinita & queri & disputari possint. Et hoc manifestius fit ex altero exemplo, Iob exemplar patientis, quæ non mysteria suo sermone complectitur? Et, vt de ceteris scriptis, resurrectionem corporum sic prophetat, vt nullus de ea vel manifestus, vel cautus scriperit. Audiri tu librum Iobi difficile est ob mysteria. Audiri inter mysteria illa, vnum hoc esse de Resurrectione? Audiri denique illud ipsum mysterium manifeste assertum? Neccie est igitur ita intelligi, vt magnum quidem sit, atque obscurum mysterium resurrectio, atque haec tenus obscurum eum librum, à quo assertur: sed assertum tamen perspicue, manifesteque: atque etenus librum illum esse facilem: quæ nostra est de tota Scriptura assertio.

XVIII. Atque vt semel dicam, cum Scripturam perspicuam dicimus, obscura mysteria, hic sensus est: quæ de iisdem mysteriis assertuntur in Scriptura, ea non difficile intelligi: vt creatum esse mundum: & creatum sex diebus & creatum per singulas partes, suo ordine. Sed in iis mysteriis, præter eas, quæ perspicue assertuntur, atque asserta intelliguntur, multa quæ ceteri disputari posse, quæ in Scripturis non assertuntur. Exempli gratia, In promptu (inquit) est Leuiticus liber, in quo singula sacrificia, immo singula pene syllaba, & verbes Aaron, & totus ordo Leuiticus spirant celestia Sacra mentia. His verbis intelligunt omnes significari eas allegorias, quæ inuestigari solet in Ceremoniis Mosaicis. Propter eas agitur Leuiticum obscurum esse Hieronymus assertit. Atqui has allegorias ille liber nusquam attingit. Ergo obscurus est, si obscurus est, propter ea quæ in eo non continentur. Ethoc aliquis iustum putet: vt eos libros dicamus, & pertinaciter contendamus obfuscantes esse, quia ex iis intelligi non possum, quæcunque ipsi non docent? Monstrum hoc iudicii, quo tandem nomine appellamus? Catholici vero credunt, Scripturæ facilitatem ex eo firmissime probari, quod quæ ipsa assertur, non difficile sit intelligere, etiam in maximis mysteriis, præter paucissimos locos. Reliqua quæ præter eam inuestigat humana curiositas, indignamur hanc invenire Scripturæ obscuritatis notam.

XIX. Sane vero, qui eam mysteriorum obscuritatem volent scrutari: eos oportet, & multos labores exantare, & multis iisque magis magistris vti. Quanquam omnino confutius est, plurima, quæ sibi inuestiganda permittit curiositas prurigo, ignorari. Maxime, cum ne quidem magistrorum pertitia, quicquam certi profere potuerit. In Numeris, quadriginta duæ populi Israëlitici mansiones in deserto distinguuntur: eorum mysteria anxiæ voluit Hieronymus interpretari: atqui longe præstarer, nulla in iis mysteria somniare, nihilque præter literalem sensum concepire, quam de industria historiam per se facili obscurare. Huiusmodi ego sane ingenii Scripturam tate, obscurissimam, difficillimam, intricatissimam esse: Imo potius, ipsa ingenia in Scripturis interpretandis obfuscitatis, difficultatis, intricationis veram causam: id est, Theologia corruptelam.

XX. Supereft Augustinus, & Gregorius. Non enim plures numerantur à Bellarmino. Augustinus igitur de Doctrina Christiana libro secundo capite sexto, Sed multis & multiplicibus obscuritatibus, & ambiguitatibus decipiuntur, qui temere legunt, aliud pro alio sententes: quibusdam autem toci, quid vel falso sufficiuntur non inueniunt: ita obscuræ quasdam dictæ densissimam caliginem obducunt. Quod toto prouisum dimittitus esse non dubito ad edendum labore superbiam, & intellectum à fastidio renocandum, cui facile inuestigata plerunque viluerunt. Et duodecimo Confessionum, capite decimo quarto: Miram profunditatem prædicat eloquiorum Domini. Et Epistola tertia, Tanta est (inquit) Christiana ut profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab inveniente pueritia, vt ne ad decrepitam senectudem, maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere. Denique Epistola centesima decima nona, multo plus in iis se nescire, quam scire profitetur.

XXI. Respondeo, de perspicuitate Scriptura, tam apertam esse Augustini sententiam; vt tergiversari nihil proposit. Facterille, quod & omnes san, non omnia esse perspicua: sed nihil fere erui ex obscuris, quod non sit alicibi perspicuum: imo quæcumque continent fidem & mores, in iis inueniri, quæ sunt perspicua. Non aduersatur ergo sibi: non aduersatur nobis. Atque adeo ad finem eiusdem capituli, salubriter temperatas dicit Scripturas, vt locis apertioribus fami occursum sit, obscurioribus fastidium detersum. Adeo perspicuum habuit, tantum esse facilitatis, vt in Scripturis, qui erunt doctrinam salutarem, saturari queat, quod omnino Papista non creditur. Esto ergo verum, multas multiplicesque obscuritates occurrere, dum plures se perspicuitates offerant. Illis decipiuntur, qui temere negligenterque legeant: dum his aedificentur, qui pie, diligenterque scrutantur.

XXII. Profunditatem eloquiorum diuinorum, qui neget eum, me iudice, oportet esse profanum, oportet esse atheum. Sed qui obscuritatem & profunditatem, vnum idemque esse contendet, quem esse dicam? Papistam: neque enim occurrit aptius nomen. Certe Catholici profundissimum sensum agnoscunt, vel vnius huius verificuli, In principio creauit Deus celum & terram, sed obscurissimum tamen negant. Ignorantiam suam modesta professus est Augustinus: vere profitentur omnes Christiani: sed si nos multa ignoramus, non tamen idcirco obscurissimæ sunt Scripturae.

XXIII. Gregorius in Ezechielē homilia 6. Magna utilitas, q̄ ipsa obscuritas eloquiorum Dei, quia exercet sensum, ut fatigazione dilatetur, & exercitatus capiat

spiat, quod capere non potest otiosus. Habet quoque adhuc aliud maius, quia Scriptura Sacra intelligentia, si in cunctis esset aperta, sciresceret. In quibusdam locis
curioribus, tanto maiore dulcedine inuenta reficit, quanto maiore labore satis-
gas animam quaesita.

XXIV. Audio: sed primum, dixitne Scripturam esse obscuram? Minime vero: tantum dixit eius obscuritatem esse utilem: quod quis negat?
aut quae inde Catholicis pugna est aduersus Papistas? Deinde, annon fatis
expressit mentem suam? In quibusdam (inquit) locis. Non ergo, inquam, in
omnibus: immo non ergo in pluribus. Sed sequentia disertiora: ubi cum rotam
illam Ezechielis, Scripturam esse diceret, addit hanc simul & parvulis ac-
commodata, & doctis, Circulus quippe praceptorum illius, modo sursum, modo
deorsum est: quia quae perfectioribus spiritualiter dicuntur, infirmis iuxta li-

teram congruant: Et ipsa quae parvuli iuxta literam intelligunt, docti viri, &
spiritualem intelligentiam in altum ducunt. Et aliquanto post, Rota ergo
quasi per terram trahitur, quia parvulis humili sermone concordat, & tandem
magnis spiritualia infundens, quasi circulum in altum levat: En deinceps
rigitur, unde terram tangere, paulo ante videbatur. Euge vero Bellarmine:
si verum est, eosdem ipsos locos, qui doctis profundi sunt, esse parvulis ac-
commodatos, quid cause est, quo magis difficiles dicamus, quam faciles
obscuros, quam perspicuos? Sed nimis, nondum didicerant Eccle-
siarum Antistites, plebem a Scripturis arcere: propterea
ne difficultatis quidem μεραλληνοντα norant
obiicere.

FINIS LIBRI DECIMI QVINTI.

LIBER

